

MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 342.5:342.4(478)

RUSU VICTOR

**STATUTUL ȘI PROFESIONALIZAREA ACTIVITĂȚII
DEPUTATULUI ÎN CONTEXTUL PARLAMENTARISMULUI
CONTEMPORAN**

SPECIALITATEA: 552.01 – DREPT CONSTITUȚIONAL

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

GUCEAC ION,
dr. hab., prof. univ.
mem. cor. al AȘM

Autor:

RUSU VICTOR

CHIȘINĂU, 2015

© Victor RUSU, 2015

C U P R I N S

LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. SPAȚIUL DOCTRINAR ȘI LEGISLATIV PRIVIND STATUTUL DEPUTATULUI ÎN PROCES EVOLUTIV	
1.1.Repere științifice privind statutul deputatului în doctrina dreptului parlamentar.....	14
1.2.Repere normative privind reglementarea statutului deputatului.....	26
1.3. Concluzii la capitolul 1	38
2.PARLAMENTARISMUL – SEDIUL INSTITUȚIONAL AL SUVERANITĂȚII NAȚIONALE	
2.1.Originile parlamentarismului	40
2.2.Particularitățile evoluției parlamentarismului în Republica Moldova.....	47
2.3. Parlamentul în cadrul sistemului instituțional politico-juridic al parlamentarismului.....	65
2.4.Funcțiile Parlamentului Republicii Moldova, ca autoritate reprezentativă supremă în realizarea suveranității naționale	70
2.5.Concluzii la capitolul 2	79
3.PRINCIPIILE CONSTITUȚIONALE ALE MANDATULUI PARLAMENTAR	
3.1. Mandatului parlamentar – împuternicire politico-juridică de reprezentare a intereselor poporului.....	82
3.2.Dobândirea și durata în timp a mandatului parlamentar	92
3.3.Formele de protecție a mandatului parlamentar	108
3.4.Concluzii la capitolul 3	121
4.PROFESIONALIZAREA ACTIVITĂȚII DEPUTAȚILOR ȘI EFICIENȚA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIEI REPREZENTATIVE	
4.1.Mandatul parlamentar: cerințe profesionale indispensabile la etapa parlamentarismului contemporan.....	124
4.2.Aspecte privind profesionalizarea activității deținătorilor de mandate parlamentare	132
4.3.Funcționalitatea și eficiența activității parlamentare în lumea contemporană.....	140
4.3.Concluzii la capitolul 4	147
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	149
BIBLIOGRAFIA	153
ANEXE.....	166
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	168
CV-ul AUTORULUI.....	169

ADNOTARE

**la teza de doctor în drept cu tema „Statutul și profesionalizarea activității
deputatului în contextul parlamentarismului contemporan”,
specialitatea: 552.01 – Drept public (Drept constituțional)
autor Victor RUSU, Chișinău, 2015**

Structura tezei. Teza de doctorat este compusă din: introducere, patru capitole, subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 295 de titluri și 152 de pagini de text de bază. Rezultatele tezei au fost publicate în 13 articole științifice.

Cuvinte-cheie: Parlament, parlamentarism, organ reprezentativ suprem, deputat, statutul deputatului, mandatul parlamentar, profesionalizarea activității parlamentare, protecția mandatului parlamentar.

Domeniul de studiu: Drept public - drept constituțional.

Scopul lucrării: Scopul prezentului studiu rezidă în cercetarea complexă a statutului deputatului în instituțiile reprezentative ale statului, precum și a principalelor tendințe privind profesionalizarea activității deținătorilor de mandate parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan.

Obiectivele lucrării: Determinarea particularităților parlamentarismului contemporan în Republica Moldova; analiza funcțiilor autorității reprezentative supreme în realizarea suveranității naționale; analiza principiilor constituționale a mandatului parlamentar; interpretarea trăsăturilor juridice ale mandatului parlamentar; identificarea statutului deputatului și caracteristicile sale în exercitarea mandatului parlamentar; dezvoltarea noțiunii de profesionalizare a activității parlamentare; evidențierea unor aspecte ale activității profesionale de deputat; identificarea unor calități profesionale specifice ale deputatului în contextul parlamentarismului contemporan; formularea unor recomandări pentru îmbunătățirea cadrului legislativ în domeniu.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în efectuarea unui studiu complex al particularităților evoluției parlamentarismului, o distincție între mandatul parlamentar și statutul deputatului, precum și dezvoltarea noțiunii de profesionalizare a activității parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan și formarea cerințelor profesionale speciale față de candidații la funcția de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, pe care le-am plasat în contextul transformărilor politice și social-economice din Moldova.

Problema științifică importantă soluționată constă în identificarea particularităților parlamentarismului contemporan din Republica Moldova; este cercetat și generalizat statutul deputatului în raport cu exercitarea mandatului parlamentar; este relevată profesionalizarea activității deputatului în contextul parlamentarismului contemporan și înaintarea unor recomandări pentru profesionalizarea activității de deputat, toate acestea având impact asupra sporirii responsabilității reprezentanților poporului și perfecționarea legislației naționale în domeniu.

Semnificația teoretică a lucrării: Rezultatele investigațiilor vor contribui la dezvoltarea dreptului parlamentar și dreptului electoral, ca elemente ale dreptului constituțional.

Valoarea aplicativă: Rezultatele investigațiilor efectuate vor servi drept reper în cercetarea ulterioară a problemei abordate, pot fi folosite în activitatea didactică, servind ca suport teoretic în cadrul cursurilor de specialitate în domeniul dreptului parlamentar. Ele vor contribui la extinderea și aprofundarea cunoștințelor teoretice în domeniul dreptului parlamentar, dreptului electoral, în activitatea parlamentară, la responsabilizarea deputaților față de alegători.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele, concluziile și recomandările acestei cercetări pot fi utilizate și transpuse în legislația în vigoare, precum și în activitatea parlamentară, în instruirea juridico-profesională a deputaților.

АННОТАЦИЯ

к диссертации на тему “Статус и профессионализация депутатской деятельности в контексте современного парламентаризма”, на соискание научной степени доктора права по специальности: 552.01 – Публичное право (Конституционное право), автор Виктор РУСУ, Кишинэу, 2015

Структура. Диссертация состоит из введения, четырех глав, которые, в свою очередь, разделены на параграфы, выводов и рекомендаций, библиографического списка из 295 названий и 152 страниц основного текста. Результаты были опубликованы в 13 научных статьях.

Ключевые слова. Парламент, парламентаризм, высший представительный орган, депутат, статус депутата, депутатский мандат, осуществление парламентской деятельности на профессиональной основе, защита парламентского мандата.

Область исследования. Публичное право – конституционное право.

Цель исследования. Комплексное изучение правового статуса депутата, осуществление депутатской деятельности на профессиональной основе на современном этапе парламентаризма и требования, выдвигаемые к кандидатам в депутаты в высший представительный орган Республики Молдова.

Задачи исследования: Определить эволюцию современного парламентаризма; доктринального толкования понятия парламентаризма; установить происхождение ход парламентаризма в современной истории, в том числе в Республике Молдова; исследование процесса приобретения и длительности парламентского мандата; правовые особенности парламентского мандата; анализ национального законодательства и международного парламентского мандата; установление требований, предъявленных кандидата - как представитель национального суверенитета; выявление профессиональных качеств депутата на этапе современного парламентаризма; выработка рекомендаций по совершенствованию законодательной базы в этой области.

Научная новизна и оригинальность заключаются в комплексном сравнительном анализе статуса депутата на современном этапе парламентаризма, включая некоторые рекомендации для кандидатов в депутаты Парламента Республики Молдова.

Решенная важная научная проблема состоит в том, что в данной диссертации определяется правовой статус депутата и выявляются механизмы осуществления депутатской деятельности на профессиональной основе на современном этапе парламентаризма в Молдове, с целью повышения ответственности представителей народа и усовершенствования национального законодательства в данной области.

Теоретическое значение исследования. Результаты исследования будут способствовать развитию парламентского и избирательного права, как составные части конституционного права.

Практическое значение. Полученные результаты могут служить руководством в дальнейших исследованиях по рассматриваемой теме, могут быть использованы в учебном процессе, как теоретическая основа по специальности «Парламентское право». Они будут способствовать расширению и углублению теоретических знаний в области парламентского права, избирательного права, в парламентской деятельности, повышению ответственности депутатов перед избирателями.

Реализация научных результатов. Результаты, выводы и рекомендации данного исследования могут быть использованы в действующем законодательстве, а также в парламентской деятельности, для профессиональной юридической подготовки депутатов, с целью полного представительства народа, защиты интересов общества и человека.

ABSTRACT

On PhD thesis of juridical science, specialty: 552.01 - Constitutional Law, title: „The Statute and professionalizing activity of the Member of Parliament in the context of contemporary parliamentarianism” author Victor RUSU, Chisinau, 2015

The structure of the study: The thesis consists of an introduction, four chapters, divided into subchapters, conclusions and recommendations, bibliography of titles 295 and 152 pages of the main text. The results were published in 13 scientific articles.

Keywords: Parliament, parliamentarism, the supreme representative, deputy, deputy status, parliamentary mandate, the professionalization of parliamentary activity, protection of the parliamentary term.

The field of the study: public law, namely constitutional law.

The purpose of the study is: MP complex research status and professionalization of its work to the stage to advance contemporary parliamentarism necessary requirements for candidates to the supreme representative of the Republic of Moldova.

The thesis objectives are The identification of the evolution of contemporary parliamentarism, the doctrinal interpretation of the concept of parliamentarism; the establishment of the origin and the historical development of parliamentarism, inclusively the Republic of Moldova; the investigation of the acquisitional process and the time duration of the parliamentary term; the legal features of the parliamentary term; the analysis of national and international legislation of parliamentary term; the tablishment of the requirements submitted to candidate - as the exponent of national sovereignty; the identification of a deputy's professional qualities to stage contemporary parliamentarianism; some recommendations to improve the legislative framework in the field;

Novelty and scientific originality, was carried a comprehensive study of the content of the internally displaced persons legal status, by elaborating a draft law on internal displacement in the Republic of Moldova.

Important scientific problem addressed: determination of the internally displaced persons legal status and identification of protection mechanisms in the Republic of Moldova, resulting in the development and improvement of national legislation and increasing the respect for their rights, in order to implement the international standards for the protection of this category of persons.

Theoretical significance of the thesis: lies in the results of the investigation that will be conducive for the continual development of the constitutional law science.

The practical value: the results may be useful as informative benchmarks in the studies to be carried out on this topic, being used in teaching as a theoretical and practical framework for constitutional law. At the same time, these will contribute to the development and deepening of theoretical knowledge concerning the legal status of internally displaced persons.

Implementation of the scientific results: informative support of the paper is required to be suitable for public authorities, civil society and all other interested entities and individuals. The results, conclusions and recommendations of this research can be used in the process of enactment, legal and professional training, also in the research and documentation in the field of constitutional law.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	alineat și derivatele
art.	articol și derivatele
CC	Curtea Constituțională
CSCE	Comisia de Securitate și Cooperare în Europa
CEDO	Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
ECPRD	European Centre for Parliamentary Research and Documentation
DUDO	Declarația Universală a Drepturilor Omului
MO	Monitorul Oficial
nr.	număr și derivatele
ONG	organizație neguvernamentală
UE	Uniunea Europeană
ONU	Organizația Națiunilor Unite
NATO	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
CSI	Comunitatea Statelor Independente
RM	Republica Moldova
RSSM	Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
RASSM	Republica Automomă Sovietică Socialistă Moldovenească
RSSU	Republica Sovietică Socialistă Ucraineană
SCN	Sovietul Comisarilor Norodnici
SUA	Statele Unite ale Americii
FR	Federația Rusă
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
NKVD	Народный комиссариат внутренних дел
vol.	volum
sec.	secol
p.	pagină și derivatele
etc.	etcetera

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Unul dintre obiectivele comunității internaționale la sfârșitul sec. al XX-lea l-a constituit contribuția la edificarea unei lumi civilizate, la restabilirea și dezvoltarea instituțiilor reprezentative, cel mai important rol fiind atribuit instituțiilor reprezentative centrale ale statelor – parlamentelor.

Legea Fundamentală a țării din anul 1994 a schimbat radical statutul constituțional-juridic al organului reprezentativ, fiind reglementat într-un capitol separat – Capitolul IV din Titlul III. Au fost elaborate concepții și modele de activitate calitativ noi. Fără să fi existat în istoria statului ceva similar, noul organ legislativ și reprezentativ al țării - Parlamentul Republicii Moldova - a înglobat în sine modelele pozitive ale instituțiilor parlamentare, care s-au afirmat în practica națională și cea internațională.

Rolul Parlamentului în sistemul de separație a puterilor este determinat nu numai de atribuțiile și structura sa, ci și de deputați. Pentru democrația parlamentară reprezentativă, pe lângă principiul separației puterilor, alegerile libere, generale și directe, o valoare fundamentală îl au instituțiile care garantează statutul special al deputaților, independența și exonerarea de răspundere față de alegători. Problema statutului de deputat este complexă și vizează aspecte colaterale: caracterul mandatului de deputat, responsabilitatea deputatului, relațiile sale cu electoratul, drepturile și obligațiile deputatului în organul puterii de stat, incompatibilitatea mandatului de deputat cu exercitarea altor funcții și genuri de activitate, condițiile de profesionalizare a deputaților, cerințele înaintate față de candidații deputați ș.a. Cercetarea acestor probleme și reflectarea lor sistematică în legislație influențează direct asupra nivelului democratic al sistemului reprezentativ, asupra filozofiei de funcționare și dezvoltare a acestuia. Acești factori determină necesitatea de a analiza și de a da o apreciere teoretică statutului deputatului în sistemul parlamentarismului contemporan.

Normele constituționale conturează doar schema generală a activității parlamentarilor, fiind concretizate în Legea cu privire la statutul deputatului, în Regulamentul parlamentului, în Codul electoral, precum și în alte acte normative.

Însă aceste acte au constituit doar un prim pas în crearea cadrului legal al activității deputatului. În primul rând, fiind la etapa parlamentarismului contemporan, aceste acte au fost supuse și vor fi supuse revizuirii de către deputații Parlamentului de legislaturile ulterioare. În al doilea rând, au fost constatate lacune în procesul de reglementare a statutului deputatului: de exemplu, statutul deputatului, responsabilizarea parlamentară a deputatului, profesionalizarea

activității de deputat. În al treilea rând, practica altor state a scos la iveală lacune și deficiențe legislative, care urmează a fi lichidate, și a trasat sarcini noi.

De aici și concluzia că este necesară efectuarea cercetărilor științifice în domeniul reglementării juridice, atât generale, cât și concrete, vizînd activitatea deputaților în Parlament, bazate pe un cadru normativ nou, pe experiența națională și practica altor state. În special, trebuie luat în considerare faptul că Legea Fundamentală a Republicii Moldova statuează expres: deputații sunt în serviciul poporului [42]. adică activitatea deputaților este organizată pe baze profesionale permanente. Problema organizării activității deputaților este o problemă actuală și insuficient cercetată. Mai mult decît atât, cerințele înaintate față de dobîndirea mandatului parlamentar în comparație cu alte funcții publice necesită revizuire. Această problemă, de asemenea, trebuie să fie cercetată din punct de vedere științific. Din cele enunțate putem deduce caracterul actual al prezentei teze.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentului studiu rezidă în cercetarea complexă a statutului deputatului în instituțiile reprezentative ale statului, precum și a principalelor tendințe privind profesionalizarea activității deținătorilor de mandate parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan.

În perspectiva atingerii acestui scop, ne-am propus îndeplinirea următoarelor obiective:

- determinarea particularităților parlamentarismului contemporan în Republica Moldova;
- analiza funcțiilor autorității reprezentative supreme în realizarea suveranității naționale;
- analiza principiilor constituționale ale mandatului parlamentar;
- interpretarea trăsăturilor juridice ale mandatului parlamentar;
- identificarea statutului deputatului și caracteristicile sale în exercitarea mandatului parlamentar;
- dezvoltarea noțiunii de profesionalizare a activității parlamentare;
- evidențierea unor aspecte ale activității profesionale de deputat;
- identificarea unor calități profesionale specifice ale deputatului în contextul parlamentarismului contemporan;
- formularea unor recomandări pentru îmbunătățirea cadrului legislativ în domeniu.

În acest scop am utilizat ca metode de cercetare: metoda deductivă, metoda inductivă, metoda istorică, metoda combinată și metoda comparativă în procesul analizei actelor normative

în vigoare (în teză este analizată experiența parlamentară a Marii Britanii, SUA, Franței, Germaniei, României și a statelor CSI).

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. În literatura de drept constituțional și drept parlamentar teza este una dintre printre lucrări în care facem încercarea de a analiza în plenitudine modelul activității profesionale a deputaților în Parlamentul Republicii Moldova.

În lucrare sunt descrise trăsăturile juridice ale mandatului parlamentar prin prisma dialecticii parlamentarismului, este cercetat și generalizat statutul deputatului în raport cu exercitarea mandatului, este relevată profesionalizarea activității deputatului în contextul parlamentarismului în Republica Moldova și cerințele față de candidat. Astfel, cu titlu de noutate, rezultatele științifice obținute în urma investigațiilor efectuate și înaintate spre susținere constau în: evidențierea a trei aspecte ale activității profesionale de deputat:

- a) *activitatea parlamentară* - ca unica formă de activitate a persoanei care a devenit membru al Parlamentului;
- b) *profesionalismul* - ca formare continuă a competenței și specializării deputaților în Parlamentul Republicii Moldova;
- c) *profesionalismul* - ca formă de asimilare a deprinderilor practice, dobândite pe parcursul activității parlamentare (coeficientul realegerii).

Am analizat modelul juridic actual al mandatului de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, în urma careia am încercat să facem o distincție clară între statutul deputatului și mandatul parlamentar.

Analizând legislația electorală și aplicarea ei în practică, am expus premisele alegerii deputaților în Parlamentul Republicii Moldova și am formulat propuneri pentru perfecționarea activității acestora, dar și a cerințelor față de candidații în deputați.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Sub aspect teoretic, teza de doctorat reprezintă o analiză complexă a statutului deputatului în exercitarea mandatului parlamentar la etapa parlamentarismului contemporan. Aplicativitatea tezei de față își găsește oglindire în: 1) *activitatea științifică* – exegezele și definițiile doctrinare valorificate în teza de doctorat care aparțin unor oameni de știință din țară și de peste hotare, dar, deopotrivă, și propriile analize și interpretări, vor contribui la evoluarea unor noi direcții de dezvoltare în domeniul dreptului constituțional, parlamentar, electoral și în politologie; 2) *activitatea didactică* – concluziile și recomandările expuse în lucrare pot fi utilizate în procesul didactic din cadrul instituțiilor de învățământ superior cu profil juridic, politic etc. în contextul instruirii inițiale în ciclurile I și II; 3) *activitatea legislativă* – în vederea perfecționării continue a

activității parlamentare, a editării unui Ghid al deputatului, pot fi luate în considerare recomandările de către legiuitor la elaborarea și fundamentarea propunerilor noi, precum și la modificarea și completarea actelor normative în vigoare în această problemă.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Teza a fost prezentată, examinată și aprobată în cadrul ședinței catedrei "Drept Constituțional și Drept Administrativ" din cadrul Universității de Stat din Republica Moldova (USM), unde au fost analizate și aprobate opiniile și sintezele științifice de bază vizînd cercetarea în cauză. La ședința Seminarului Științific de Profil, teza a fost recomandată spre susținere la Consiliul Științific Specializat. Unele rezultate ale cercetării în cauză au fost aduse la cunoștința publicului prin comunicări prezentate la diverse conferințe științifico-practice naționale și internaționale: *"Parlamentul Republicii Moldova - de la etapa incipientă la un parlamentarism contemporan"* - Conferința științifică internațională "Promovarea drepturilor omului și securității umanitare prin prisma integrării europene (parteneriatul estic)", Chișinău, 2013, p.139-147, 0.53 c.a.; *"Проблемы статуса и профессионализации деятельности депутатов в современный период"* - Conferința științifică internațională "Reglementarea juridică a cooperării între Ucraina și Moldova cu Uniunea Europeană, Truscaveț – Chișinău, 2014, p.169-174, 0.48 c.a.; Program de inițiere a deputaților nou-aleși în Parlament, Palatul Republicii, Sala de Conferințe, et. 2, Chișinău, 31 martie 2015 ș.a. În procesul desfășurării investigației științifice privind abordarea problemei prezentei cercetări au fost elaborate și publicate 13 studii (articole și comunicări științifice, note de curs.) în volum de 14.14 c.a.

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei este determinată de cerințele "Ghidului de perfectare a tezelor de doctorat și a autoreferatelor" și de problema științifică investigată, de scopul și obiectivele ei. Lucrarea include următoarele compartimente de structură: adnotare (în limbile română, rusă, engleză), lista abrevierilor, cuprins, introducere, patru capitole, sistematizate în paragrafe, concluzii generale și recomandări, lista bibliografică, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

În introducere autorul fundamentează actualitatea tezei, determină gradul de elucidare în știință a temei, expune scopul și obiectivele tezei, bazele metodice și juridice, dezvăluie noutatea științifică a tezei, importanța ei teoretică și practică, formulează tezele principale în vederea perfecționării mecanismului necesar pentru atingerea scopului.

Capitolul 1. SPAȚIUL DOCTRINAR ȘI LEGISLATIV PRIVIND STATUTUL DEPUTATULUI ÎN PROCES EVOLUTIV cuprinde cercetarea teoretică a problemei și analizează opiniile cercetătorilor în dreptul constituțional atît din Republica Moldova

(Gheorghe Costachi, Ion Guceac, Victor Popa, Andrei Smochină, Sergiu Cobăneanu, Alexandru Arseni, Teodor Cârnaț), cât și de peste hotare: din România (Ioan Muraru, Mihai Constantinescu, Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Genoveva Vrabie, Ion Rusu, Cristian Ionescu, Tudor Drăganu, Ion Deleanu); din Rusia (S. A. Avakian, M. Baglai, N. Vitruk, E. I. Kozlova, A.P. Liubimov, O.O. Mironov, I. V. Zaharov, O.E. Kutafin, V.E. Chirkin ș.a.); din Franța (Pierre Avril, Jean Gicquel, Marcel Prélot, Jean Boulois, Charles Debbasch, Leon Duguit, Bernard Chantebout); din Germania (Werner Braun, Monika Jantsch, Elisabeth Klante, Stefan Marschal, Heidi Z'graggen, Hans-Peter Schneider und Wolfgang Zeh) etc.

Au fost analizate și alte lucrări și teze de doctorat, care au dezvoltat instituțiile reprezentative în stat, principiile dreptului parlamentar și statutul juridic al mandatului de deputat. În plan comparativ sunt analizate actele fundamentale, normative ce stau la baza organizării, alegerii, competenței instituției reprezentative, precum și a mandatului parlamentar la noi în țară și în alte state (România, Germania, Franța, Marea Britanie, SUA, Federația Rusă, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Kazahstan, Kîrgîzstan, Republica Belarus, Tadjikistan).

Capitolul 2. PARLAMENTARISMUL - SEDIUL INSTITUȚIONAL AL SUVERANITĂȚII NAȚIONALE este consacrat analizei evoluției parlamentarismului la diferite etape, în diferite state, rolului parlamentarismului britanic și al celui francez.

Am evidențiat etapele istorice în funcție de actele și legile fundamentale de organizare statală a organului reprezentativ al Republicii Moldova până la etapa parlamentarismului contemporan, am menționat poziția Parlamentului în cadrul sistemului constituit pe principiul separației puterilor, am clasificat funcțiile Parlamentului în raport cu mai multe criterii și modele reprezentative bazate pe doctrinele savanților constituționaliști.

În acest capitol am constatat că atât parlamentului britanic, cât și congresului american, adunării naționale franceze și bundestagului german li se datorează mult din ceea ce este astăzi *paradigma democrației liberale*, care a reușit în epoca postbelică să-și impună valorile și normele creatoare de civilizație pe o mare suprafață a lumii, generînd totodată bunăstare pentru locuitorii țărilor care au asimilat aceste principii. În pofida tuturor criticilor, mai mult sau mai puțin savante, aduse parlamentarismului în ultimele decenii, rămînem totuși la teoria clasică că *supremația parlamentară este garantul regimurilor democratice*, iar activitatea guvernului nu poate fi alta decît cea rezultată din principiul separației puterilor în stat.

Capitolul 3. PRNCIPIILE CONSTITUȚIONALE ALE MANDATULUI PARLAMENTAR. În acest capitol am realizat o analiză a diferitelor aspecte ale mandatului parlamentar care includ trăsături juridice precum generalitatea, independența, irevocabilitatea mandatului

parlamentar și protecția constituțională, ca o necesitate a exercitării adecvate a mandatului parlamentar. Toate aceste trăsături sunt tratate diferit, de la stat la stat, în funcție de regimul politic, de sistemul electoral, de structura de stat, de sistemul unicameral sau bicameral, de legislația fiecărui stat și, nu în ultimul rând, de savanții din domeniu. Generalizând și analizând aceste opinii, putem spune că toate au la bază teoria mandatului reprezentativ și imperativ nul, care necesită garanție constituțională.

Garanția constituțională include, în primul rând, imunitatea parlamentară, incompatibilitatea, indemnizațiile și irevocabilitatea mandatului parlamentar. Constituția RM, însă, prin art. 68 alin. (2), respinge orice formă de mandat imperativ, ca fiind contrară principiului suveranității naționale și principiului deliberării.

Dobândirea mandatului parlamentar depinde de mai mulți factori, cum ar fi: sistemul constituțional, sistemul electoral, legislația electorală, legislația parlamentară. Există și la acest capitol diferite opinii și viziuni.

Capitolul 4. PROFESIONALIZAREA ACTIVITĂȚII DEPUTAȚILOR ȘI EFICIENȚA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIEI REPREZENTATIVE abordează premisele juridice, criteriile și exigențele profesionale, cărora candidatul la funcția de deputat trebuie să corespundă în activitatea parlamentară, trasează tendințele, perspectivele și necesitatea de profesionalizare a activității de deputat la etapa actuală a parlamentarismului contemporan. În teza de doctorat sunt evidențiate și argumentate aspecte ale activității profesionale a deputatului. În ultimul paragraf sunt analizate și abordate elementele de funcționalitate și eficiență a activității parlamentare. Este de menționat că eficiența activității parlamentare este determinată de profesionalismul deținătorilor mandatelor de deputat - elementul decisiv pentru realizarea obiectivelor și sarcinilor autorității legislative. Orice parlament are nevoie de un corp de profesioniști, care să aibă o pregătire complexă și cu anumite abilități profesionale necesare pentru elaborarea politicilor statale stabile și a unor acte legislative de calitate.

Concluziile generale și recomandările cuprind teze generale cu privire la rezultatele lucrării de doctorat și recomandări la tema dată. Sperăm că acestea vor completa doctrina juridică națională, vor contribui la dezvoltarea dreptului parlamentar, ca instituție a dreptului constituțional, vor servi suport științific în activitatea creativ-legislativă.

Lucrarea conține 152 de pagini de text de bază, 295 surse bibliografice selective, 2 anexe, declarația pentru asumarea răspunderii, curriculum vitae al autorului.

1. SPAȚIUL DOCTRINAR ȘI LEGISLATIV PRIVIND STATUTUL DEPUTATULUI ÎN PROCES EVOLUTIV

1.1. Repere științifice privind statutul deputatului în doctrina dreptului parlamentar

Pentru prima dată noțiunea de drept parlamentar este abordată științific în manualul lui T. Jefferson, elaborat de acesta ca președinte al Senatului SUA, în care a reunit practicile consacrate în activitatea adunării reprezentative supreme. După unii autori (prof. I. Deleanu), originile dreptului parlamentar se regăsesc în regulile ce configurau activitatea diferitelor adunări reprezentative, începând cu Senatul roman, continuând cu Parlamentul englez medieval, cu Dieta poloneză, cu Parlamentul francez înainte de revoluția franceză etc [61, p. 220].

Așadar, dreptul parlamentar este consecința formării parlamentelor în sensul modern al termenului, adică atunci când: acestea au obținut un rol prioritar în cadrul regimului politic, în dauna monarhiei (ce s-a transformat în monarhie constituțională) sau în cadrul regimului republican, devenind sediul suveranității (așa-numita suveranitate parlamentară, dominantă în secolul al XIX-lea în numeroase țări); guvernul (cabinetul) a apărut ca o nouă autoritate în cadrul puterii executive, separat de șeful statului, iar răspunderea sa politică față de parlament, indiferent de faptul dacă este numit exclusiv de parlament sau doar de șeful statului, pe baza unei prezumții de încredere, a fost decisivă pentru formarea și caracterizarea regimului parlamentar; s-a constituit sistemul reprezentativ și, în cadrul acestuia, pluralismul politic, parlamentul devenind locul de confruntare și agregare a intereselor și reprezentărilor ce își dispută înțietatea în societate, prin intermediul opiniei publice și al celor care o formează în cadrul mass-media [180, p. 15].

Evoluția parlamentarismului a început odată cu statornicirea suveranității parlamentare a parlamentului raționalizat, îndeosebi după cel de al Doilea Război Mondial. Unul dintre aspectele definitorii ale acestui fenomen este evoluția de la fetișismul legii, când aceasta era incontrollabilă și incontestabilă, un ecran opac între parlament și societate, la controlul constituționalității legii, când aceasta devine transparentă, controlabilă în ceea ce privește legitimitatea sa constituțională și, deci, în mod legitim contestabilă.

Prin natura sa, parlamentul este unica instituție reprezentativă în stat. Odată cu dezvoltarea plenară a statului, obiectiv trebuie să evolueze și instituția parlamentului, axându-se pe unul dintre modelele contemporane de organizare a activității autorității legislative și să promoveze o protecție socială adecvată a cetățenilor.

Parlamentarismul contemporan trebuie să se conformeze anumitor standarde juridice internaționale create, în special după cel de al Doilea Război Mondial, când a început intens procesul de reconsiderare a valorilor drepturilor politice și civile fundamentale ale omului. Membrii parlamentului inițiază, discută și dezbate, adoptă legi ce au ca scop rezolvarea problemelor cu care se confruntă țara, de aceea cea mai mare parte a timpului ei îl petrec în ședințe. În acest sens, sistemul parlamentar este o consecință a profesionalizării, specializării și diferențierii vieții politice de administrația publică. Dacă legile anterioare erau adoptate la voia monarhului sau a aparatului birocratic, fapt ce se solda cu adoptarea unor decizii neinformate sau dominate de interes personal, egoist, odată cu apariția parlamentelor autorizate, reprezentative, acest mod de creare și adoptare a actelor legislative este imposibil. Calitatea legilor și gradul lor de corelare cu beneficiul public a crescut semnificativ. Desigur, această situație a impus noi cerințe pe plan profesional, iar calitatea legislatorilor a sporit.

Luând în considerare cele expuse, este nu numai actuală, dar și imperativă necesitatea de a studia problemele privind statutul juridic al deputatului și profesionalizarea activității de deputat la etapa parlamentarismului contemporan. Aceste stringențe i-a determinat pe unii savanți și doctrinari autohtoni, precum și de peste hotare să abordeze în numeroase tratate, monografii, manuale această problemă. În studiile lor au meditat asupra perfecționării statutului deputatului, cu comentarii și explicații de rigoare, uneori contradictorii, alteori oferind posibilitatea unor interpretări, dar toate având scopul de a aduce cât mai multă claritate în problemă.

Fiind o componentă distinctă a instituției dreptului parlamentar, tratarea științifică a statutului deputatului și a profesionalizării activității parlamentare nu poate fi concepută fără de o trecere în revistă a lucrărilor apărute în Republica Moldova, România și în alte state. În acest sens, ne vom opri asupra unor cercetări semnificative, acordând însă un spațiu mai vast celor din Republica Moldova. Deși fondul bibliografic autohton, consacrat problemelor privind statutul deputatului în Republica Moldova, este modest în comparație cu situația din alte țări, totuși el ne-a fost de un real folos în cercetarea noastră.

În acest sens, semnificativă devine monografia constituționalistului Victor Popa, judecător la Curtea Constituțională, care a elaborat prima lucrare în domeniul dreptului parlamentar și care a servit ca punct de reper pentru viitoarele investigații ce au contribuit la dezvoltarea științei dreptului parlamentar din Republica Moldova. Astfel, pentru prima dată într-o lucrare monografică autorul definește mandatul parlamentar drept o împuternicire dată de către popor unor persoane în scopul de a-l reprezenta în procesul exercitării puterii de stat, împuternicire care se transformă într-o funcție sau demnitate publică electivă, nominativă, înzestrată cu anumite

competențe și garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor parlamentului ca autoritate reprezentativă a poporului [163, p. 57]. Lucrarea este valoroasă prin faptul că realizează o incursiune absolut necesară din punct de vedere științific în sfera conceptelor și a expunerii pragmatice a trăsăturilor specifice și naturii juridice a mandatului parlamentar prin prisma legislației Republicii Moldova.

În lucrarea *Dreptul public*, prof. Victor Popa identifică trăsăturile specifice ale mandatului parlamentar: caracterul general, deoarece parlamentul nu este reprezentantul unei circumscripții electorale, regiuni, etnii, ci al întregii națiuni (popor); caracterul independent ce semnifică faptul că deputatul nu este legat juridic față de mandat prin nicio obligație; caracterul irevocabil ce atestă imposibilitatea retragerii mandatului de către acei ce i l-au oferit; protecția constituțională semnifică durabilitatea, stabilitatea și siguranța efectivă a funcției reprezentante a națiunii [162, p. 337].

Într-o altă lucrare semnată de același autor și numită *Repere constituționale pentru depășirea crizei politice în Republica Moldova: argumente teoretice și soluții practice*, prof. Victor Popa, analizând modalitatea de organizare a Parlamentului Republicii Moldova în baza alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009, susține o abordare problematică a mandatului parlamentar la acea perioadă [165, p. 11].

Un savant în dreptul constituțional, prof. Ion Guceac, în una dintre lucrările sale, constată că mandatul parlamentar este un mijloc intermediar între popor, ca deținător al suveranității naționale, și reprezentanții acestuia în organul legislativ al statului, rezultând, de regulă, din alegeri, al cărui conținut este determinat de normele de drept constituțional. Într-o formă explicită, autorul descrie competența parlamentului și procedura legislativă parlamentară [85, p.305].

Într-o altă lucrare, analizând evoluția constituționalismului în Republica Moldova, prof. Ion Guceac abordează originea și evoluția istorică a parlamentarismului la diferite etape în plan comparativ, precum și organizarea internă a Parlamentului Republicii Moldova [87, p. 283].

În lucrarea monografică *Constituția la răscruce de milenii*, prof. Ion Guceac, analizează într-o formă științifico - analitică încercările de reforme constituționale și de revizuire a Constituției făcând trimitere la proiectul Constituției din 2009 în care au fost prezentate dispoziții privitoare la alegerea Parlamentului (art.66) (*noutatea fiind stabilirea dreptului de a fi ales deputat de la vârsta de 21 de ani*); la durata mandatului (art. 67); la ședința de constituire a Parlamentului (art. 68) [83, p. 282]. Referitor la limita de vârstă, suntem de acord cu afirmația

autorului că profesionalismul și dobândirea anumitor calități demne de un reprezentant al poporului trebuie să fie legate de experiența de viață, deci de ridicarea censului de vîrstă.

Studii importante privind statutul juridic al deputatului au fost realizate de constituționalistul Alexandru Arseni, deputat în Parlamentul de legislatură a XII-a din 1990, în una dintre ultimele sale monografii *Suveranitatea națională de la construcție teoretică la realizare practică*, argumentează științific originile și consolidarea teoriei suveranității naționale, promovînd teza precum că mandatul parlamentar este o împuternicire politico-juridică, acordată de către corpul electoral prin alegerea unor reprezentanți, în scopul exercitării suveranității naționale, mandat protejat constituțional, atrăgînd răspunderea morală și politică a deținătorului mandatului [9, p. 45].

Merită o atenție sporită apariția recentă a ultimei monografii *Dreptul parlamentar*, autor savantul Alexandru Arseni, care a clasificat într-o formă reușită și clară drepturile și obligațiile statutului juridic al deputatului: drepturile constituționale ale deputaților, care se împart în individuale și colective; drepturile regulamentare ale deputatului, drepturile individuale extraparlamentare ale deputatului, obligațiile deputatului, garanțiile de exercitare a mandatului și responsabilitatea deputatului [6, p.74]. Într-o altă lucrare de valoare științifică, *Drept constituțional și instituții politice* vol. II, constituționalistul Alexandru Arseni generalizează statutul deputatului [7, p. 209], iar într-un capitol separat *Structura politică a Parlamentului* analizează științific rolul și atribuțiile majorității parlamentare față de opoziția parlamentară și tipurile ei [7, p. 232-255].

Într-o altă monografie colectivă, autorul Alexandru Arseni analizează în plan comparativ cu alte state statutul juridic al deputatului și mandatul parlamentar - ca reprezentant al întregii națiuni, și nu doar al circumscripției electorale respective [11, p. 156].

Doctrinarul autohton Alexandru Arseni, în teza sa de doctor habilitat *Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane*, concluzionează că, după natura sa juridică, mandatul parlamentar este o împuternicire politico-juridică acordată de către corpul electoral prin alegerea unor reprezentanți în scopul exercitării suveranității naționale, mandat protejat constituțional, atrăgînd răspunderea juridică morală și politică a deținătorului mandatului [8, p. 26].

De asemenea, merită a fi menționat prof. Teodor Cârnaț care, la fel, a oferit spațiu de cercetare mandatului parlamentar. În una dintre lucrările sale, autorul consemnează că, din punct de vedere politic, acesta reprezintă o convenție între alegători și cei care aspiră la dobîndirea

mandatului, avînd la bază o platformă electorală. Autorul susține că mandatul parlamentar semnifică o funcție publică al cărei conținut este determinat prin lege [35, p. 376].

Într-o altă lucrare, autorul tratează statutul parlamentarilor, descrie durata, protecția și conținutul mandatului parlamentar, analizează într-o formă explicită sistemul funcțiilor Parlamentului Republicii Moldova [34, p. 175].

Dr. Igor Bantuș, în lucrarea *Protecția mandatului parlamentar - mecanism inerent în realizarea suveranității naționale*, menționează că „mandatul nu exprimă propria voință, ci voința celor care l-au mandatat (corpul electoral dintr-o circumscripție); conduita lui în adunarea deputaților nu poate fi alta decît aceea care i-a fost prescrisă expres de către mandatați; deputatul trebuie să raporteze periodic alegătorilor săi asupra modului în care își exercită mandatul; aceștia, ca în genere orice mandant, îi pot retrace oricînd mandatul pe motiv că mandatarul nu a respectat prescripțiile date sau pentru că le-a depășit; titularul suveranității, poporul, poate, pe calea unui referendum, să modifice sau să anuleze orice decizie a adunării reprezentative dacă aceasta nu corespunde voinței sale” [22, p. 83].

Problema a fost abordată tangențial și de alți autori. O atenție deosebită merită monografia *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*, semnată de Gheorghe Costachi și Petru Hlipcă, în care sunt examinate aspectele organizării puterii de stat în România și în Republica Moldova din perspectiva integrării europene și a parlamentarismului contemporan; compararea a două sisteme constituționale diferite – din România și din Republica Moldova; studierea paralelă a trei ramuri ale puterii de stat în scopul stabilirii mecanismelor interacțiunii lor, menționînd locul și rolul deosebit al Parlamentului în sistemul statal [51, p. 479].

Victor Balmuș, un alt cercetător, în lucrarea sa, constată că în Republica Moldova, prin procedura delegării legislative, se manifestă colaborarea autorităților legislative cu cele executive la realizarea funcției legislative, constînd în abilitarea executivului de către parlament, printr-o lege specială, cu dreptul de a adopta, sub controlul parlamentului, acte normative cu forță juridică a legii [21, p. 340].

În articolul dedicat parlamentului, ca organ reprezentativ al poporului, autorul Alexandru Arseni s-a referit nemijlocit la faptul că nu parlamentul, ca instituție, transpune realizarea suveranității naționale în viață, dar deputații. Însă pentru a organiza activitatea parlamentului, deputații constituie structuri organizatorice strict determinate de Constituție și de Regulamentul parlamentului [12, p. 9-17]. Aceeași poziție este susținută în alt articol, unde se expune asupra

structurii politico-juridice a parlamentului și rolul ei în organizarea activității organelor etatice [14, p.15-23].

Un suport în abordarea temei respective îl prezintă articolul ”Mandatul parlamentar - împuternicire politico-juridică întru realizarea suveranității naționale prin reprezentare”. Autorii Al. Arseni și Gh. Costachi vin cu o definiție a noțiunii de mandat parlamentar: acesta reprezintă o împuternicire politico-juridică obținută în urma alegerilor parlamentare în scopul realizării suveranității naționale în conformitate cu prevederile legale [13, p. 15-21].

Tratarea parlamentului ca autoritate reprezentativă din perspectiva doctrinară este elucidată și de către Gh.Costachi și Vl.Negru în articolul ”Reflecții asupra naturii reprezentative a parlamentului și a statutului său ca unică autoritate legislativă din cadrul statului”. Articolul vine să dezvolte valoarea parlamentului și rolul său sociopolitic în exercitarea puterii în numele poporului [52, p. 4-6].

În mod indirect, teoria și practica parlamentarismului din Republica Moldova este dezvoltată în lucrarea lui V. Mișin. *Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде / Problemele separării ramurilor puterii în stat în perioada de tranziție* [142]. În lucrare sunt reflectate pe larg și sub diferite aspecte problemele interacțiunii ramurilor puterii în cadrul exercitării prerogativelor lor în statul de drept. Un loc aparte este rezervat cercetării raportului dintre puterile legislativă, executivă și judecătorească din Republica Moldova la etapa actuală.

Doctorandul Tiberiu Pleșu vine cu o reflecție asupra locului parlamentului național în arhitectura instituționalizată a Uniunii Europene. În viziunea autorului, adoptarea Tratatului de la Lisabona de către statele membre ale Uniunii Europene, la sfârșitul anului 2009, a adus o clarificare a raporturilor dintre parlamentele naționale și Parlamentul European. Avînd în vedere faptul că există la nivelul UE, încă de la Tratatul de la Maastricht (1992), principiul separării competențelor între instituțiile europene și cele naționale, cunoscut sub numele de subsidiaritate, clarificarea adusă de Tratatul de la Lisabona a fost de natură să elimine eventualele suprapuneri între instituțiile respective [161, p. 18-23].

Un loc aparte în dezvoltarea temei examinate îl reprezintă tezele de doctorat, remarcîndu-se lucrarea elaborată de Lilia Bordei. *Principiile democrației pluraliste în organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova* [27, p. 36].

Lucrarea conține o analiză detaliată a pluralismului politic și a transparenței din punctul de vedere al influenței lor asupra dezvoltării democrației pluraliste și al edificării statului de drept. Autoarea dezvoltă geneza principiului pluralismului politic și al principiului transparenței,

elucidînd efectul lor asupra realizării suveranității naționale în condițiile democrației pluraliste. Un loc aparte este rezervat stabilirii metodelor și regulilor democrației pluraliste în activitatea parlamentară.

O investigație în care este analizat parlamentarismul contemporan reprezintă teza de doctorat elaborată de Serghei Mișin. *Caracteristica constituțională a parlamentarismului din Republica Moldova: studiu juridico-comparativ*. Autorul concluzionează că parlamentarismul contemporan se caracterizează prin cîteva trăsături: existența instituției reprezentării; alegeri libere, ca mijloc de formare a instituției reprezentative; supremația legii; separația puterilor; compromisul dintre politica guvernului și dorințele politice ale parlamentului; mandatul liber al deputaților parlamentului; colaborarea reală și eficientă a parlamentului cu societatea civilă [141, p. 67].

Un mare interes prezintă lucrarea elaborată de un grup de autori *Comentariu la Constituția Republicii Moldova*, în cadrul căreia normele constituționale sunt analizate prin prisma teoriei generale de drept, a doctrinei constituționale și jurisprudenței Curții Constituționale. Deși legislația nu definește noțiunea de mandat parlamentar, doctrina constituțională îl interpretează drept o împuternicire dată de către popor unor persoane în scopul de a-l reprezenta în procesul exercitării puterii de stat, împuternicire care se transformă într-o funcție sau demnitate publică electivă, nominativă, înzestrată cu anumite competențe și garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului [41, p. 265].

Pentru a extinde hotarele investigației noastre, am cercetat și analizat și o serie de lucrări ale autorilor din România: Ioan Muraru, Mihai Constantinescu, Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Genoveva Vrabie, Ion Rusu, Cristian Ionescu, Tudor Drăganu, Ion Deleanu.

În spațiul științific român în contextul cercetării noastre relevantă este monografia *Drept parlamentar*, ce deține un rol de pionierat în această materie, elaborată de profesorii Ioan Muraru (ex-președinte al Curții Constituționale a României (1995-1998) și fost Avocat al Poporului (2001-2006)) și marele savant constituționalist Mihai Constantinescu. Autorii menționează că mandatul parlamentar este o demnitate publică rezultată din alegerea de către electorat în vederea exercitării prin reprezentare a suveranității naționale (puterii poporului) și care conține împuterniciri stabilite prin constituție și legi [148, p. 28].

Savantul Ioan Muraru, într-o manieră științifico-filozofică, consideră că soluția găsită de mințile luminate ale filozofilor, juriștilor, politicienilor și care a fost verificată drept bună, practică și eficientă a fost ca poporul să delege exercițiul dreptului său, natural și inalienabil, de a

legifera unor reprezentanți ai săi (delegați, mandatar), astfel desemnați încât să poată exprima juridicește voința acestuia [146, p. 32].

În manualul românesc *Drept parlamentar*, autorii Constanța Călinoiu și Victor Duculescu consideră că forța mandatului parlamentar constă în principiul suveranității constituționale, în ideea că parlamentul reprezintă poporul însuși, iar parlamentarii sunt delegații săi, care nu pot delega, în niciun caz, prerogativele lor unor funcționari ai statului. Cunoscutul principiu din dreptul roman *delegata potestas non delegatur* se opune transmiterii oricăror prerogative parlamentare către instituții alese sau numite [33, p. 22], [70, p. 234].

Profesorul Ion Deleanu definește mandatul parlamentar ca o împuternicire de a reprezenta. Politicește, el este o convenție între alegători și cei care aspiră la dobândirea mandatului, avînd la bază o platformă electorală. Din punct de vedere juridic, el semnifică o funcție publică, cu care titularul său este investit prin alegeri, al cărei conținut este determinat prin lege [60, p. 230].

Deoarece mandatarul ales reprezintă poporul care l-a ales, interesele acestuia sunt superioare intereselor individuale, colective sau ale partidului care l-a propus în calitate de candidat. Din acest moment, partidul pierde dreptul de a-l revoca, de a-l înlocui cu un supleant. Orice tentativă a partidului de a-l sili să-și depună mandatul, prin scrisori de demisie *în alb* ori prin alte forme, nu va avea efect pînă cînd decizia de depunere a mandatului nu va fi o manifestare de voință personală a alesului. Deputații aleși, reprezentanții individuali desemnați de națiune devin delegații ei generali, care nu traduc, pur și simplu, voința generală, ci ei înșiși o creează. Mandatul celor aleși devine mandat general, reprezentativ, liber și irevocabil. Această concepție are cîteva consecințe practice, cum ar fi:

- a) reprezentanța națională în întregul ei devine mandanta națiunii, întrucît suveranitatea este una indivizibilă și inalienabilă;
- b) deciziile reprezentanței nu trebuie ratificate de națiune;
- c) deputații, ca reprezentanți ai întregii națiuni, nu pot fi revocați de alegătorii lor, nici nu au obligația de a da socoteală în fața acestora;
- d) deputatul nu are nevoie de instrucțiuni din partea corpului electoral, el procedînd după intima lui convingere;
- e) demisia în alb a deputatului e nulă, chiar dacă ea a fost dată ca garanție a bunei sale credințe în exercitarea mandatului [60, p. 86].

Prezintă interes opiniile cercetătorului Cristian Ionescu, expuse în lucrarea sa *Drept constituțional și instituții politice*. Autorul concluzionează că mandatul parlamentar este:

- a) o instituție de drept public;
- b) reprezentativ la nivel național;
- c) general;
- d) rezultă din alegeri;
- e) irevocabil;

f) are caracter de demnitate publică și conferă deținătorului independență și protecție constituțională [103, p. 451].

Cercetătorul Ion Rusu, în lucrarea *Drept constituțional și instituții politice*, a elucidat diverse concluzii la care ajunge, multe dintre acestea, în opinia noastră, de o deosebită valoare, în special atunci când susține că mandatul parlamentar constă în funcția publică obținută în urma alegerilor pentru exercitarea suveranității prin reprezentare și al cărui conținut este stabilit de constituție și de legi [173, p. 473].

Prof. univ. dr. Victor Duculescu, în lucrarea sa *Constituția României - comentată și adnotată*, susține: mandatul reprezentativ - independența mandatului parlamentar și nulitatea mandatului imperativ - nu înseamnă că ”parlamentarii se pot dezinteresa de aspirațiile în ansamblu ale populației”, dimpotrivă. Ei ”trebuie să țină cont de opinia publică, de dezbaterile politice în societate și, fără a se supune orbește unei opinii sau alteia, tocmai datorită independenței de care se bucură, ei trebuie să realizeze o anumită colaborare cu opinia publică spre a se asigura într-o măsură cât mai mare armonia necesară sub aspect politic, între Parlament și națiune” [68, p.212], [69, p.191].

În România, comentariile la Constituție sunt realizate în următoarele lucrări: Gabriel Andriescu, Miklos Bakk, Lucian Bojin, Valentin Constantin. *Comentarii la Constituția României*. București [76, 156].; Cristian Ionescu. *Constituția României - comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudența Curții Constituționale*. București: Editura Universul Juridic, 2010, 396 p.; Coordonatori: I. Muraru și E. S. Tanasescu. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008, 1528 p., în toate studiile fiind menționat că mandatul reprezentativ al deputatului și al senatorului se află în serviciul poporului [149, p. 234].

În Rusia, problematica ce ține de abordarea dreptului parlamentar, activitatea organelor reprezentative, statutul de reprezentanți naționali și mandatul lor a fost limpezită într-o serie de lucrări ale savanților contemporani notorii în domeniul dreptului constituțional și parlamentar, cum ar fi: S.A. Avakian, M.V. Baglai, G.V. Barabasev, A.A. Bezuglova, V.I. Vasileva, I.V. Grankina, A. D. Kerimov, E.I. Koliușin, O.E. Kutafin, V.O. Lukina, V.S. Osnovina, N.T. Savenkov, I.M. Stepanova, B.A. Strașun, K.F. Șeremet, B.E.Cirkin, A.A. Mișin și alții. Deși

multe dintre aceste lucrări au fost scrise în perioada sovietică, totuși ele reflectă concepte științifice actuale și abordări practice care nu și-au pierdut importanța în momentul de față și constituie baza pentru dezvoltarea teoriei parlamentarismului rusesc modern.

Conform unei abordări, parlamentul se califică drept reprezentant al oamenilor sau al națiunii. O poziție mai reticentă la această temă este argumentată de I. D. Covșuro [261, p. 79], considerînd că parlamentul reprezintă, printre altele, națiunile și naționalitățile, însă, în opinia noastră, afirmația aceasta nu este destul de elocventă, întrucît suntem de acord cu un grup important de autori care consideră că oamenii sau națiunea nu sunt reprezentați de parlament, dar de fiecare deputat în parte. Aceeași opinie o susține și A. A. Mișin, argumentînd că ”doctrina juridică de natură constituțională modernă consideră că un membru al parlamentului este reprezentant al întregii națiuni, și nu al circumscripției electorale care l-a ales” [260, p. 208].

În dezvoltarea acestei idei, mai mulți contemporani [268, p. 106] menționează că deputatul este reprezentant al electoratului, reprezentant al unui anumit grup social, comunitate profesională, clasă socială, clasă în care deputații sunt reprezentanți ai diferitelor mișcări social-politice și reprezintă în mod adecvat interesele diferitelor grupuri sociale. I.V. Zaharov consideră că mandatul de parlamentar oferă ”dreptul și obligația să reprezinte interesele circumscripției electorale” [239, p. 7].

Foarte precis, credem, a caracterizat relația dintre statutul juridic al unui deputat și mandatul de deputat autorul L.A. Nudnenko: „Mandatul de deputat legitimează raportul dintre reprezentantul alegătorilor și societatea civilă. Statutul constituțional și legal este reglementat de normele constituționale și legale ale poziției de deputat, definind astfel natura mandatului de deputat. Mandatul parlamentar este un element care face parte din statutul constituțional și legal al unui deputat” [262, p. 22].

Unul dintre constituționaliștii școlii ruse, savantul S.A. Avakian, explică în lucrările sale ce înseamnă a fi reprezentant al poporului. În primul rînd, aceasta înseamnă că oamenii autorizează deputații aleși să exprime voința și interesele lor, să conducă țara de zi cu zi. În al doilea rînd, interesele poporului devin conținutul activității deputaților. În al treilea rînd, deputatul are dreptul de a acționa în activitățile sale din partea oamenilor. În al patrulea rînd, este o responsabilitate politică a deputatului în fața poporului [223, p. 26].

În ultima sa lucrare, prof. S.A. Avakian, referindu-se la organizarea și competența ambelor camere legislative ale Federației Ruse, analizează statutul constituțional juridic al deputatului comparativ cu alte state în imunitatea parlamentară și necesitatea unor garanții [222, p. 660].

Constituționaliștii E.I. Kozlova și O.E. Kutafin, în monografia *Конституционное право России* [241, p. 386, 397], analizează printr-un studiu amplu rolul Dumei de Stat a Federației Ruse, organizarea și competența acesteia, statutul juridic al deputatului în Consiliul Federației al Adunării Federale.

În lucrarea *Парламентское право России* [269, p. 14], autorii I.M. Stepanova și T. I. Habrieva consideră instituția deputatului ca instituție independentă, care reglementează relațiile deputatului cu alte instituții statale.

În studiul *Парламентское право России* [256, p. 56,78], A. P. Liubimov face o incursiune în istoria și evoluția parlamentarismului în Rusia la diferite etape, descrie, de asemenea, statutul de deputat ca reprezentant al națiunii.

Un alt exponent al școlii de drept ruse, savantul Marat Baglai, fost președinte al Curții Constituționale a Federației Ruse (1997-2003) [245], în lucrarea *Конституционное право Российской Федерации* [226, p. 555], analizează mandatul parlamentar în Duma de Stat și al membrilor în Consiliul Federației al Adunării Federale, menționând mandatul imperativ nul.

În Federația Rusă au fost scrise mai multe lucrări privind comentarea Constituției, cum ar fi: E. Ю. Бархатова *Комментарий к Конституции Российской Федерации*. Москва: Проспект, 2010 г. [228]; *Комментарий к Конституции Российской Федерации* (Под общ. ред. Л. В. Лазарева). Москва: Новая правовая культура, 2009 г [243]; *Конституция Российской Федерации: доктринальный комментарий (постатейный)* (Под ред. Ю.А. Дмитриева). Москва: Деловой двор, 2009 г [253].

În una dintre lucrări, E. Ю. Бархатова susține că, în conformitate cu art. 95 din Constituție, Adunarea Federală a Federației Ruse este formată din două camere: Consiliul Federației și Duma de Stat. Această structură derivă din guvernul federal, atunci când una dintre camere este o cameră de reprezentare la nivel național, iar cealaltă realizează reprezentarea Federației. Aproape toate federațiile din lume au o structură de parlamente bicamerale. Rolul Camerei Adunării Federale, exprimând interesele Federației Ruse, face parte din Consiliul Federației. A doua cameră a Adunării Federale - Duma de Stat - este destinată să reprezinte interesele populației ruse ca un tot întreg [288, p. 156].

Partea a doua a art. 95 din Constituție nu indică expres o metodă suficientă de formare a Consiliului Federației - alegerea, de înlocuire a unui mandat, numirea membrilor camerelor Adunării Federale. Contează doar principiul: în Consiliul Federației sunt câte doi reprezentanți din partea fiecărui subiect al Federației Ruse - unul din partea organului legislativ și altul din partea organului executiv al puterii de stat a Federației Ruse. Orice modificări ale numărului de

subiecte ale Federației Ruse (creșterea sau descreșterea) implică modificări în componența cantitativă a Consiliului Federației [242, p. 678]. Conform clasificării menționate de prof. Ion Guceac, în FR avem o federație simetrică [84, p. 98, 257].

În alineatul trei din art. 95 este specificat numărul de deputați ai Dumei de Stat - 450 de deputați. Componența mai largă a Dumei de Stat permite formarea unui număr semnificativ de comitete și comisii parlamentare, acoperind principalele direcții ale politicii interne și externe [228, p. 136].

Un aport indiscutabil în dezvoltarea științei dreptului constituțional și parlamentar au avut savanții școlii franceze de drept Marcel Prélot și Jean Boulois. Vorbind despre aleșii poporului, ei subliniau faptul că aceștia, fiind reprezentanți individuali ai celor care i-au desemnat, devin reprezentanți generali ai națiunii, cunoscută ca o entitate colectivă și abstractă [281, p. 86].

În unele lucrări doctrinare, concomitent cu conceptul de mandat de deputat, se folosește sintagma "mandat parlamentar." Prin urmare, se pune problema relației dintre aceste două noțiuni. Savantul francez Marcel Prélot în lucrarea *Mandat parlamentar*, având în vedere statutul reprezentantului național, consideră că deținători de mandate parlamentare sunt deputații [281, p. 235].

Deci, în acest caz, sintagma de "mandat parlamentar" poate fi identică cu sintagma de "mandat de deputat". Natura mandatului parlamentar, care rezultă din exercitarea funcțiilor de reprezentare națională ca deputat, este determinată de faptul că poporul, fiind puterea supremă în stat și deținătorul de suveranitate, prin intermediul unor alegeri, autorizează deputații să exprime voința sa într-o autoritate publică.

Mandatul parlamentar este explicat și de către savanții francezi Pierre Avril și Jean Gicquel în lucrarea *Droit parlementaire*, ca fiind o funcție publică atribuită membrilor adunărilor parlamentare învestiți prin alegere, funcție al cărei conținut este determinat de Constituție și în virtutea căreia fiecare parlamentar, reprezentând națiunea, concurează la exercițiul suveranității naționale [283, p. 123].

În lucrarea sa *Mandatul parlamentar. Un studiu comparativ-global* [140], autorul Marc van der Hulst din Geneva distinge două tipuri de mandate: 1) mandatul parlamentar reprezentational ca "reprezentarea de către deputat doar a corpului electoral sau a departamentului (ex.: Marea Britanie), și 2) al statului ca un tot întreg (ex.: Belgia, Franța, Turcia), mandatul acestuia fiind irevocabil și reprezentational" [208, p. 9]. Vorbind despre mandatul imperativ, se constată că "parlamentarii nu doar purtau răspundere față de electorat, dar și garantau exercitarea efectivă a acestei responsabilități [208, p. 10].

Savanții germani Hans-Peter Schneider și Wolfgang Zeh [289], în una dintre lucrările lor, consemnează că mandatul parlamentar presupune “garanția că parlamentul în interacțiune cu instituțiile de stat acționează în conformitate cu principiile democratice de guvernare” [289, p. 489], fiind “baza constituțională a faptului că poporul este reprezentat în parlament” [289, p.501]. Tot ei menționează că deputații sunt “reprezentanți ai întregului popor, nu sunt obligați prin ordine sau instrucțiuni și sunt responsabili doar în fața conștiinței lor” [289, p. 491].

În aceeași ordine de idei, profesorul universitar german dr. Ute Mager, în lucrarea sa *Staatsrecht I*, subliniază că „mandatul liber nu oferă garantat deputaților libertatea de autodeterminare, ci independența în exercitarea unei misiuni încredințată acestuia de către biroul electoral” [293, p. 127].

Această poziție este susținută și de savantul Marc van der Hulst care, în lucrarea sa *Mandatul parlamentar. Un studiu comparativ-global*, definește statutul deputatului ca “avantaje și responsabilități ale deputaților concepute pentru a proteja exercitarea liberă a mandatului lor și de a-i proteja împotriva presiunilor care ar putea submina independența lor” [208, p. 28].

Examinarea literaturii la temă ne face să conchidem că studierea problemei privind reprezentantul poporului, mandatul parlamentar, statutul juridic al deputatului și profesionalizarea activității parlamentare comportă un interes sporit al savanților din diferite state. Prin urmare, este justificată elaborarea prezentei lucrări ce are misiunea de aprofundare a cunoștințelor obținute în procesul de investigare sub aspect constituțional a fenomenelor ce țin de statutul deputatului, a problemelor vizînd specificul profesionalizării activității parlamentare.

1.2. Repere normative privind reglementarea statutului deputatului

Ideea de reprezentare este una modernă, apărută ca o reacție împotriva despotismului feudal, fundamentînd conceptele de democrație directă și democrație indirectă. Prin democrație directă se înțelege o adunare a poporului care îndeplinește, ea însăși, actele vieții statale. Este de la sine înțeles că teritoriile întinse și populația numeroasă fac imposibilă exercitarea democrației directe și exprimarea, în mod direct, a voinței generale; astfel a apărut democrația indirectă, ideea reprezentării și raporturile de reprezentare.

Consecința ideii de reprezentare a fost apariția reprezentanților (deputați, senatori), care au format parlamentele, instituție a reprezentanței naționale, ce realizează în calitate de putere distinctă funcția legislativă a statului, precum și sistemele electorale, în baza cărora sunt desemnați reprezentanții poporului [88, p. 137].

Noțiunea „mandat parlamentar” nu este definită nici în Constituția Republicii Moldova,

nici în Regulamentul Parlamentului și nici în Legea despre statutul deputatului în Parlament, această preocupare ținând de doctrina dreptului constituțional. În general, „mandatul parlamentar” semnifică o funcție publică cu care titularul este investit prin alegeri, al cărei conținut este determinat prin lege. Totodată, el nu rezultă dintr-un contract, ci „este o convenție între alegători și cei care aspiră la dobândirea mandatului, avînd la bază o platformă electorală” [60, p.230].

În mod firesc Parlamentul Republicii Moldova este alcătuit din parlamentari denumiți deputați. Deputații moldoveni dispun de un statut reglementat de dispozițiile Secțiunii a 2-a, Cap. IV, Titlul III, din Constituția Republicii Moldova. Conform prescripțiilor constituționale, deputații moldoveni se află în serviciul poporului (art.68 alin. (1)). Ei reprezintă întregul popor din Republica Moldova, ci nu numai pe cetățenii din circumscripția electorală care i-au ales. Consecința logică a acestui principiu se relevă în faptul că mandatul parlamentarilor este reprezentativ. Alin. (2) art. 68 din Constituția Republicii Moldova prevede, de altfel, că: „Orice mandat imperativ este nul”.

Art. 70 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova prevede, în mod sintetic, *incompatibilitatea* calității de deputat cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice. Deci statutul de deputat este incompatibil cu oricare altă funcție retribuită. Ținem să precizăm că noțiunea de „funcție” utilizată în textul constituțional are un sens larg, incluzînd atît demnitățile publice, cît și funcțiile publice, dar și funcțiile private. Prin urmare, deputații moldoveni nu pot fi membri ai Guvernului, ai ministerelor, ai serviciilor publice descentralizate, nu pot desfășura activități în cadrul aparatului Președintelui Republicii Moldova. Legiuitorul a îmbrățișat teza preservării independenței deputaților în Parlament în raport cu executivul, cu președinția republicii și cu orice alt subiect de drept, fie el public sau privat, întru evitarea confuziei de atribuții legislative și executive. Noi credem că incompatibilitatea calității de deputat în Parlament cu exercitarea „oricărei alte funcții retribuite” are în vedere, în primul rînd, ideea preservării prestigiului aleșilor poporului.

În al doilea rînd, incompatibilitatea are menirea de a realiza o separație rigidă între legislativ și executiv. Întrucît calitatea de deputat desemnează, evident, o demnitate publică, incompatibilitatea are rolul de a prohibi cumularea demnității publice de parlamentar cu o funcție publică, fie din sfera executivului, fie chiar din sfera justiției.

În sfîrșit, art. 70 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova prevede că: „Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică”. Considerăm că acest text poate crea o confuzie, mai corect ar fi fost ca legiuitorul constituant să menționeze expres toate cazurile și situațiile de

incompatibilitate ale deputaților, pentru a nu da posibilitate legiuitorului ordinar să ”descopere” noi cazuri de incompatibilitate pentru a satisface un „eventual interes” manifestat de majoritatea parlamentară, la un moment dat. Pe de altă parte, faptul că enumerarea exhaustivă a incompatibilităților și-ar fi găsit sediu în Constituție, ar fi asigurat, în opinia noastră, o stabilitate durabilă a statutului însuși al acestor demnitari, ei înșiși fiind feriți de fluctuațiile dreptului pozitiv (obiectiv) sau de capriciile legiuitorului ordinar. O precizare se mai impune: celelalte cazuri de incompatibilitate pot fi stabilite exclusiv prin lege organică care, după cum se cunoaște, este o punte intermediară între legile constituționale și legile ordinare. Vorbind concret, dacă raportăm alin. (2) la alin. (1) art. 70 din Constituția Republicii Moldova, constatăm că rămân foarte puține „alte incompatibilități” atîta timp cît calitatea de parlamentar a deputatului este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite. Excepția instituită în alin. (1) din articolul menționat este firească și privește activitatea didactică și științifică. Este declarat fără echivoc că deputații în Parlamentul Republicii Moldova pot și trebuie să desfășoare activități didactice și științifice în scopul propășirii intelectuale și spiritual-culturale a statului.

Setul de privilegii de care se bucură deputații din Parlamentul RM mai cuprinde **imunitatea**. Astfel alin. (3) art. 70 din Constituția Republicii Moldova se referă la instituția imunității parlamentare a deputaților. Textul constituțional prevede: „Deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa”.

Ar fi necesar ca deputații să poată fi urmăriți penal și trimiși în judecată penală pentru faptele care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului. Art.94 din Regulamentul Parlamentului, asemeni prescripțiilor constituționale, stipulează ”Deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului, după ascultarea sa” [130].

În cazul în care deputatul a comis o infracțiune sau o contravenție, Procurorul General poate cere Parlamentului ridicarea imunității acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reținere, percheziționare, arestare sau trimitere în judecată. Cererea de ridicare a imunității deputatului în Parlament este adresată Președintelui Parlamentului, care aduce la cunoștința deputaților cererea în plenul Parlamentului la ședința următoare de la data prezentării acesteia și o trimite imediat spre examinare Comisiei juridice pentru numiri și imunități, care va întocmi un raport. Raportul Comisiei juridice pentru numiri și imunități se supune examinării și aprobării de către Parlament în cel mult 7 zile de la prezentarea acestuia Biroului permanent. Prezența la

ședința plenară a deputatului în privința căruia se cere ridicarea imunității este obligatorie. Absența motivată a acestuia atrage suspendarea examinării cererii. Absența nemotivată a deputatului nu împiedică examinarea cererii în lipsa lui. Înainte de votare, deputații sunt în drept să-și exprime poziția asupra cererii de ridicare a imunității deputatului. Parlamentul decide asupra cererii Procurorului General cu votul majorității deputaților aleși, exprimat secret. Rezultatele votării secrete se perfectează prin hotărâre a Parlamentului, care va încuviința ridicarea imunității deputatului sau va respinge cererea Procurorului General.

În consecință, orice parlamentar, prin liber arbitru, conștient de actul comis, trebuie să aibă recunoscută aptitudinea de a renunța la beneficiul imunității parlamentare. Cu atât mai mult cu cât renunțarea la acest beneficiu nu influențează desfășurarea activității justiției penale. Dimpotrivă. Or renunțarea la beneficiul imunității parlamentare nu reprezintă o recunoaștere, fie și tacită, a acuzațiilor formulate împotriva parlamentarului. Acesta, ca orice alt cetățean al Republicii Moldova, continuă să beneficieze de prezumția nevinovăției prevăzută de art. 21 din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia: „Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”.

Deși legislația Republicii Moldova nu consacră în mod expres termenul de mandat parlamentar, totuși ea deține pionieratul în reglementarea statutului juridic al deputatului, Legea despre statutul deputatului în Parlament fiind adoptată în anul 1994 [128]. În România, Legea privind statutul deputaților și senatorilor a fost adoptată la data de 16 februarie 2006 [137]. Acest document, care a fost redactat ținîndu-se seama de prevederile cuprinse în legislația principalelor state ale lumii, precum și de experiența parlamentară din România, prezintă în mod sistematic un număr important de prevederi de natură să asigure desfășurarea mandatului parlamentar în condiții de eficiență și cu respectul prevederilor legale.

Spre deosebire de reglementările constituționale și legislative ale Republicii Moldova, *în România* rețin atenția în mod special prevederile înscrise chiar în art. 1 din Statutul deputaților și senatorilor [137], în sensul că deputații și senatorii sunt reprezentanți aleși ai poporului român prin care acesta își exercită suveranitatea, în condițiile prevăzute de Constituție și de legile țării. O importantă inovație o constituie Capitolul al III-lea, intitulat ”Principii și reguli de conduită parlamentară” [137].

Aceste principii sunt:

1. Principiul interesului național.

Deputații și senatorii au îndatorirea de a acționa în interesul întregii națiuni și al locuitorilor din circumscripțiile electorale pe care le reprezintă.

2. Principiul legalității și al buneii-credințe.

Deputații și senatorii, în calitatea lor de reprezentanți aleși ai poporului român, își îndeplinesc îndatoririle și își exercită drepturile în conformitate cu Constituția, legile țării și regulamentele Camerei Deputaților și Senatului, pe toată durata mandatului pe care îl dețin.

3. Principiul transparenței.

Deputații și senatorii trebuie să dea dovadă de transparență în activitatea parlamentară.

Deputații și senatorii au obligația menținerii unui dialog permanent cu cetățenii pe problemele care îi interesează și rezultă din asumarea și exercitarea mandatului de parlamentar.

4. Principiul fidelității.

Deputații și senatorii sunt datori să manifeste, pe durata exercitării mandatului, fidelitate față de România și popor și respect față de oameni.

5. Respectarea regulamentelor.

În viziunea noastră, aceste principii denotă responsabilitatea majoră a deputatului (reprezentantului poporului) față de popor. El acționează în numele întregii națiuni (popor), pe întreg teritoriul statului, în limitele legale reglementate de legislația națională; exercită mandatul parlamentar pe propria conștiință fără nicio imixtiune din partea electoratului care să influențeze activitatea parlamentară. Transparența, comunicarea, publicitatea și dialogul cu societatea civilă creează unul dintre principiile sale de activitate. Fidelitatea față de popor și țară, respectarea cu strictețe a legislației și regulamentelor interne pe perioada mandatului responsabilizează statutul deputatului.

Este de notat că atât deputații, cât și senatorii sunt obligați să depună declarații de avere înainte de validarea mandatelor, care sunt publicate apoi pe paginile de Internet ale celor două camere. Acestea urmează a fi actualizate anual, iar o nouă declarație de avere va fi dată la încheierea mandatului, inclusiv la încetarea acestuia înainte de termen [33, p.131].

Dacă comparăm Legea despre statutul deputatului în Parlament a Republicii Moldova nr.39-XIII din 07.04.94 [128] cu Legea privind statutul deputaților și al senatorilor a României nr.96/2006 [137], observăm prevederi similare:

- deputații sunt în serviciul poporului;
- orice mandat imperativ este nul;
- deputații intră în exercitarea mandatului din momentul alegerii cu condiția validării lui ulterioare;

- durata mandatului de deputat este de 4 ani. Acest termen poate fi prelungit în condițiile prevăzute de Constituție;

- deputatul va depune, în condițiile legii, declarație cu privire la venituri și proprietate.

Dar legislația României conține și diferite norme oportune, care ar putea fi incluse și în legislația Republicii Moldova, cum ar fi:

- deputații au îndatorirea de a acționa în interesul întregii națiuni și al locuitorilor din circumscripțiile electorale pe care le reprezintă;

- după constituirea legală a Camerei Deputaților și a Senatului, fiecare deputat și fiecare senator depune în fața plenului Camerei din care face parte, întrunită în ședința solemnă, jurământul de credință față de țară și popor [137];

- deputații sunt datori să manifeste, pe durata exercitării mandatului, fidelitate față de România și popor și respect față de oameni. Deputaților le este interzis să-și asume, față de persoanele fizice sau juridice, obligații financiare sau de alt tip menite să influențeze exercitarea mandatului cu bună-credință, potrivit propriei conștiințe;

- deputații și senatorii sunt obligați să respecte prevederile regulamentelor, să se supună normelor de conduită civilizată, de curtoazie și de disciplină parlamentară și să nu aibă atitudini sau să folosească expresii sau cuvinte injurioase, ofensatoare sau calomnioase [33, p. 131].

Constituția României, prin art. 69 alin. (2), respinge orice formă de mandat imperativ. Așadar, raporturile dintre alegători și ales nu se aseamănă cu încheierea unui contract, ele fiind lipsite de consecințe juridice specifice unor asemenea relații.

Aceasta nu înseamnă însă că parlamentarul nu își poate lua angajamente, dar, o dată ales, chiar dacă nu respectă voința alegătorilor și disciplina votului, parlamentarul nu poate fi tras la răspundere juridică. Pe de altă parte, în plan politic, nerespectarea promisiunilor sau angajamentelor poate avea consecințe, culminând cu răspunderea în fața electoratului care la următoarele alegeri i-ar putea aplica sancțiunea nerealegerii; deci parlamentarul își desfășoară activitatea sub control electiv.

Ca o consacrare a principiului irevocabilității, observăm și articolul 70 alin. (2) din Constituția României, în care se precizează cauzele de încetare a mandatului parlamentar: "Calitatea de deputat sau senator încetează la data întrunirii camerelor nou-alese sau în caz de demisie, de pierdere a drepturilor electorale, de incompatibilitate ori de deces". Așadar, revocarea nu este trecută în dreptul constituțional român ca o posibilitate de încetare a mandatului parlamentar [33, p.136]. În comparație cu Codul electoral al Republicii Moldova,

organizarea alegerilor parlamentare în România este reglementată de Legea nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, unde, pentru organizarea procesului electoral, funcționează în mod permanent Autoritatea Electorală Permanentă, care emite hotărâri, decizii și instrucțiuni [15].

Un statut asemănător cu cel al deputaților români îl au și parlamentarii francezi. Parlamentarii beneficiază de statutul clasic al reprezentanților poporului. Altfel spus, potrivit art. 26 alin. (1) din Constituția Franței, ei se bucură de imunitate absolută constînd, în principal, în lipsa răspunderii juridice pentru voturile sau opiniile exprimate în timpul și în legătură cu exercitarea mandatului, neputînd fi urmăriți, arestați, deținuți sau judecați pentru acestea. În afara sesiunilor, membrii Parlamentului pot fi urmăriți fără nicio autorizație. În schimb, în această perioadă de timp arestarea trebuie să fie autorizată de președintele Adunării, însă în cazul unui flagrant delict, autorizarea Adunării sau a președintelui acesteia nu mai este necesară [275].

Inviolabilitatea este un atribut al caracterului reprezentativ al mandatului, de aceea parlamentarul nu are dreptul să renunțe la beneficiul ei. Totodată, inviolabilitatea nu constituie un privilegiu personal al parlamentarului, ea se extinde asupra tuturor faptelor penale pe care le-ar comite un parlamentar, indiferent dacă sunt sau nu comise în exercitarea funcțiilor parlamentarului.

În scopul comparării legislațiilor din mai multe țări din domeniul cercetat, după cum ne-am pus obiectivul, aducem următoarele exemple. *Codul electoral al Franței* stipulează incompatibilitatea mandatului de deputat/senator cu următoarele funcții: președinte și membru al consiliului de administrație, director general și director general adjunct, exercitate în cadrul întreprinderilor naționale și instituțiilor publice naționale. Consiliul Constituțional Francez a opinat că incompatibilitatea enunțată de Codul electoral se aplică doar funcțiilor exercitate în sînul societăților publice naționale, nu și celor din cadrul întreprinderilor publice locale [280].

Un aspect novator îl constituie excepțiile de la principiul incompatibilităților. Astfel, situația în care guvernul însărcinează parlamentarii cu o misiune pe o durată determinată (ambasadori, prefecți, guvernatori) constituie o derogare de la principiul incompatibilității cu funcțiile publice. Codul electoral stipulează însă că acest tip de cumul de funcții nu poate dura mai mult de 6 luni. În cele din urmă, Primul-ministru este persoana care stabilește caracterul temporar al misiunii puse în sarcina parlamentarului.

De asemenea, exercitarea funcțiilor conferite de un stat membru al Uniunii Europene, de un alt stat străin sau de către o organizație internațională și remunerate din fondurile acestora este incompatibilă cu mandatul de deputat sau senator.

În privința reglementării cumulului de mandate electiv, prima interdicție are în vedere mandatul de deputat și cel de senator. Această incompatibilitate nu este o cauză de ineligibilitate, dar orice deputat ales senator sau orice senator ales deputat încetează prin acest fapt să mai facă parte din prima adunare al cărei membru era. Mandatul de parlamentar este incompatibil și cu funcția de membru al Consiliul economic și social, de membru al Consiliului guvernamental al teritoriilor de peste mări sau de membru al Consiliul Superior al Magistraturii sau al Guvernului [102, p. 372, 373].

Un moment interesant care, considerăm, trebuie evocat este cel ce vizează limitarea exercitării profesiei de avocat persoanelor care dețin un mandat parlamentar. În acest sens, avocaților li se interzice să pledeze în cazurile în care statul este parte la proces. Astfel, se interzice avocatului înscris în Barou și învestit cu mandat de deputat/senator să îndeplinească, direct sau prin intermediul unui asociat, colaborator sau asistent, vreun act care are legătură cu declanșarea urmăririi penale pentru infracțiuni împotriva națiunii, a statului, a securității publice ori în materia presei sau a finanțelor publice.

Parlamentarii avocați își pot exercita însă profesia în fața Înaltei Curți de Justiție. Totodată, se interzice parlamentarului să își exercite profesia de avocat în interesul unei societăți/întreprinderi publice naționale, al cărei avocat nu era înainte de începerea mandatului politic sau să pledeze împotriva statului, a societății lor naționale, a colectivităților sau instituțiilor publice. Legea organică, care vizează avocații înscrși în Barou, nu se aplică nici avocaților din Consiliul de Stat sau din Curtea de Casație. Deputatul sau senatorul care nesocotește aceste interdicții este considerat demis din oficiu de către Consiliul Constituțional, la cererea Biroului uneia dintre camere sau a ministrului de justiție, dar această sancțiune nu atrage după sine neeligibilitatea [106, p. 274].

Membrii celor două adunări legislative franceze sunt obligați să-și declare conflictele de interese în care se află. La această categorie se referă activitățile de orice natură, indiferent dacă sunt remunerate sau nu, proprietățile deținute de senatori și deputați, precum și de soții/soțiile acestora, sumele de bani obținute în campania electorală. Ori de câte ori în situația financiară a parlamentarilor apare o schimbare, aceasta trebuie declarată Comisiei pentru Transparență Financiară. În cazul în care un parlamentar desfășoară activități remunerate, pe care nu le declară, decade din calitatea de membru al Adunării din care face parte [107, p. 373].

În *Germania* deputații beneficiază de statutul clasic al parlamentarilor: se bucură de inviolabilitate și iresponsabilitate parlamentară; primesc o indemnizație pentru a fi independenți și din punct de vedere material, în plus, ei sunt scutiți de obligația de a depune mărturie contra

persoanelor de la care au obținut informații sau datele pe care le-au folosit în exercitarea mandatului lor parlamentar.

Ceea ce ne-a determinat să abordăm sub aspect comparativ statutul deputaților germani a fost faptul că regimul imunităților este operabil din momentul începerii exercitării mandatului și durează pe întreg parcursul legislaturii. În caz de realegere a deputatului, autoritățile competente să exercite urmărirea penală vor declanșa procedura de autorizare a urmăririi. Cererile în materie de imunitate se adresează Președintelui Bundestag-ului, care le transmite spre examinare comisiei speciale.

Membrii Bundestag-ului sunt obligați să declare și donațiile, alte cadouri primite în scopuri politice, precum și interesele profesionale sau financiare în problemele care urmează să fie dezbătute în comisiile parlamentare. Declarațiile de interese se publică în Jurnalul Oficial al Bundestag-ului [287].

Membrii Bundestagului care exercită și profesia de avocat și care, în această calitate, reprezintă statul în procese sau extrajudiciare sunt obligați să declare Președintelui Bundestagului activitatea lor avocațială și onorariile ridicate. În cazul reprezentării judiciare sau extrajudiciare a unei părți aflate în litigiu cu statul, membrii Bundestag-ului care au și calitatea de avocați în procesele respective au obligația de a anunța activitatea de asistență avocațială, precum și onorariile primite [107, p.154].

În cadrul *Parlamentului britanic* privilegiul cel mai important este libertatea de exprimare. Potrivit art. 9 din *Bill of Rights* din 1689 [220], libertatea de exprimare a parlamentarilor, dezbaterile și procedurile parlamentare nu pot fi supuse judecății tribunalelor. Cu alte cuvinte, pentru opiniile și pentru votul exprimat și, în general, pentru modul în care își exercită mandatul de deputat, parlamentarul nu răspunde juridic. Această imunitate parlamentară este respectată și astăzi cu multă scrupulozitate.

În ceea ce privește regimul de incompatibilitate, cutuma constituțională se opune ca membrii Camerei Comunelor și ai Camerei Lorzilor să exercite în timpul mandatului lor orice activitate personală care le-ar afecta independența. Activitățile private nu sunt însă considerate ca fiind incompatibile cu mandatul de deputat [104, p.106].

Conform Codului de conduită, fiecare membru al Camerei Comunelor [208]. era obligat să furnizeze informațiile legate de interesele financiare personale în vederea înscrierii lor într-un registru special, accesibil publicului. În 1996 Camera Comunelor a adoptat un nou Cod de conduită a membrilor săi, care îi obligă să desfășoare doar activitate consacrată în întregime interesului public. Li se interzice să obțină, în afara indemnizației de membru al Camerei

Comunelor (aproximativ 42 000 de lire sterline anual), vreun alt câștig financiar sau alte beneficii materiale pentru ei, pentru familia sau prietenii lor. De asemenea, membrii Parlamentului trebuie să se abțină de la angajamente față de alte persoane sau organizații care le-ar putea influența performanțele în îndeplinirea atribuțiilor lor oficiale [105, p.108].

Republica Moldova, fiind membru al Adunării interparlamentare a CSI [258], din care fac parte 9 state, ar trebui să studieze și să analizeze în parte legislația acestor state care reglementează instituțiile legislative supreme, forma de organizare și statutul deputatului reglementat de Constituție, legile organice și Regulamentul intern al Parlamentului.

Federația Rusă, conform Constituției [252], are un parlament bicameral clasic, conform structurii de stat a unui stat federativ format din: Consiliul Federației și Duma de Stat. *Consiliul Federației (Camera Superioară)* este format din senatori aleși (desemnați) câte 2 reprezentanți din fiecare subiect al Federației Ruse: câte unul din partea organelor reprezentative și executive ale puterii de stat a fiecărui subiect al Federației. Senator al Consiliului Federației poate fi ales (desemnat) orice cetățean rus cu vârsta de cel puțin 30 de ani, care, în conformitate cu Constituția, are dreptul de a alege și de a fi ales în organele puterii de stat [270]; *Duma de Stat (Camera Inferioară)* [254] - formată din 450 de deputați aleși de către cetățenii din Federația Rusă pe un mandat de cinci ani, pe bază de vot universal, egal și direct, prin vot secret. Deputat în Duma de Stat poate fi orice cetățean al Federației Ruse, începînd cu vârsta de la 21 de ani și care are dreptul de a participa la alegeri [232], [271].

În această ordine de idei, considerăm necesar să vorbim și despre statutul deputatului din Federația Rusă. Statutul membrilor Consiliului Federației și al deputaților în Duma de Stat sunt reglementate de Constituția Federației Ruse, precum și de Regulamentele camerelor. Un act special îl constituie Legea Federală din 8 mai 1994 (în redacția din 12 mai 2009) ”Privind statutul membrilor Consiliului Federației și al deputaților în Duma de Stat”. Această Lege reglementează drepturile, obligațiile și răspunderea legislatorilor, a consilierilor deputaților, garanțiile juridice și sociale de care dispun pentru realizarea competențelor lor [222, p. 660].

Spre deosebire de legislația Republicii Moldova privind statutul deputatului, care prevede doar trei situații cînd încetează calitatea de deputat, și anume: la data întrunirii legale a Parlamentului nou-ales, în caz de demisie sau de deces, legislația Federației Ruse este mai detaliată în acest sens. Art. 4 din Legea FR din 8 mai 1994 enumeră situațiile cînd atribuțiile legislatorilor ruși încetează înainte de termen:

- printr-o cerere scrisă a membrilor Consiliului Federației și a deputaților în Duma de Stat despre renunțare;

- alegerea membrilor Consiliului Federației și a deputaților în Duma de Stat în calitate de deputat într-o autoritate legislativă a unui subiect al Federației, într-o autoritate publică locală sau în altă funcție publică din FR sau dintr-un subiect al Federației;

- au devenit membri ai consiliilor de administrare, supraveghere sau ai altor organizații străine neguvernamentale fără scopuri comerciale sau ai reprezentanțelor lor din cadrul FR;

- dacă membrii Consiliului Federației și deputații în Duma de Stat au pierdut cetățenia FR sau au dobândit cetățenia altui stat (trebuie să menționăm că legislația electorală din FR interzice alegere deputaților care dețin cetățenia altui stat, precum și celor care nu au cetățenia altui stat, dar au permis de ședere într-un stat străin). Acest motiv constituie temei pentru încetarea înainte de termen a calității de deputat ai Dumei de Stat sau de membru al Consiliului Federației;

- existența unei sentințe definitive în privința unui deputat în Duma de Stat sau membru al Consiliului Federației;

- recunoașterea unui deputat în Duma de Stat sau membru al Consiliului Federației ca absent fără veste sau declarat decedat conform hotărârii definitive a instanței de judecată;

- decesul deputatului Dumei de Stat sau al membrului Consiliului Federației [231, p. 662].

Mandatul de deputat poate fi cumulat cu funcția didactică, științifică sau de creație, dar cu condiția să nu fie finanțată exclusiv din contul mijloacelor financiare străine, ale organizațiilor internaționale, ale cetățenilor străini sau ale apatrizilor, dacă alte condiții nu sunt prevăzute de acordurile internaționale sau legislația Federației Ruse [222, p. 666]. Considerăm că aceasta este o normă care protejează deputații de influențe indirecte din partea statelor străine, nu admite imixtiuni în treburile publice.

Adunarea Națională a Republicii Armenia, conform Constituției, este formată din 131 de deputați aleși pentru un mandat de patru ani, pe baza sistemului majoritar bazat pe liste de partid și prin alegeri generale, egale, directe, prin vot liber, personal și secret [236]. Deputat poate fi aleasă persoana care a atins vârsta de 25 de ani, în ultimii cinci ani fiind cetățean al Republicii Armenia, cinci ani rezident în țară și cu drept de vot [248].

Milli Mejlis din Republica Azerbaidjan este legislativul unicameral al Republicii Azerbaidjan format din 125 de deputați aleși pentru cinci ani, pe baza sistemului electoral majoritar, prin alegeri universale, egale și directe și vot liber, personal și secret [231]. Deputat în Milli Mejlis poate fi ales orice cetățean al republicii începând cu vârsta de 25 de ani [246].

Parlamentul Republicii Belarus, conform Constituției, are o structură bicamerală formată din: *Consiliul Republicii al Adunării Naționale a Republicii Belarus (Camera Superioară)* compus din 64 de reprezentanți (56 de reprezentanți aleși în consiliile locale și 8

membri numiți de către Președintele Republicii Belarus). Membru al Consiliului Republicii poate fi cetățean al Republicii Belarus, care are vârsta de 30 de ani și a trăit pe teritoriul regiunii sau în orașul Minsk cel puțin 5 ani [249], și *Camera Reprezentanților a Adunării Naționale a Republicii Belarus (Camera Inferioară)* formată din 110 deputați aleși pentru patru ani prin vot universal, liber, egal, direct și secret [235]. Membru al Camerei Reprezentanților poate fi orice cetățean al Republicii Belarus care a ajuns la vârsta de 21 de ani [233].

Organul reprezentativ suprem al Republicii Kazahstan reglementat de Constituție [250], de asemenea, este un Parlament bicameral compus din: *Senat (Camera Superioară)* format din 47 de senatori aleși pentru 6 ani, 15 senatori sunt numiți de Președintele Republicii Kazahstan, 32 sunt aleși la o reuniune a alegătorilor - deputați în organele reprezentative locale. Senatul este alcătuit din cel puțin câte 2 persoane din partea fiecăreia dintre cele paisprezece regiuni și orașe de importanță republicană precum Alma-Ata și Astana, capitala Kazahstanului. Jumătate din deputații în Senat sunt aleși o dată la trei ani; *Mejlis (Camera Inferioară)* este formată din 107 deputați aleși pentru un mandat de 5 ani, dintre care 98 de deputați - prin vot universal, egal, direct și secret - de pe liste de partid, iar 9 membri sunt aleși de către Adunarea Poporului din Kazahstan. Deputat poate deveni orice cetățean al Republicii Kazahstan, care a atins vârsta de 25 de ani și locuiește pe teritoriul țării în ultimii 10 ani [234].

Parlamentul Kîrgîz (Жогорку Кеңеш) din anul 2005 este unicameral, format din 120 de deputați, aleși pentru un mandat de 5 ani, într-o circumscripție națională, în baza sistemului proporțional [230]. Deputat în Parlamentul țării poate fi orice cetățean din Republica Kîrgîzstan care a împlinit pînă în ziua alegerilor 21 de ani și care are dreptul de vot [247].

În 1999, noua **Constituție a Republicii Tadjikistan** a stabilit Parlamentul – *Majlisi Oli* [261]. Organul suprem legislativ și executiv al puterii de stat este bicameral: *Majlisi Milli Majlisi Oli (Camera Superioară)* formată din 33 de membri: 25 de deputați aleși prin vot secret la reuniunile comune ale deputaților din provincia autonomă Gorno-Badahșan, orașul Dușanbe, orașele și districtele de subordonare republicană; 8 membri sunt numiți de către Președintele Republicii Tadjikistan. Mandatul deputatului este de 5 ani. Membru al Majlisi Milli Majlisi Oli Tadjikistan poate fi orice cetățean care a împlinit vârsta de 35 de ani și are studii superioare. Fostii președinți ai Republicii Tadjikistan pot fi membri pe viață ai Adunării Naționale [244]. *Camera Inferioară a Parlamentului – (Majlisi Namoyandagon Majlisi Oli)* este formată din 63 de deputați aleși prin vot secret, universal, egal și direct, dintre care 22 sunt aleși prin reprezentare proporțională, iar 41 în circumscripții uninominale. Majlisi Namoyandagon Majlisi Oli funcționează într-un regim permanent și profesionist. Membru al Majlisi-ului

Namoyandagon Majlisi Oli poate fi orice cetățean în vîrstă de cel puțin 25 de ani. În art. 56-57 din Constituția țării sunt reglementate competențele ambelor Camere [251].

Sovietul Suprem al RSS Ucrainene de legislatura a XII-a fost convocat la 16 iulie 1990 și a adoptat Declarația de suveranitate a Ucrainei, iar la 24 august 1991 – Declarația de independență, anunțînd crearea Ucrainei ca stat suveran și independent. ***Rada Supremă a Ucrainei***, conform Constituției Ucrainei [255], este un Parlament unicameral format din 450 de deputați aleși pe bază de vot universal, egal, direct și secret pentru un mandat de cinci ani. Deputat al poporului din Ucraina poate fi orice cetățean al Ucrainei, care a atins în ziua alegerilor vîrsta de 21 de ani, cu dreptul de a vota și a locuit în ultimii 5 ani pe teritoriul Ucrainei [237]. Jumătate din Rada Supremă (225 de deputați) sunt aleși prin reprezentare proporțională în circumscripții naționale de pe listele de candidați ale partidelor politice. Cealaltă jumătate (de asemenea 225 de deputați) sunt aleși în circumscripții uninominale prin sistem majoritar [238].

1.3. Concluzii la capitolul 1

Gradul de cercetare a statutului deputatului poate fi identificat în literatura de specialitate din Moldova și din străinătate. Deși fondul bibliografic autohton, consacrat mandatului parlamentar (dobîndirea și durata mandatului parlamentar, statutul deputatului, profesionalizarea activității parlamentare în Republica Moldova) este modest în comparație cu situația din alte țări, totuși, unii savanți din domeniul dreptului constituțional au luat spre cercetare acest domeniu. Am putea afirma că lucrările doctinarilor autohtoni: Victor Popa, Ion Guceac, Alexandru Arseni, Teodor Cârnaț, au pus baza teoretică de dezvoltare a dreptului parlamentar, fiind socotite ca izvoare doctrinare ale dreptului constituțional și parlamentar.

În urma analizei efectuate, constatăm o anumită distincție și suprapunere între *mandatul parlamentar* și *statul deputatului*.

Mandatul parlamentar reprezintă o demnitate publică obținută prin alegerea parlamentarului de către electorat în vederea reprezentării acestuia în realizarea competențelor organului reprezentativ al poporului. Mandatul parlamentar este reprezentativ în sensul că, deși este ales de un segment al corpului electoral, alcătuit din alegătorii dintr-o circumscripție, fiecare parlamentar reprezintă întreg corpul electoral, conferind deținătorului independență și protecție constituțională.

Sintetizînd conținutul definițiilor privind mandatul de deputat, putem identifica principalele sale caracteristici: în primul rînd, este reprezentativ la nivel național; în al doilea rînd, rezultă numai din alegeri, în al treilea rînd, este irevocabil și general; în al patrulea rînd,

natura mandatului parlamentar se referă la întregul statut juridic al deputatului, îndeosebi la drepturile, obligațiile și responsabilitățile sale. Se poate afirma că mandatul parlamentar este nucleul legitim al statutului deputatului.

Ca și alte categorii de statute juridice, cum ar fi: statutul judecătorului, statutul procurorului, statutul funcționarului public ș.a., *statutul deputatului* este o funcție de demnitate publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor. În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului, având anumite drepturi, împuterniciri, responsabilități, incompatibilități și imunități, precum și garanții sociale. Toate acestea fiind reglementate de Constituție (Titlu III, Secțiunea a 2-a) și legi organice: Legea cu privire la statutul deputatului, Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar, Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat.

Concluzionând putem afirma că *statutul deputatului, este o totalitate de drepturi, îndatoriri, garanții și responsabilități reglementate de norme constituționale, legislative și regulamentare pentru exercitarea mandatului în activitatea sa parlamentară.*

Așadar, concluzionăm că problema științifică abordată, de importanță majoră, reprezintă argumentarea teoretică și practică a esenței statutului deputatului în activitatea parlamentarismului contemporan.

Analizând reglementările normative din Republica Moldova, îndeosebi pe cele conținute în Constituția Republicii Moldova și în Legea despre statutul deputatului, afirmăm că aceste acte au conturat cadrul general al reprezentanților poporului, fapt ce poate fi considerat doar ca un prim pas spre crearea cadrului legal de activitate a deputaților.

Analiza comparativă a experienței diferitelor state privind reglementările normative ce vizează organizarea, structura, competența organelor reprezentative supreme în stat, precum și statutul deputatului impune anumite concluzii.

Aceste reglementări sunt prevăzute de normele constituționale și de legi organice. Parlamentele, ca organe supreme reprezentative în stat, pot fi clasificate în funcție de structura lor - bicamerale sau unicamerale, censurile pentru candidații la funcția de deputați diferă de la stat la stat, cea mai evidentă condiție fiind vârsta. Unele condiții le vom aborda în capitolele următoare.

Prin urmare, scopul prezentului capitol rezidă în cercetarea complexă a problematicii statutului deputatului în activitatea instituțiilor reprezentative, a eficacității normelor și trăsăturilor juridice pentru activitatea și garantarea mandatului parlamentar, precum și a principalelor tendințe de dezvoltare profesională specifice activității parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan.

2. PARLAMENTARISMUL – SEDIUL INSTITUȚIONAL AL SUVERANITĂȚII NAȚIONALE

2.1. Originile parlamentarismului

Apariția și rolul parlamentelor nu pot fi dissociate de fenomenul puterii politice. Parlamentarismul este un mod de organizare a acestei puteri.

Din punct de vedere istoric, termenul *parlamentarism* exprimă modul de exercitare a regimului reprezentativ format, într-o manieră pragmatică în Marea Britanie, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, de unde a fost preluat ca model și difuzat pe o arie geografică extrem de extinsă și în condiții politice diferite [278, p. 695].

Este deja un bun comun pentru doctrina constituțională să se afirme că procesul istoric de apariție a parlamentarismului și rolul său în organizarea politică modernă a statelor sunt legate de două funcții principale ale forului legislativ, și anume de a îmbrăca voința națiunii într-o haină juridică și de a controla în numele națiunii pe cei ce guvernează [196, p. 60].

Din punctul de vedere al profesorului O.O. Mironov, ”parlamentarismul este un fenomen complex, cu multe fațete, cu anumite valori sociale, în cazul unui stat de drept, unde se asigură principiul statului de drept și al separării puterilor, în cazul în care societatea civilă și democrația se caracterizează prin cultură politică și juridică de înalt nivel” [259, p. 100].

După cum afirmă Pierre Pactet, puterea politică, fenomen *par excellence* social, este dificil de explicat cel puțin în ceea ce privește natura sa, modalitățile în care se manifestă fiind însă mai perceptibile. Aceasta înseamnă că puterea politică este mai ușor de constatat și de descris decât de explicat în profunzime [282, p. 21].

De aceea, la explicarea apariției parlamentelor și a dezvoltării rolului pe care ele l-au avut, vom aborda această problemă sub aspectul devenirii istorice. Nu este o explicație suficientă, dar, cel puțin, este sigură. Mai mult, nu ne vom opri asupra cauzelor de ordin social, economic și politic care au determinat această evoluție, întrucât avem alt scop de elucidat.

În unele țări europene în secolele al XII-lea și al XIII-lea existau adunări reprezentative, parlament în Marea Britanie, state generale în Franța, cortesuri în Spania și diete în Ungaria, însă ele nu erau adevăratele centre de putere în care aveau să se transforme în secolul al XIX-lea.

Pe acest temei se constituie, treptat, un nou tip de adunare reprezentativă, începând cu *House of Commons (Camera Comunelor)* [217] în Anglia și continuând cu *Senatul polonez* sau

Dieta maghiară, prin care s-a instituit o adevărată democrație nobiliară. Rădăcinile instituționale primare ale acestor instituții politice datează încă de la sfârșitul primului mileniu și au ca element comun tradiția *witenagemotului* triburilor barbare germane [105, p. 69].

Parlamentele moderne s-au profilat, ca instituții ale suveranității și organe de reprezentare, în circumstanțe istorice precis determinate, la mijlocul secolului al XVIII-lea în Marea Britanie, la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Statele Unite ale Americii și în Franța și ulterior în celelalte state ale Europei și ale lumii.

Se știe că împrejurările în care s-au format parlamentele, în sensul modern al cuvântului, comportă două trăsături esențiale: a) nașterea regimului parlamentar se produce, în fiecare țară, atunci când puterea regală, încă suficient de stabilă, dar în care apar deja germenii declinului, trebuie să conlucreze cu organe reprezentative aflate în plină expansiune. Astfel, regimul parlamentar este determinat, la originile sale, de trecerea de la monarhia absolută la monarhia constituțională. Regimul parlamentar a apărut atât ca un regim liberal, deoarece a pus capăt absolutismului monarhic, dar și ca un regim de notabilități, fiind legat de votul censitar. Sub acest aspect, este important că implementarea regimului parlamentar a fost favorizată de mecanismele sale complexe și delicate puse în valoare de o clasă politică puțin numeroasă, dar informată politic și progresistă; b) a doua se referă la configurarea treptată și în mod pragmatic a regimului parlamentar. Cu toate că teoria separației puterilor a avut un rol important în acest proces, deoarece a permis diferențierea puterii executive de cea legislativă, condiție preliminară și indispensabilă pentru instituirea parlamentarismului modern, regimul politic parlamentar nu s-a constituit pe idei preconcepute, ci sub presiunea evenimentelor. Ca atare, această caracteristică este semnificativă îndeosebi pentru Marea Britanie, care a stat la originea întemeierii acestei forme de regim politic, dar, într-o măsură mai mică, ea se regăsește și în cazul celorlalte state care, direct sau indirect, s-au inspirat din modelul britanic [73, p. 18].

Enciclopedia Britanica menționează că Islanda, înainte de anul 1000, Sicilia în 1130 și Anglia în jurul anului 1300 cunoșteau existența unor adunări care aveau să constituie în secolul următor modelul unor adunări deliberative [33, p. 55].

Totodată merită atenție aprecierea lui François Borella care estima că "Este inexact să se spună că Marea Britanie este mama parlamentarismului; Islanda are drepturi de anterioritate, iar Polonia pretenții de simultaneitate. Dar este adevărat că ea a servit de model și că anglomania observatorilor continentali nu este fără fundament" [273, p. 149].

Marea Britanie este cunoscută astăzi ca fiind țara cu cea mai îndelungată tradiție parlamentară. În Marea Britanie, pe lângă Coroana Britanică, funcționa Marele Consiliu, din

care făceau parte delegați din întregul regat, și Consiliul Privat, organism redus cu un caracter permanent, care îl asista pe rege în exercitarea atribuțiilor sale. Întrucât Consiliul Privat poate fi considerat într-un anumit sens "precursorul" actualului Cabinet, Marele Consiliu - din care făceau parte reprezentanții tuturor categoriilor de populație - poate fi considerat strămoșul actualului parlament.

În mod progresiv, în secolul al XIV-lea, Marele Consiliu s-a diferențiat în două camere, ca urmare a departajării intereselor marilor nobili și înaltului cler, care au format Camera Lorzilor, de interesele reprezentanților aleși ai orașelor și micii nobilimi, care au constituit Camera Comunelor. În secolul al XIII-lea, în Marea Britanie își găsește originea puterea legislativă a Parlamentului, Marea Chartă concedată în anul 1215 de regele Ioan fără de Țară, consacrand angajamentul monarhului "de a nu ridica niciun fel de impozit fără consimțământul celor care le plătesc", prin aceasta recunoscându-se în mod expres puterea Parlamentului de a decide în această materie. Documentele ulterioare, precum *Petition of Rights* din 1628, *Habeas Corpus Act* din 1679, *Bill of Rights* din 1689, au consolidat puterea și autoritatea suverană a Parlamentului [33, p. 57].

Istoricii britanici leagă apariția parlamentului de afirmarea sistemului de drept de Common Law, cu toate că se face o remarcă: deși parlamentul a reprezentat o instituție apărută în Evul Mediu, dezvoltarea puterilor sale în timpul dinastiilor Tudor, Stuart și Hanovra, rezistența față de teoriile politice ale dreptului roman acceptate în Europa, transplantarea în America a acestei instituții [33, p. 35] au constituit evenimente ce au ridicat istoria politică a Angliei într-o sferă deosebită de cea a vieții politice de pe continent.

După cum remarcă istoricul britanic G. M. Trevelyan, „deși Franța și Spania au avut, în Evul Mediu, un număr de «stări» și de «parlamente», ele n-au izbutit să le adapteze la condițiile moderne. La sfârșitul feudalismului, popoarele latine credeau că mesajul erei noi este monarhia despotică. Împotriva interpretării princiare date de Machiavelli noului spirit național, dintre toate marile state naționale numai Britania a rezistat, a stăvilit curentul despotismului și a elaborat un sistem prin care o adunare menită dezbaterilor, formată din persoane alese, putea guverna cu succes un imperiu, în timp de pace și în timp de război” [194, p. 19].

Întreaga istorie a dezvoltării Marii Britanii a demonstrat că pentru afirmarea voinței naționale libertatea parlamentară s-a dovedit un mijloc mult mai eficient decât despotismul. Împotriva tendințelor absolutiste de toate felurile, parlamentul britanic și-a câștigat un prestigiu deosebit în toate țările lumii, evoluția și istoria sa oferind un model demn de urmat pentru toate țările care își edificau instituțiile democratice. Unii monarhi au încercat să diminueze ori să

ignore puterea parlamentului, însă prezența sa în viața politică și în conștiința poporului englez, care se afirmau, era atât de puternică încât în final a renăscut cu aceeași vigoare și chiar cu mai multă energie, ca o adevărată "pasăre Phoenix", stăvilind puterea regală și chiar înlăturînd-o atunci cînd aceasta a încercat să distrugă valorile parlamentare pentru a stabili un mod de guvernare despotică. După cum remarcă același istoric britanic pe care l-am citat supra, „cînd Parlamentul nu era convocat, englezii se simțeau ca oile fără cioban, iar în Scoția biserica oferea în fiecare parohie o organizație gata alcătuită pentru activitate politică” [194, p. 458].

Istoria Marii Britanii cunoaște un termen devenit celebru, acela de „Parlamentul cel lung”, denumit astfel, deoarece, deși neconvocat, el continua să-și afirme existența și legitimitatea. Cunoscutul om politic britanic Joh Pym susținea că „puterile Parlamentului sunt, pentru trupul politic, asemenea facultăților raționale ale sufletului pentru om” [198, p. 460].

În urma conflictului dintre Parlament și rege, anul 1543 marchează trecerea de la doctrina *King's Parliament* (Parlamentul regelui) la cea de *King in Parliament* (regele în Parlament), care a permis Parlamentului să-și asume prerogative esențiale exercitate anterior de rege, afirmîndu-și astfel suveranitatea. Execuția pe eșafod a lui Carol I este justificată tocmai de învinuirea că regele a rupt acest pact. În 1688, odată cu desemnarea regelui de către Parlament, monarhia engleză devine definitiv constituțională, în sensul că este instituită și organizată de Parlament [72, p. 130].

Parlamentul, cu corectivul că și regele este integrat în el, potrivit formulei *King in Parliament*, asigură, în mod coerent și univoc, exercițiul suveranității. Regimul reprezentativ astfel format permitea legitimarea puterii, întrucît Parlamentul întrunea în componența sa Camera Lorzilor, Camera Comunelor și pe rege – diversitatea organică a națiunii. Astfel, reprezentantului unic, Parlamentul, i-a revenit rolul de a simboliza voința națională, precum și exprimarea prin lege a binelui comun pentru întreaga societate. În asemenea condiții, deliberarea și principiul majorității au căpătat o importanță majoră în găsirea unor soluții conflictelor de interese și de convingeri de natură să conducă la formarea unei voințe unice, care, fiind rezultatul dezbaterii parlamentare, al confruntării dintre majoritate și opoziție, traducea, în ultimă analiză, în limbaj politic și juridic pluralismul politic.

Sistemul parlamentar britanic, deși funcționează după principiile clasice ale parlamentarismului și recunoaște în teorie toate mijloacele și procedurile constituționale de exercitare a puterilor executivului și legislativului, este, în mod paradoxal, sistemul care utilizează cel mai puțin instrumentele radicale. De exemplu, *dreptul de dizolvare a Parlamentului* (care aparține șefului statului, adică suveranului, și se exercită la solicitarea

premierului) nu a mai fost folosit de peste 250 de ani, *dreptul de veto al monarhului cu privire la o lege* adoptată de Parlament nu a mai fost exercitat de aproape 300 de ani, iar *dreptul monarhului de a demite cabinetul* cu a cărei politică nu este de acord nu a mai fost exercitat de peste 150 de ani! Chiar și moțiunea de cenzură, ”vîrf” procedural al aplicării principiului responsabilității executivului în fața legislativului nu a mai fost utilizată, așa cum am arătat, din 1979, după ce de la precedenta moțiune trecuseră exact 50 de ani [203].

Stabilitatea și coerența de la Palatul Westminster sunt rezultatul sistemului politic britanic ce se desfășoară sub trei aspecte specifice: în primul rînd, poate, discreția politică a suveranului (care, deși este șeful statului, nu exercită aproape nicio influență asupra vieții politice); sistemul bipartidist (prin care este mai ușor de menținut raportul de forțe dintre putere și opoziție) și cutuma care face ca liderul partidului cîștigător să fie numit în funcția de premier, asigurîndu-se astfel autoritatea morală a guvernului asupra majorității parlamentare [210].

Model de studiu pentru numeroasele generații de studenți, doctoranzi și specialiști în domeniul Parlamentului Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord este încă o provocare profesională și o enigmă culturală.

În perioada monarhiei absolute în Franța, Adunarea Stărilor generale devenise o instituție care nu mai fusese convocată din 1614. În secolul al XV-lea, fiecare "stare" alegea cîte 300 de reprezentanți (în total 900), iar în cadrul ședințelor adunării se vota pe stări. Clericii și nobilii dispuneau de cîte două voturi, în timp ce Starea a treia numai de unul singur, astfel încît hotărîrile erau în mod firesc adoptate de reprezentanții regimului. Starea a treia, cuprinzînd tînăra burghezie, meseriașii, micii comercianți, meșteșugarii, avînd o pondere esențială în rîndurile populației, pleda, după cum era și firesc, pentru o dublă reprezentare în cadrul Stărilor generale.

În Franța, *Les Etats généraux* (Stările generale) constituiau o instituție la care monarhii făceau apel numai în vremuri de criză, în condițiile cînd prelevarea unor noi impozite impunea un anumit grad de sprijin popular din partea reprezentanților orașelor, ce acceptau numai cu foarte multă greutate puterea regală centralizată.

În preajma revoluției franceze, monarhia absolută a fost nevoită să convoace totuși Stările generale, pe care le nesocotise în mod flagrant și în afirmarea cărora vedea o știrbire a puterii regale. În secolele XIV-XV, în Franța exista un singur Parlament, denumirea venind de la cuvîntul *parler* - a lua cuvîntul, a dezbate. În realitate, în Franța încă din secolul al XIV-lea erau create așa-numitele "curți suverane", precursori ale parlamentelor, avînd în fapt atribuția de a limita puterea regală în planul expansiunii sale. Ele erau purtătoare ale voinței și intereselor tinerei clase burgheze care se afirma odată cu dezvoltarea economiei și comerțului. Ostilitatea

puterii regale față de parlamente, indiferent de denumirea lor, era dintre cele mai mari. În 1668, Ludovic al XIV-lea a intrat în sala de ședințe a Parlamentului din Paris, a distrus, cu propria-i mână, codicele de procese-verbale din vremea "frondelor" și, după câte se pare, a rostit atunci cuvintele: "Ce ați crezut, domnilor, că statul sunteți dumneavoastră? Statul sunt eu!" În 1673, monarhul absolut a smuls Parlamentului dreptul său fundamental, care făcuse din el o forță politică, și anume dreptul de a înregistra legile propuse de rege, de a le reține și de a prezenta obiecții împotriva lor [1, p. 125].

Deposedate de prerogativele lor politice pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, parlamentele fuseseră reduse la simplul rol al unor instanțe judiciare. Convocarea Stărilor generale a reprezentat un moment de referință în acțiunea pentru promovarea ideilor democratice și revoluționare. Convocarea Stărilor generale la Versailles de către regele Franței a marcat o diferențiere profundă de opinii între reprezentanții clerului și ai nobilimii, pe de o parte, și reprezentanții Stării a treia, pe de altă parte, care deveniseră mult mai numeroși în urma reformei acceptate de rege.

Personalități de frunte ale spiritualității franceze au fost alese din partea Stării a treia, promovând prin intervențiile lor idei democratice vizînd afirmarea suveranității populare și creșterea rolului Parlamentului [1, p. 127]. Istoria parlamentarismului francez a marcat numeroase momente remarcabile în această etapă frămîntată. Mai multe adunări legislative s-au succedat, din ce în ce mai radicale, iar convenția revoluționară franceză a fost aceea care l-a judecat pe regele Ludovic al XVI-lea și l-a condamnat la moarte.

Este de remarcat, prin urmare, faptul că, deși în Franța termenul de "parlament" era folosit pe atunci cu o semnificație limitată (instituție convocată ad-hoc de monarhi pentru situații cu totul deosebite), el s-a dovedit a reprezenta instrumentul prin care voința populară a reușit să se afirme și să se manifeste, ducînd la consacrarea, pentru prima dată, a parlamentului în sens modern, ca o instituție reprezentativă națională [109, p. 130].

Revoluția Franceză a înlocuit suveranitatea monarhică cu cea a poporului sau a națiunii. În acest sistem nu există compromis, accesul poporului la putere pare direct. Ambiguitatea opțiunii va răbufni destul de repede: ea presupunea instaurarea democrației directe, în spiritul lui Jean-Jacques Rousseau, pe cînd, prin intermediul concepției privind suveranitatea națională, în realitate a triumfat democrația reprezentativă. Denumirea de „Adunare Națională”, adoptată la 17 iunie 1789, înainte chiar de căderea Bastiliei, „marchează debutul Revoluției” [73, p. 32]. Această tensiune, între afirmarea suveranității absolute a poporului și medierea ei prin

reprezentare, a avut ca rezultat frustrarea poporului de fructul victoriei sale, care era exercițiul puterii.

După experiența monarhiei limitate, regimul parlamentar s-a impus mai întâi prin ceea ce a fost denumit ca fiind „parlamentarismul orleanist”, în cadrul căruia s-au acumulat trăsăturile sale caracteristice [74, p. 34]. În consecință, evoluțiile ulterioare au condus la edificarea parlamentarismului democrat, odată cu adoptarea Legii Fundamentale din 1875, în mare măsură prin consacrarea expresă a unor cutume și, mai ales, prin aplicarea în alt mod a regulilor de guvernare, într-un context social și politic schimbat, ca urmare a jocului partidelor politice.

Specifice acestui tip de parlamentarism sunt multipartitismul, suveranitatea parlamentară și rolul șters al șefului statului. El a fost caracteristic în Franța celei de-a IV-a Republici, dar Constituția din 1958 [275]. s-a abătut de la regulile parlamentarismului clasic în favoarea Executivului, prin implementarea unor reguli ale parlamentarismului raționalizat, mai ales în scopul asigurării eficacității ordinii guvernamentale, a democrației semidirecte, pe calea referendumului și a controlului constituționalității legii.

Constituția din 1958, aflată în vigoare și astăzi, se bazează pe două idei fundamentale: a) necesitatea întăririi puterii executive, îndeosebi a prerogativelor constituționale ale Președintelui Republicii, căruia îi revine, pe de o parte, rolul de arbitru între forțele politice, între cetățeni și organele statului, iar, pe de altă parte, misiunea de a fi „garantul independenței naționale, al integrității teritoriale, al respectării acordurilor Comunității și al tratatelor; b) configurarea unui Parlament raționalizat, ale cărui funcții să fie limitate la votarea legilor și la controlul asupra Guvernului [276], [272, p. 372].

Dincolo de Atlantic, *Congresul Statelor Unite* [204] a preluat, cu mai bine de două sute de ani în urmă, ”forța” democrației de la Parlamentul britanic. Fără să îl copieze, Congresul american și-a asumat valorile fundamentale ale democrației liberale, dar a dezvoltat și a inovat enorm planul procedurilor, generînd în final un sistem politic aflat pe extrema opusă a axei democratice parlamentarism-prezidențialism.

În art. 1 paragraful 1 din Constituția americană se afirmă: ”Toate puterile legislative acordate prin această Constituție vor fi exercitate de către Congresul Statelor Unite, care va fi alcătuit din Senat și Camera Reprezentanților” [39, p.10]. Astfel, Congresul este singura autoritate legislativă din Statele Unite, element instituțional important al principiului *checks and balances*, deși atât Președintele SUA, cât și justiția au unele atribuții care interferează cu procesul legislativ [221].

În concluzie, Congresul Statelor Unite reprezintă nu numai adunarea națională a celei mai performante și mai puternice democrații din lume, ci și o instituție cu numeroase ramificații și influențe ale parlamentarismului pe toate continentele, o instituție-contrapondere unui Președinte cu vaste atribuții.

Sistemele parlamentare diferă între ele, dar principiul care le apropie pe toate este că parlamentul este suveran. Pornind de la acest fapt, este simplu de ales care-i sunt defectele și calitățile [80, p. 311].

2.2. Particularitățile evoluției parlamentarismului în Republica Moldova

Instituția organului reprezentativ în Moldova își are originea în Evul Mediu. Desigur, nu putem pune problema existenței, în Moldova medievală, a unei instituții parlamentare propriu-zise, cum exista, să zicem, în Anglia încă din anul 1265, în Franța din 1302 etc. Un specific al evoluției istorico-juridice a Moldovei este faptul că țara timp îndelungat a fost condusă conform *obiceiului pământului*, adică potrivit regulilor nescrise de conviețuire transmise din veac în veac. Legea codificată în Țara Moldovei apare abia în secolul al XVII-lea - Pravila lui Vasile Lupu, tipărită la Iași în 1646.

Țara Moldovei pînă la 1812. În istoria Țării Moldovei se cunosc mai multe momente, în care se întrezăreau unele elemente ale reprezentării populare. În afară de domnitor, se constată prezența Marii Adunări a Țării, Adunarea Domnească sau un Sfat al Domnitorului. Polemica istoriografică referitoare la aceste instituții a fost destul de îndelungată și rămîne actuală [28, p. 136]. În 1957, Petre P. Panaitescu, vorbind despre Marea Adunare a Țării sau de Adunarea Generală a Țării, o analizează ca "instituție a orînduirii feudale" [156]. Despre atribuțiile Marii Adunări a Țării în Moldova relatează izvoarele narrative. Unii cercetători exprimă opinia conform căreia prima mențiune cunoscută referitoare la Marea Adunare a Țării este atestată în 1421 și este motivată de hotărîrea lui Alexandru cel Bun de a-i acorda soției sale Ringalla Tîrgul Siret. Putem vorbi în acest sens și despre Adunarea din "Campia Dreptății" de lîngă cetatea de scaun a Moldovei, unde pe 14 aprilie 1457 boierii, tîrgoveții, ostașii și "toată țara", în frunte cu Mitropolitul Teoctist, îl proclamă "Domn legiuit al Moldovei" pe Ștefan al III-lea, care urma să intre în istorie cu numele de Ștefan cel Mare [193, p. 324]. O altă mențiune despre acest organ este cea a episcopului de Roman Macarie, care consemnează în Cronica sa (1504-1551) că, după turcirea și plecarea din țară a lui Iliăș Rareș, „...îndată s-a adunat împreună norodul” (*събрасе народ в кыне*), cu episcopii și cu cei ce se aflau în fruntea dregătoriilor și cu căpeteniile oștilor și

tot Sfatul domnesc și au dat schiptrul lui Ștefan...". Cronica lui Azarie (1551-1574) relatează: „...s-a adunat tot norodul” (*събрася весь народ*) și căpeteniile oștilor împreună cu episcopii și boierii și tot sfatul și au ridicat pe Alexandru (Lăpușneanu - *n.a.*) la demnitatea domniei, la Hîrlău, în palatul domnesc" [25, p.235].

Cronicarul Miron Costin constata la 1628 că domnul Miron Barnovschi a fost ales de „boieri și toată țara” [25, p. 561]. Denumirea de „țară” avea, în sens social, două semnificații: una largă, care cuprindea toate categoriile sociale, și una restrînsă care subînțelegea toate categoriile sociale, în afară de boieri (slujitorii, curtenii (oștenii), mai rar unii proprietari, țăranii liberi, orășenii). Țăranii aserviți nu participau la adunările de stări.

În ultimii ani au fost publicate lucrări de sinteză în care au fost examinate componența și prerogativele instituțiilor statului în Țările Române. S-a constatat că prin componența lor Adunările de stări erau o instituție reprezentativă a stărilor privilegiate. Acestea adesea erau confundate de către istorici cu Marea Adunare a Țării. Ultima includea atât stările privilegiate, cât și neprivilegiate din punct de vedere fiscal (mici proprietari din sate devălmașe, orășeni etc.). Dar, după cum s-a constatat, Marile adunări ale tuturor stărilor nu alegeau domnii, ci doar îi înfrîmpinau (aclamau) la intrarea lor în reședința domnească [169, p. 560].

În ceea ce privește Adunarea de stări, aceasta prezenta un Sfat domnesc lărgit, convocat de domni cu unele ocazii importante, cînd boierilor din divan li se adăugau boieri și clerici care nu făceau parte din divan. Asemenea adunări ale stărilor erau numite „Sfat de obște”.

Examinînd istoriografia, constatăm că problema cu privire la adunarea reprezentativă a condus la apariția unor teze contradictorii: ce prezenta aceasta? - un consiliu restrîns sau o adunare de obște, un Sfat domnesc redus la cîțiva boieri sau adunare mai numeroasă de delegați ai Stărilor? Aceste dezbateri au fost inițiate mai bine de un secol și jumătate în urmă, cînd trebuia să fie acceptat un nou regim de alegeri și reprezentare politică în principate, conform unor principii enunțate în Convenția de la Paris. Un publicist francez, Jean Ubicini, bun cunoscător al țărilor românești care a pledat pentru unirea moldo-valahă în anul 1857, scria că atunci cînd urma să fie ales domnul sau să se impună noi impozite, "mandatarii națiunii se adunau cu miile fără deosebire de clasă sau de rang, sub președinția mitropolitului" [28, p. 336].

Au fost examinate de C. Cihodaru componența și atribuțiile principale ale Sfatului domnesc, care expune opinia precum că în anumite împrejurări era convocat sfatul mai larg al țării, numit „sfat de obște” [37]. N. Stoicescu susține că în Moldova, pentru a desemna Sfatul domnesc, erau utilizați mai mulți termeni: sfat, sfat de taină, sfatul cel mai înalt, sfatul țării și singlit pentru sfatul restrîns; divan pentru sfatul mai larg și sfat de obște pentru adunările

reprezentanților categoriilor privilegiate. Abundența termenilor s-ar datora faptului că în această vreme documentele, "scrise tot mai mult în limba română, devin mai explicite și mai bogate în informații decât în veacurile anterioare, fără însă a face nici în această vreme o diferențiere netă între termenii folosiți" [188, p. 13,105].

N. Grigoraș susține că sfatul de obște ar fi o instituție intermediară între sfatul obișnuit și Marea adunare a țării. În opinia lui, Sfatul domnesc era "o instituție cu care orice domn colabora în mod obișnuit pentru rezolvarea chestiunilor curente de ordin public, iar sfatul de obște era un sfat lărgit, compus din membrii sfatului restrâns și reprezentanții uneia sau a mai multe categorii privilegiate". Marea adunare a țării era, în opinia autorului, un "organ superior sfatului, cu caracter consultativ și deliberativ", având atribuții de politică internă și externă de interes general [82, p. 237].

Valentin Al. Georgescu și Alexandru Herlea prezintă Marea adunare a țării ca pe o adunare a boierilor, clerului, Sfatului domnesc cu "toată țara" privilegiată, exceptând pe țărani și orășeni, iar sfatul de obște ca pe o adunare "a boierilor și reprezentanților clerului, excepțional numai a boierilor" [78, p. 48]. Formula "boierii mari și mici" avea funcția de a crea poporului credința că actele emanau de la "întreaga stare conducătoare în stat" [78, p.50]. Virgiliu Pâslariuc exprimă opinia conform căreia ponderea boierimii în stat a fost instituționalizată într-un Sfat domnesc – organ reprezentativ prin excelență – destul de restrâns din punct de vedere numeric în raport cu numărul general al nobilimii, dar care a devenit practic asociat actului de conducere. Cercetătorul susține: „Domnul nu putea să conducă fără ajutorul acestei instituții, participarea reprezentanților marii boierimi la lucrările Sfatului constituia înainte de toate un drept, mai corect zis un privilegiu și nu o simplă bunăvoință sau milă a domnului. Cu toate că domnia îi rezerva acestui organism mai mult o funcție consultativă, puterea centrală nu putea să-i neglijeze sau să-i ignore prezența. Iar deoarece „puterea este participarea la luarea deciziilor”, putem afirma că marea boierime deținea o putere reală în stat, fiind asociată prin cei mai de vază reprezentanți ai săi la actul de guvernare a țării” [160, p. 7].

Ștefan cel Mare a schimbat radical structura principalului organ reprezentativ al marii boierimi prin modificarea raportului în favoarea nobilimii de funcții, deținătoare de slujbe, jucând rolul de reprezentant al statului, și nu al marelui domeniu boieresc, cum a fost în perioada precedentă [160, p. 9]. Numărul membrilor Sfatului domnesc a fost redus de la 30 la 16. Domnitorul apela la consultările cu Sfatul domnesc în cazuri speciale: probleme diplomatice, de apărare a țării sau afaceri interne, însă caracterul consultărilor era convențional, decizia finală aparținându-i domnitorului. Printre factorii de bază a consolidării puterii domnești putem

enumera: politica acordării dregătoriilor reprezentanților mării boierimi, dublarea și creșterea ponderii funcțiilor militare, evitarea exceselor în rotația cadrelor cu scopul creării unei boierimi fidele, dar tot mai dependente de domnie, numirea în dregătoriile principale a unor rude domnești, mult mai loiale suveranului ș.a [160, p.12].

Un exemplu de document adoptat de Adunarea stărilor, cunoscut sub denumirea simbolică de *Plecarea capului de la Vaslui*, este cel emis de domnul Moldovei Petru Aron la 5 iunie 1456. Convocarea Adunării stărilor a fost atestată și în secolele următoare. Astfel, într-un hrisov pentru vecinii mănăstirești și boierești din Moldova. Miron Barnovschi, Domnul Țării Moldovei, "sfătuind cu tot Svatul, cu mitropolitul și cu episcopii, cu egumenii și cu boiarii cei mari și ai doii și ai treii, și cu mazilii și cu feciorii de boiari de țară și cu slugi domnești, vonicidenainte și cu toată țara și așa s-au tocmit și s-au ruptu dintru Svatul nostru ce vor hi fugiți vecini de după înparatul încoace, să hie tari și puternici cu cărțile domniei mele călugării, feciorii de boieri a-s lua vecinii, însă să le ia și cisia cum va hi cu dreptul, hie unde vor hi și-i vor găsi, hie în sat domnescu, hie în oraș, hie în sat boerescu, hien slobodzie, hie într-alte sate călugărești fugiți vecinii altor călugări să aibă a-i lua și a-i duce cu toate bucatele lor înapoi, cines pre la locurile sale și cisia să li să mute după dînșii"[83, p.215].

În context, vom menționa *Marele Hrisov din 7 februarie 1740* al lui Constantin Mavrocordat (a domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova), care a fost implementat și în Moldova în perioada domniei acestuia din 1741-1743. Acest așezământ fundamental a fost tradus și în limba franceză de publicistul Flacpat, cu titlul de Constituție, și publicat în revista "Mercure de France" [189]. Constituția, cunoscută și comentată în Apus, nu a fost un act de autoritate al Domnului, ci „rezultatul acordului dintre el și reprezentanții categoriilor privilegiate” [28, p. 106]. Marele Hrisov prevedea crearea unei Adunări a tuturor stărilor care includea „cincizeci și cinci de fețe bisericești (Mitropolitul, trei episcopi, patru arhierii și 47 de egumeni) și 60 de demnitari, în funcțiune sau foști în slujbe” [28, p. 179].

Istoricul C. Rezachevici consideră că, deși „a stat la baza parlamentarismului românesc modern, mai bine zis a Marii adunări obștești din perioada Regulamentului Organic, Adunarea de stări din Țara Românească și Moldova nu dispunea de prerogative deliberative și mai ales de control al aplicării hotărârilor, mai degrabă un organ consultativ menit să dea greutate hotărârilor domnești dinainte stabilite”. [169, p. 562].

Țara Moldovei (1812-1859). Apariția sistemului parlamentar în Moldova este legată în mod direct de răsunetul deosebit pe care l-au avut principiile Revoluției franceze de la 1789 și încetățenirea tot mai puternică a ideii că statul nu poate fi confundat cu întreaga tagmă a

boierilor, tagmă a unei minorități privilegiate, iar Alexandru Ipsilanti propunea, într-un manifest din 19 aprilie 1821, separarea puterii legislative de puterea executivă și convocarea unei Adunări a deputaților de toate treptele. Un proiect de reforme de la sfârșitul anului 1821, elaborat tot în Muntenia, propunea înființarea "unui sfat de obște" pentru a delibera asupra tuturor problemelor de interes național.

În 1822, în Moldova a fost întocmit cunoscutul *Proiect de constituție al Cărvunarilor*, care sugera, printre altele, înființarea unui sfat obștesc compus din episcopi, boieri și un boier desemnat de obștea boierilor din fiecare ținut. În concepția acestui document, puterea legislativă urma să revină domnului împreună cu sfatul obștesc. După cum se știe, Proiectul Cărvunarilor s-a bucurat - și se mai bucură - de aprecieri dintre cele mai elogioase din partea gânditorilor români. Astfel, A. D. Xenopol l-a calificat ca fiind "cea dintîi întrupare a unei gândiri constituționale în Țările Române" și "cea dintîi manifestare politică a cugetării liberale" [199, p.99].

Nicolae Iorga consideră, la rîndul său, că ideile cuprinse în Constituția Cărvunarilor au contribuit la "regenerarea noastră națională". O opinie pozitivă cu privire la acest important document emite și Dumitru Barnoschi, care estimează că "originile vieții de stat moderne democratice se încheagă la noi în Constituția moldovenească de la 13 septembrie 1822" [108, p.134]. Dovedind o concepție novatoare, Constituția Cărvunarilor tindea spre restrîngerea puterilor domnești, încredințînd dreptul de conducere efectivă a țării Sfatului obștesc, organ reprezentativ [200, p. 189].

Tratatul de la Akkerman din 1826 menționa: „Spre a se îndrepta gravele atingeri aduse ordinii în feluritele ramuri ale ocîrmuirii interne prin turburările întîmplate în Moldova și în Muntenia, gospodarii vor fi ținuți a se ocupa fără cea mai mică întîrziere împreună cu divanurile respective de măsurile trebuitoare pentru a îmbunătăți starea principatelor, și acele măsuri vor forma obiectul unui regulament obștesc pentru fiecare provincie fiind pus de îndată în lucrare”. În urma acestei convenții, Poarta dă un hatiserif, îndatorînd pe Grigore Ghica al Munteniei și pe Ioan Sturza al Moldovei ca împreună cu divanurile să alcătuiască acele legi constitutive pentru ambele țări [77, p. 149].

După semnarea Tratatului de la Adrianopol de către Rusia și Turcia, la 2 septembrie 1829, a fost inițiată elaborarea Regulamentului Organic pentru cele două Principate (Regulamentele Organice). În Moldova, secretar al Comisiei pentru elaborarea Regulamentului a fost numit cunoscutul scriitor iluminist Gheorghe Asachi (1788 - 1869). Din punctul de vedere al administrației de stat, ele au avut un rol modernizator, dar din punctul de vedere al exercitării

puterii, ele nu au făcut decît să înlocuiască vechiul absolutism domnesc cu un regim oligarhic care concentra toată puterea în mîna cîtorva familii de mari boieri, aceleași care îi răsturnaseră pe fanarioți și ai căror reprezentanți redactaseră Regulamentele Organice” [79]. Atribuțiile legislative și de control financiar ale Adunărilor obștești erau alcătuite astfel încît domnul, a cărui putere era teoretic suverană, nu putea conduce țara fără concursul mării boierimi care domina adunările, deci nu a întîrziat să apară conflictul dintre puterea centrală și boierime, conflict care a dominat întreaga epocă regulamentară atît în Moldova, cît și în Țara Românească. Nicolae Iorga afirma în lucrarea sa: „Această Constituție impusă în cea mai mare parte de Rusia e o copie armonică și practică a dispozițiilor care se încetățeniseră în toată Europa în noul veac, după modelul francez. Așa-numitele pouvoirs fură și aici bine despărțite” [108, p. 234].

Obicinuita Obștească Adunare a Valahiei se compunea din 42 de membri (Adunarea legiuitoare are următoarea compunere în Muntenia: Mitropolitul, 3 episcopi eparhioți, 20 de boieri de rangul întîi, 19 deputați județeni) [192 p. 89], iar cea a Moldovei din 35 de membri (Mitropolitul, 2 episcopi eparhioți, 16 boieri de rangul întîi, 16 deputați județeni) [30, p. 228].

În Adunări erau membri de drept, datorită funcției pe care o aveau, mitropoliții și episcopii. Ceilalți deputați erau aleși dintre boieri, iar corpul electoral era alcătuit numai de către boieri. Președintele de drept era Mitropolitul țării, iar Adunarea își constituia biroul și alegea membri săi - doi secretari și doi secretari supleanți. Adunările Obștești Obicinuite erau asemănătoare cu Divanurile domnești de odinioară, în sensul că și unele și altele erau compuse numai din boieri, dar, spre deosebire de divanurile domnești, membrii erau numiți de domn, pe cînd aici ei erau aleși; în materie de legiferare, divanul dădea numai un aviz consultativ urmînd ca domnul să hotărască, pe cîtă vreme Adunarea era numai organ legislativ, domnul putea să nu sancționeze hotărîrea Adunării, dar nici nu putea s-o modifice. Divanul avea și atribuții judecătorești, adunarea nu avea asemenea atribuții și nu se putea amesteca în materii contencioase [153].

Astfel, regulamentele nu aveau nimic revoluționar în ele. Ele nu înlocuiau o orînduire de stat veche cu alta nouă, ci retușau doar liniile generale de organizare existente. Ele extindeau privilegii, fără să creeze însă libertăți [67, p. 39].

Regulamentele Organice, adoptate în 1831 în Muntenia și în 1832 în Moldova, ca urmare a prevederilor Tratatului de la Adrianopol, au consfințit o puternică influență a Rusiei în Principatele Române” [155, p. 178]. Este semnificativ, din acest punct de vedere, faptul că Nicolae Bălcescu arăta în scrierile sale următoarele: " ... cu toate relele sale, Regulamentul aduse însă oarecari principii folositoare și se făcea un instrument de progres. El recunoscuse în drept

principiul libertății comerciale, despărți puterile judecătorești, administrative și legislative și introduse regimul parlamentar" [24, p. 64].

Anul revoluționar 1848 a stimulat acțiunile pentru democratizarea politică și înfăptuirea reformelor democratice. În Moldova, *Doleanțele partidei naționale*, document inițiat de Mihail Kogălniceanu, propunea un adevărat program de reglementări democratice, printre care desființarea rangurilor privilegiilor personale sau din naștere, egalitatea tuturor în privința impozitelor, desființarea robiei, a boierescului și împrăștierea țăranilor, egalitatea drepturilor civile și politice, Adunare Obștească compusă din toate stările societății, domn ales din toate stările societății, responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor publici, libertatea individului și a domiciliului, instrucțiunea egală gratuită pentru toți românii, desființarea pedepsei cu moartea și a bătăii, neamestecul domnitorilor în activitatea instanțelor judecătorești etc.

Evenimentele ulterioare, care au dus la unirea Principatelor, sunt bine cunoscute. În primul rând este de semnalat faptul că au fost organizate alegeri pentru Adunările ad-hoc ale celor două Principate, acestea având caracterul unor "adevărate adunări reprezentative, ale unor parlamente ale celor două Țări Române" [67, p. 89]. Deși competența lor era limitată, având numai posibilitatea să exprime "dorințele" celor două țări privitoare la bazele viitoarei lor organizări interne, fără a avea însă atribuții legislative sau de control asupra guvernului, ele s-au impus ca importante forumuri democratice, solicitând sporirea prerogativelor lor și chiar dreptul de a pune bazele viitoarei constituții, elaborând legea electorală pentru convocarea unei Constituante chemate să adopte această lege fundamentală.

Inițiativele legislative ale aceluia secol au fost motivate, printre altele, de necesitatea normării societății românești, copleșită de abuzurile cauzate atât de creșterea și diversificarea alarmantă a numărului de delictе, cât și de aplicarea defectuoasă a obiceiului pământului sau a pravilelor străine. Cele mai reprezentative proiecte și coduri legislative din secolul al XVIII-lea aparțin unor domnitori precum Constantin Mavrocordat, Ștefan Racoviță, Alexandru Ipsilanti și au fost continuate după 1800 prin activitatea lui Ioan Gheorghe Caragea (Muntenia) și Scarlat Calimah (Moldova) [110, p. 528].

Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei (1859-1866). În mai 1862 a fost creat un Comitet provizoriu, având misiunea să elaboreze legile. Domnitorul manifesta rezerve față de activitatea acestuia și față de faptul că Adunarea legiuitoare se afla într-o stare de inerție, potrivnică procesului de reforme pe care îl preconiza. Prin *Statutul dezvoltător al Convențiunii de la Paris*, noul act fundamental decretat și promulgat de domnitor chiar la 2 mai 1864,

organizarea internă a statului român căpăta o nouă înfățișare. Rolul puterii executive a sporit considerabil, totodată, pentru prima dată în viața politică românească a fost introdus sistemul bicameral, iar pe lângă Adunarea Electivă, instituție prevăzută de Convenția de la Paris, a fost înființată a doua Adunare legiuitoare sub numele de Corp ponderator, denumire înlocuită ulterior cu aceea de Senat [186, p. 68].

La începuturile vieții politice parlamentare moderne, ca și în unele etape istorice mai apropiate de zilele noastre, au existat personalități de prestigiu care s-au pronunțat pentru organizarea și derularea decentă, în limite rezonabile, a relațiilor dintre aleșii națiunii, în cadrul dezbaterilor asupra multiplelor probleme care priveau dezvoltarea țării și a poporului român, chiar atunci când deveneau furtunoase. Printre personalități parlamentare cu o asemenea atitudine s-au aflat Mihail Kogălniceanu, prințul G. M. Strudza, I. C. Brătianu (ședința din 21 martie 1862 a Adunării Legislative) [170, p. 192].

România (1866-1918). Peste doi ani, în 1866, după abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, s-a ridicat problema adoptării unei Constituții care să restabilească echilibrul între principalele puteri ale statului, să definitiveze organizarea statului național român în limitele dreptului de autonomie, să consacre drepturile și libertățile cetățenești și individuale, statuînd totodată principiul monarhiei constituționale și ereditare cu principii străine, prevăzut în programul unionist adoptat de Adunările ad-hoc în 1857. Constituția română din 1866 a consacrat, de aceea, dispoziții referitoare la reprezentarea națională, în Titlul III Capitolul 1, precum și în două secțiuni speciale consacrate Adunării Deputaților și Senatului.

Relativ la mandatul reprezentativ, art.38 din această Constituție prevedea că membrii celor două Adunări reprezintă națiunea, "iar nu numai județul sau localitatea care i-a ales". Adunarea Deputaților se compunea din deputați aleși în cadrul a patru colegii, în funcție de starea socială, alegătorii celui de al patrulea colegiu avînd dreptul de a alege un singur deputat prin vot indirect. Membrii Adunării Deputaților erau aleși pe patru ani, în timp ce membrii Senatului pe opt ani; jumătate dintre aceștia reînnoindu-se la fiecare patru ani, pe bază "de tragere la sorți", cu membrii al căror mandat expira ei putînd fi realeși. Existau și alte deosebiri între Adunarea Deputaților și Senat. Astfel, Adunarea Deputaților era aleasă de cetățenii constituiți în patru colegii, în timp ce Senatul era ales prin vot indirect, numai de două colegii. Constituția din 1866 consacra și instituția senatorilor de drept. Condițiile pentru a fi ales senator erau mai severe decît cele prevăzute pentru deputați, iar vîrsta era de 40 de ani pentru cei care doreau să candideze pentru Senat.

Puterea legislativă se exercita de către Domn și Reprezentanța Națională, legile urmînd

să fie supuse Domnului numai după ce fuseseră discutate și adoptate de majoritatea ambelor Adunări. Inițiativa legislativă aparținea atât Domnului, cât și Senatului și Adunării Deputaților. Legile referitoare la veniturile și cheltuielile statului sau contingentele armatei trebuiau să fie votate mai întâi de Adunarea Deputaților. Interpretarea legilor se făcea numai de către puterea legiuitoare.

Basarabia (1812-1918). După semnarea tratatului din 16 mai 1812 dintre Rusia și Poarta Otomană, Principatul Moldovei a fost împărțit în două: teritoriul dintre Prut și Nistru care devine o provincie a Imperiului Rus – Basarabia, și Moldova de peste Prut. În opinia cercetătorului Ion Guceac, evoluția constituționalismului în teritoriul dintre Prut și Nistru începe sub dominația Imperiului Rus [50, p. 165]. Prima lege a fost adoptată de țar la 2 august 1812, intitulată „Înființarea administrației provizorii în Oblastea Basarabia”. Legea avea un caracter de administrare a guberniei, excluzând orice formă de putere reprezentativă. Următorul act, cu caracter constituțional, a fost Regulamentul Organic, sub denumirea de „Așezămîntul organizării oblastei Basarbiei” [5, p. 38]. Acest Regulament prevedea și crearea organului reprezentativ (Sfatul Suprem – Верховный Совет), care era format din 11 membri (5 membri din guvernul provincial și șase deputați aleși din nobilime pe un termen de șase ani) [26, p. 39].

În 1828, *Așezămîntul organizării oblastei Basarabiei* este abrogat și intră în vigoare Regulamentul lui Voronțov, guvernatorul Basarabiei (1823-1844). Conform acestui Regulament, în Sfatul Oblastei nu mai rămîn deputați aleși, ci doar membri permanenți numiți. În competența Sfatului rămîn doar competențele administrative, Basarabia transformîndu-se într-o simpla gubernie rusească colonizată. Pe parcursul anilor de ocupație de Imperiul Rus, poporul din Basarabia a luptat pentru păstrarea identității, culturii, limbii și obiceiurilor.

În urma evenimentelor revoluționare din Rusia din 1917, Congresul Militar Moldovenesc din noiembrie 1917 a decretat în baza dreptului popoarelor la autodeterminare „Autonomia teritorială și politică a Basarabiei” și a hotărît înființarea Sfatului Țării, alcătuit din 120 de deputați. Ulterior, Comisia Biroului Organizatoric a decis majorarea numărului de deputați de la 120 la 150. Alegerea deputaților în acest prim organ legislativ s-a desfășurat în cadrul delegațiilor tuturor organizațiilor sociale și naționale, alese în baza votului universal [152, p. 18]. La 21 noiembrie 1917/ 4 decembrie 1917 s-a convocat Adunarea supremă legislativă, electivă și reprezentativă a ținutului Basarabia. Deschiderea lucrărilor Sfatului Țării a avut loc în prezența a 95 de deputați [166, p. 124].

Deputații Sfatului Țării erau reprezentanți ai diferitelor categorii de populație din Basarabia. În primul Parlament moldovenesc au fost aleși 150 de deputați: 44 din rîndurile

militarilor, 30 din partea țăranilor, 6 a grupărilor politice, 21 a organelor de autoadministrare gubernială, 20 a asociațiilor profesionale, 2 din partea diverselor societăți. Din totalul deputaților 105 erau moldoveni, 15 – ucraineni, 13 – evrei, 6 – ruși, 2 – germani, 3 – bulgari, 2 – găgăuzi, câte un polonez, un armean și un grec. Structura Sfatului Țării ilustra superioritatea statutului acestei instituții față de diversele consilii și comitete revoluționare constituite ad-hoc în localitățile ținutului. În funcția de președinte al Sfatului Țării a fost ales Ion Inculeț [40].

La 2 decembrie 1917 a fost proclamată Republica Populară Moldovenească. La 24 ianuarie 1918 Sfatul Țării a adoptat în unanimitate Declarația care proclama Republica Democratică Moldovenească independentă.

Proiectul Regulamentului cu privire la Adunarea Populară a RDM a fost prezentat la 2 martie 1918, drept model fiind luat *Regulamentul rusesc cu privire la alegerile în Adunarea Constituantă*, modificat și adaptat la condițiile ținutului. În Proiect se stipula că drept de vot au doar originarii din Basarabia și persoanele care nu erau de origine locală, dar erau „legați de această țară” și în ziua alegerilor s-ar afla pe teritoriul RDM. Dreptul de a alege se acorda cetățenilor de la vârsta de 20 de ani, iar dreptul de a fi ales - de la 25 de ani. În perioada următoare Unirii Basarabiei cu România, ideea Adunării Populare basarabene a găsit o altă interpretare [171, p. 214].

Statutul deputatului Sfatului Țării a fost dezbătut în ședințele din 15-18 decembrie 1917 și s-a încheiat cu adoptarea *Regulamentului privind statutul deputatului* în primă lectură la 12 februarie 1918. Proiectul Regulamentului, care stipula prerogativele și obligațiile deputatului, prevedea prestarea jurământului de devotament față de țară. Regulamentul avea 224 de articole. La 12 februarie 1918 au fost adoptate și Regulile privind lipsirea de mandat a deputaților. Conform acestora, privarea de mandatul de deputat avea loc: în caz de autorecuzare, absență nemotivată timp de două săptămâni de la ședințele parlamentului, condamnare prin judecată. Organizațiile care au delegat deputatul nu aveau dreptul de rechemare a acestuia sau de înlocuire cu un alt deputat [40, p. 52].

La 26 ianuarie 1918 Sfatul Țării a aprobat proiectul de lege cu privire la inviolabilitatea persoanei deputatului. Deputatul putea fi reținut și privat de libertate numai prin decizia organelor de justiție sau în cazul reținerii la locul crimei. La 25 mai 1918 a fost votat în primă lectură proiectul de lege cu privire la drepturile deputaților, directorilor și vicedirectorilor la serviciul de bază și despre modul de plată a indemnizațiilor [40, p. 54].

România (1918-1940). La 23 ianuarie 1922, regele a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului și s-au anunțat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Opoziția nu putea

accepta inițiativa și a făcut tot posibilul pentru a o împiedica. Noua Constituție a fost votată de majoritățile liberale din cele două Camere. La 28 martie 1923 Legea Fundamentală a fost promulgată, iar la 29 martie a fost publicată în Monitorul Oficial. Constituția din 1923 corespundea unei reale necesități istorice. După 1923, România a continuat să fie un stat monarhico-constituțional. În sistemul politic al țării, regele ocupa o poziție centrală, cu atribuții destul de largi. Legea Fundamentală avea la bază principiul potrivit căruia „regele domnește, dar nu guvernează”. Răspunzând unor cerințe cvasiunanim, Constituția din martie 1923 a prevăzut înființarea unui Consiliul Legislativ [64, p. 68].

După 1923 s-a menținut Parlamentul bicameral, dar datorită introducerii votului universal au survenit importante modificări în ceea ce privește modalitatea de alegere. Legislația electorală prevedea că acest drept, ca toate drepturile politice în general, era acordat bărbaților majori (de la 21 de ani în sus). Pentru a fi eligibil în Adunarea Deputaților, potrivit Constituției din 1923, se cerea: a fi cetățean român, a avea exercițiul drepturilor civile și politice, a avea vârsta de 25 de ani împliniți, a avea domiciliul în România. Senatul era compus din senatori aleși și senatori de drept. Prima categorie era aleasă dintre cetățenii români care aveau vârsta de 40 de ani împliniți, precum și din partea membrilor consiliilor județene și a membrilor consiliilor comunale și urbane (cîte unul din fiecare județ), din partea Camerelor de Comerț, de Industrie, Muncă și Agricultură – cîte unul din fiecare circumscripție și pentru fiecare categorie; din partea fiecărei Universități - cîte un senator ales prin votul profesorilor. Erau membri de drept ai Senatului, în virtutea înaltei situații deținute în stat și în biserică: moștenitorul tronului - de la vârsta de 25 de ani împliniți; mitropoliții țării, episcopii eparhioți ai Bisericii Ortodoxe Române și Greco-Catolice; capii confesiunilor recunoscute de stat, cîte unul din partea fiecărei confesiuni, dacă au fost aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 20 000 de credincioși, precum și reprezentantul superior religios al musulmanilor din Vechiul Regat; președintele Academiei Române. Mandatul acestor senatori înceta odată cu calitatea sau demnitatea ce le atribuia dreptul. Deveneau senatori de drept: foștii președinți ai Consiliului de Miniștri, deoarece aveau o vechime de 4 ani în această funcție; foștii miniștri avînd o vechime de cel puțin 6 ani; foștii președinți ai Corpurilor legislative, care au exercitat această demnitate cel puțin în cursul a 8 sesiuni ordinare; foștii senatori și deputați aleși în cel puțin 10 legislaturi independent de duratele lor; foștii prim-președinți ai Înaltei Curți de Casație și Justiție, care au ocupat această funcție sau pe cea de președinte la Casație 5 ani; generalii în rezervă și în retragere; cei care au executat comanda unei armate în fața inamicului, ca titular, timp de cel puțin trei luni; cei care au îndeplinit funcția de șef al Marelui Stat Major sau de comandant de armată, în timp de pace, cel

puțin 4 ani; foștii președinți ai Adunărilor Naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia care au declarat unirea cu România. În ceea ce privește adoptarea și votarea legilor, era reiterată cerința votării acestora în mod separat de către fiecare Adunare, legile referitoare la veniturile și cheltuielile statului.

Textul noii Constituții a României a fost aprobat la 20 februarie 1938 de către Consiliul de Miniștri. Plebiscitul a avut loc la 24 februarie 1938, majoritatea votând pentru *Noul regim* instituționalizat prin Constituția promulgată la 27 februarie 1938. Constituția menținea unele principii, precum: suveranitatea națională, separarea puterilor în stat, responsabilitatea ministerială; recunoștea unele drepturi și libertăți democratice: libertatea conștiinței, a învățământului, muncii, presei, întrunirilor, de asociație, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, egalitatea în fața legii. Elementele noi se refereau la prerogativele regelui, care devenea un factor politic activ, implicându-se nemijlocit în activitatea guvernamentală. Regele - „capul statului” - exercita puterea executivă prin guvern. Acesta era numit de suveran și răspundea numai în fața lui, miniștrii nemaiavând o bază parlamentară. Constituția din 1938 a păstrat și ea sistemul bicameral, cu diferențieri ale modului de alegere a celor două Camere. Era menținut principiul deliberării separate a celor două Camere și regimul imunității parlamentare. Constituția consacra instituția Consiliului Legislativ, al cărui aviz era obligatoriu pentru toate proiectele de lege, atât înainte, cât și după amendarea lor în Comisie, afară de cele care priveau creditele bugetare. De remarcat este faptul că inițiativa de înaintare, adoptare a legilor aparținea, de regulă, regelui, Adunările putând propune din proprie inițiativă numai legi în interesul obștesc al statului. Legile erau supuse sancțiunii regale, după care erau dezbătute și votate de majoritatea ambelor Adunări. La 30 martie 1938 a fost constituit Consiliul de Coroană, organ permanent, alcătuit din membri desemnați de rege. La 30 martie 1938 s-a publicat decretul legii pentru dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice [184].

RASSM (1924-1940). Hotărârea cu privire la crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a fost adoptată la 29 iulie 1924 la Ședința Biroului politic al PC(b) din Uniunea Sovietică care prevedea ca hotarul republicii să fie râul Prut, ceea ce trăda scopurile expansioniste ale creării noii entități statale [191, p. 38].

La 19 septembrie 1924, conducerea comunistă a Ucrainei Sovietice a adoptat Hotărârea privind necesitatea formării RASSM, indicând teritoriul și hotarele viitoarei republici. După mai multe discuții, la 12 octombrie 1924, Sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina, care și-a ținut lucrările la Harkov, a decis constituirea RASSM în componența Ucrainei Sovietice [191, p. 39].

În RASSM au fost introduse structurile regimului totalitar bolșevic existent în întreaga URSS. Toată puterea aparținea PC(b), care, în decembrie 1924, a format structura locală – Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) din Ucraina. Au fost create și celelalte componente ale sistemului totalitar – sovietele de deputați, organizații ale tineretului, sindicatele de tip sovietic etc.

În aprilie 1925 au fost constituite: organul legislativ suprem – Comitetul Executiv Central (CEC) al RASSM și Sovietul Comisarilor Norodnici (SCN). La 23 aprilie 1925 Congresul I al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților din RASSM a adoptat Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești.

RSS Moldovenească. La 28 iunie 1940 a fost pus în aplicare Protocolul Adițional Secret al Pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939. În urma notelor ultimative din 26 și 27 iunie 1940, la 28 iunie trupele sovietice au ocupat Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța.

În urma operațiunii militare din 28 iunie - 3 iulie 1940 și a anexării Basarabiei la Uniunea Sovietică, împuternicirile Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U, ale Sovietului Suprem și SCP din RASSM au fost extinse și asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. De facto, întreaga Basarabie a fost inclusă în componența RASSM, prin urmare și în RSS Ucraineană. Prezidiul Sovietului Suprem al RSSU a aprobat, la 4 iulie 1940, componența comitetelor executive județene din Basarabia. În aceste condiții a fost pregătită chestiunea cu privire la formarea RSS Moldovenești și trecerea județelor Hotin, Akkerman (Cetatea Albă) și Ismail în componența RSS Ucrainene.

La 10 iulie 1940, gazeta „Pravda” a publicat propunerea făcută de Consiliul Comisarilor Poporului al RASSM și de comitetul regional moldovenesc de partid al PC(b)U privind „reunirea populației moldovenești a Basarabiei cu populația moldovenească a Republicii Autonome Moldovenești și formarea RSS Moldovenești”. Moscova a păstrat în vigoare paragraful Constituției RASSM din 1938, care confirma că frontiera ei este amplasată pe râul Prut, și au supus regiunea Pruto-Nistreană conducerii supreme a RASSM – Sovietului Comisarilor Norodnici, Prezidiului Sovietului Suprem și Comitetului Regional de partid al Ucrainei [145, 323].

La 2 august 1940, Sovietul Suprem al URSS a adoptat Legea „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești”. În componența Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale se includ orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Rîbnița, Slobozia și Tiraspol din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenești, orașul

Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca din Basarabia. Dezmembrarea atât a RASS Moldovenești, cât și a Basarabiei, la 2 august 1940, a fost un act ilegal: nordul Bucovinei și județele Hotin, Cetatea Albă și Ismail din Basarabia au fost încorporate în Ucraina [190, p. 19]. La 7 august 1940, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS au fost formate regiunile Cernăuți și Akkerman în componența RSS Ucrainene. Județul Hotin a intrat în componența regiunii Cernăuți, iar județele Cetatea Albă și Ismail - în regiunea Akkerman din Ucraina. În consecință, RSSM i-au fost restituite, din regiunea Akkerman, raionul Volontirovca, o parte din raioanele Olănești și Vulcănești, iar din componența regiunii Cernăuți, raioanele Edineț, Briceni, Lipcani și o parte din raionul Ocnîța. Toate celelalte teritorii ale fostelor județe Hotin, Cetatea Albă și Ismail din Basarabia au rămas în componența RSS Ucrainene. Atribuțiile constituționale ale Sovietului Comisarilor Norodnici și ale Sovietului Suprem al RASS Moldovenești, temporar, pînă la alegerea organelor supreme de stat ale RSSM, au fost lărgite pînă la nivelul organelor republicii unionale. Au fost create 18 comisariate republicane și direcții, care au reglementat relațiile social-economice în prima perioadă de existență a RSS Moldovenești [75, p. 164], [187, p. 41].

La 10 noiembrie 1940, la Chișinău a fost convocată sesiunea a IV-a extraordinară a Sovietului Suprem al RASSM, la care a fost adoptată Legea cu privire la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM. Ziua alegerilor a fost fixată pentru 12 ianuarie 1941, care au reprezentat o farsă politică, avînd un caracter formal, în fiecare circumscripție fiind cîte un singur candidat propus și controlat de organele de partid și NKVD. În urma alegerilor, care au avut loc, după cum se și preconizase, la 12 ianuarie 1941, a fost constituit Sovietul Suprem al republicii din 266 de deputați. Prima sesiune a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, desfășurată între 8 și 10 februarie, a ales Prezidiul sub președinția lui F.G.Brovco și a constituit guvernul sub conducerea lui T. A. Constantinov. La 10 februarie 1941, Sovietul Suprem „ales” a votat Constituția RSS Moldovenești, o copie fidelă a Constituției URSS [158]. Conform Constituției, Capitolul II, organele supreme ale puterii de stat erau declarate Sovietul Suprem și Prezidiul Sovietului Suprem, ambele aveau putere legislativă și, parțial, executivă. Sovietul Comisarilor Norodnici – Guvernul RSSM, era caracterizat ca organ suprem și de dispoziție al puterii de stat format de Sovietul Suprem al RSSM și în fruntea căruia se află președintele lui [171, p. 248].

Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a existat pînă în 1991 (cu excepția perioadei iulie 1941 – august 1944). În această perioadă organul suprem al puterii de stat și unicul organ legislativ era Sovietul Suprem, ales pe termen de 5 ani, compus din 380 de deputați, aleși în circumscripții electorale cu număr egal de populație. Conform stipulărilor, acesta era ales

prin scrutin universal din reprezentanții diferitelor pături sociale: intelectuali, funcționari publici, muncitori, țărani ș.a. O altă autoritate era Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM, un organ permanent format de Sovietul Suprem. Atribuțiile Prezidiului Sovietului Suprem erau: pregătirea ședințelor, adoptarea actelor normative, efectuarea conducerii curente a activității sovietelor locale. O caracteristică particulară a sistemului sovietic de administrare era existența și funcționarea concomitentă a organelor de stat și de partid.

Sovietul Suprem al republicii avea dreptul să emită legi numai în domenii exact stabilite: în domeniul muncii, folosirii subsolurilor, pădurilor, apelor, studiilor medii, familiei, căsătoriei și stării civile. Bazele pentru legislație erau stabilite de Sovietul Suprem al URSS. În 1957 Sovietul Suprem al republicii a obținut dreptul de a emite legi despre planul anual de stat al republicii, iar în 1961 la el s-a adăugat dreptul de a elabora planuri bugetare. Liberalizarea esențială s-a produs în domeniul procedurilor judiciare și codificării, domeniu care pînă atunci, conform Constituției din 1936, se afla în competența Sovietului Suprem al URSS. Dacă din 14 decembrie 1940 se prevedea aplicarea temporară pe teritoriul republicii a codurilor judiciare ale Ucrainei, abia la 11 februarie 1957 Sovietul Suprem al URSS a adoptat Legea „Despre transmiterea în gestiunea republicilor unionale a legislației despre organizarea judecătoriilor, adoptarea codurilor civile, penale și procedurale”. Sesiunea a VI-a de legislatura a IV-a a Sovietului Suprem al RSSM (1957) a confirmat aceste schimbări, în republică se începe elaborarea codurilor judiciare proprii (Sovietul Suprem al URSS putea doar se confirme aceste legislații) și a Legii despre organizarea judecătoriilor, adoptată în 1960. La 24 martie 1961 Sovietul Suprem al RSSM a adoptat Codul penal și Codul de procedură penală ale republicii, punîndu-le în acțiune de la 1 iulie al aceluiași an. La 26 decembrie 1964, a fost adoptat și Codul civil al RSSM, iar mai tîrziu – și alte coduri [172].

La începutul anilor 90 ai secolului trecut, Uniunea Sovietică s-a pomenit în pragul colapsului, iar mișcarea de eliberare națională din cadrul Uniunii a luat amploare. La destrămarea definitivă a imperiului sovietic a condus puciul de la Moscova din 18-21 august 1991. Tentativa de lovitură de stat, care a constat în izolarea lui M. Gorbaciov în Crimeea și preluarea puterii în URSS de așa-numitul GKCP (Comitetul de Stat pentru Starea Excepțională) compus din cîțiva membri ai PCUS, nu a fost susținută de popor și nu a avut succes. Dimpotrivă, aceste evenimente au condus rapid la demisia lui Gorbaciov din funcția de Președinte al URSS și la destrămarea statului sovietic. În aceste condiții, fostele republici unionale, una după alta, și-au declarat suveranitatea și independența [177].

Deputat de legislatura a XII-a, savantul A. Arseni, în una dintre lucrările sale din domeniu, constată că, după victoria forțelor democratice la alegerile parlamentare din februarie-martie 1990, evenimentele social-economice, politice și juridice evaluau practic în fiecare lună. Deja la finele lunii mai și începutul lunii iunie 1990 s-a resimțit necesitatea adoptării unei noi Constituții a R. S. S. Moldovenești, fapt ce a dus la adoptarea Hotărârii Soveitului Suprem din 16.06.90 nr. 118-XII, prin care s-a creat Comisia pentru elaborarea proiectului noii Constituții, comisia fiind formată din deputați și specialiști din domeniu [10, p.167].

Cercetătorul Victor Popa susține că, începând cu luna aprilie 1990, perioadă în care a început să funcționeze primul Parlament ales în mod democratic, în baza pluralismului de candidați, nu se putea vorbi încă de ieșirea din componența URSS, deși Constituția URSS (art.72) și Constituția RSSM (art.69) prevedeau dreptul de părăsire liberă a Uniunii [164]. Procesul autodeterminării Republicii Moldova a început odată cu adoptarea de către Sovietul Suprem al RSSM de legislatura a XI-a, pe data de 31 august 1989, a Legii cu privire la statutul limbii de stat. Pe data de 27.04.1990, prin Legea nr.5-XII, s-a adoptat un nou Drapel de Stat, tricolorul, pe data de 23 iunie 1990 Parlamentul adoptă Declarația de suveranitate a RSS Moldova, document de o importanță istorică, cu putere constituțională, stabilind baza viitoarei statalități suverane și independente a Republicii Moldova [58], pe data de 27.07.1990 Parlamentul adoptă Decretul cu privire la puterea de stat. Sovietul Suprem (Parlamentul) a fost declarat organ suprem al puterii legislative și unic exponent al voinței întregului popor.

La 3 septembrie 1990 a fost ales Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Statutul, atribuțiile și activitatea deputatului se baza pe Legea cu privire la statutul deputaților poporului în Republica Moldova nr. 404-XII din 11.12.90 [125].

La 23 mai 1991, Sovietul Suprem a decis schimbarea denumirii statului “RSS Moldova” în “Republica Moldova” și, respectiv, a “Sovietului Suprem” — în “Parlamentul Republicii Moldova” [123].

Declarația de independență a Republicii Moldova a fost adoptată într-o ședință specială a Parlamentului Republicii Moldova la 27 august 1991 prin Legea nr. 691-XII [135].

În urma tuturor acestor acțiuni, la 2 martie 1992, Republica Moldova, stat independent, a fost acceptat în calitate de membru al Organizației Națiunilor Unite.

La 12 octombrie 1993, în scopul creării unui Parlament profesionist pe bază de pluripartitism, Parlamentul de legislatura a XII-a s-a autodizolvat, stabilind pentru data de 27 februarie 1994 alegeri anticipate, în baza unei noi legi privind alegerea Legislativului.

Începînd cu anul 1994, Parlamentul funcționează pe bază permanentă, calitatea de deputat fiind incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice. Alegerile parlamentare din 27 februarie 1994 au fost organizate în baza unei Legi special adoptate, iar, ulterior, reglementările privind alegerea organelor puterii de stat și desfășurarea referendumurilor au fost concentrate într-un singur document — Codul electoral, adoptat la 21 noiembrie 1997 [132], modificat și amendat pe parcurs în mai multe rînduri.

Astfel, dacă în anul 1990 Parlamentul a fost format în urma scrutinului organizat pe circumscripții uninominale, începînd cu anul 1994, conform legislației electorale, alegerile parlamentare se desfășoară în baza sistemului proporțional, întreg teritoriul țării constituind o circumscripție electorală, în care se aleg cei 101 deputați. Alegerile se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului precedent. Rezultatele alegerilor parlamentare sunt confirmate de Curtea Constituțională a Republicii Moldova [182].

La 27 februarie 1994 a fost ales un nou Parlament, care la 1 aprilie 1994 a creat o nouă comisie pentru redactarea și completarea textului noii Constituții [163, p. 34]. Prin Constituția RM din 27 august 1994 rolul Parlamentului a fost restabilit, ca organism de bază al regimului democratic pluripartit.

Conform art.60, Parlamentul, organ reprezentativ suprem și legislativ

(1) Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului.

(2) Parlamentul este compus din 101 deputați [42].

Savantul Andrei Smochină, într-un articol *Perspectivile dezvoltării parlamentarismului în contextul constituției Republicii Moldova*, consideră că, în ceea ce privește instituirea și consolidarea Parlamentului Republicii Moldova, nu există probleme mari: Parlamentul a fost format în conformitate cu principiile democratice, structura internă fiind circumscrisă tradițiilor statelor Europei Occidentale, bazîndu-se pe aceleași principii organizatorice, funcțiile Parlamentului (de reprezentare, deliberare, control, legiferare), în linii mari, corespunzînd teoriilor științifice. Referitor la nivelul de cultură politică, pe care trebuie să-l posede deputații, responsabilitatea politică, comportamentul adecvat al opoziției, precum și conștiința alegătorilor de a asimila arta toleranței, și nu nimai, aici persistă multiple suspiciuni și se impune o deliberare separată [185].

În viziune noastră, această comunicare a fost menționată la Conferința științifico-practică „Un deceniu de dezvoltare sub auspiciile Constituției”: Chișinău, 2004, a mai trecut un deceniu, dar această afirmație rămîne și astăzi, din păcate, o realitate.

Alegerile parlamentare anticipate precedente au avut loc pe data de 28 noiembrie 2010 [16]. Pentru participare la scrutin au fost înregistrați inițial 40 de concurenți electorali, inclusiv 20 de partide și mișcări social-politice, și 20 de candidați independenți. Pentru prima dată peste hotarele țării au fost deschise suplimentar 40 de secții de votare, alături de cele 35 care activau și mai înainte pe lângă misiunile diplomatice moldovenești.

În urma scrutinului, patru formațiuni politice au depășit pragul de 4% și au acces în Legislativ. După împărțirea în mod egal a voturilor celorlalți concurenți, mandatele de deputat în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a au fost distribuite după cum urmează: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 42 de mandate, Partidul Liberal Democrat din Moldova – 32, Partidul Democrat din Moldova – 15 și Partidul Liberal – 12 mandate [93].

Ultimele alegeri, care au avut loc pe 30 noiembrie 2014, au fost validate de Curtea Constituțională la 9 decembrie 2014. În urma confirmării rezultatelor alegerilor, din componența actuală a Parlamentului Republicii Moldova, fac parte: Partidul politic “Partidul Socialiștilor din Republica Moldova” - 25 de deputați, Partidul Liberal Democrat din Moldova – 23 de deputați, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 21 de deputați, Partidul Democrat din Moldova - 19 de deputați și Partidul Liberal – 13 deputați [91].

Din cei 101 deputați ai Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XX-a, 55 au făcut parte din Parlamentul trecut sau din legislaturile anterioare, iar 46 de deputați au fost aleși pentru prima dată în calitate de parlamentari. Este de remarcat că o parte dintre deputați dețin titlul de doctor habilitat și doctor în științe, iar circa o treime dintre ei au câte două-trei profesii. Cei mai mulți deputați, 32 la număr, au profesia de jurist, 20 fiind economiști, 9 medici, 8 pedagogi, 7 diplomați, 5 istorici, câte 4 politologi și jurnaliști, câte 2 agronomi, fizicieni și sportivi, ceilalți având alte profesii.

Vârsta medie a deputaților actuali este de 48 de ani, cu doi ani mai mare comparativ cu forul legislativ anterior. Deputații PCRM au în medie 52 de ani, PL - 49, PSRM – 48 de ani, deputații PD și PLDM - 47 de ani. De asemenea, 14 deputați au vârsta de până la 35 de ani, 47 – vârste cuprinse între 36 și 50 de ani și 40 au peste 50 de ani. Cel mai în vârstă deputat este Eduard Smirnov (76 de ani) de la PSRM, iar cel mai tânăr – Marina Radvan (24 de ani), de asemenea, de la PSRM. În noul Legislativ bărbații ocupă 80 din cele 101 locuri, iar femeile - 21. PSRM are 5 femei parlamentare, PCRM – 5 (în calcul nu a fost luată Irina Vlah, care a anunțat că nu va face parte din fracțiunea PCRM), PLDM – 4, PDM – 4 și PL – 2. Din cei 101 deputați 78 sunt din Chișinău. În același timp, peste două treimi din raioanele republicii nu au niciun reprezentant în Parlament, acest material fiind publicat în Buletinul intern informativ al Parlamentului [157].

Prima ședință de constituire a Parlamentului nou-ales a avut loc pe 29 decembrie, care a fost prezidată de cel mai în vârstă deputat, Eduard Smirnov, care face parte din fracțiunea Partidului Socialiștilor, iar Președinte al Parlamentului a fost ales Andrian Candu cu 59 de voturi pe 23 ianuarie 2015 [98].

Democrația nu poate fi construită dacă nu are la bază alegeri libere. Alegerile sunt o condiție *sine qua non* a guvernării democratice [213, p. 21]. Alegerile reprezintă procedura centrală a reprezentării în democrațiile moderne, iar generația noastră a obținut progrese substanțiale în cunoașterea felului în care votanții ajung să ia deciziile [81, p. 106]. Alegerile s-au impus în istoria constituțională a lumii ca activități cărora le este specifică frecvența socială și politică în societate, competiții la care câștigă cei mai buni [163, p. 67]. Influența sistemului electoral asupra stabilității sistemelor politice nu este foarte evidentă. De fapt, stabilitatea depinde mai mult de anumite reguli de funcționare ale sistemului parlamentar. Important este faptul că sistemele electorale majoritare corespund unor regimuri democratice care se bazează pe confruntare, în timp ce sistemele de reprezentare proporțională corespund mai bine regimurilor democratice care se bazează pe cooperare.

Analizând reglementările constituționale și alte acte legislative, considerăm necesar să menționăm garantarea dreptului oricărui cetățean de a alege și de a fi ales în funcții publice naționale și locale în Republica Moldova, traducerea principiilor dreptului comunitar în legislația națională, și anume: principiul subsidiarității, principiul proporționalității, principiul răspunderii statului Republica Moldova în fața cetățenilor săi pentru încălcarea prevederilor legislației comunitare etc [215].

În final ținem să generalizăm prin afirmația că alegerile parlamentare constituie un instrument juridic prin care poporul își exercită suveranitatea. Numai prin alegeri corecte, democratice și legale poporul este în stare să-i aleagă pe cei mai buni dintre cei mai buni, consemna Montesquieu în celebra sa lucrare *Despre spiritul legilor*, justificând teoria mandatului reprezentativ.

2.3. Parlamentul în cadrul sistemului instituțional politico-juridic al parlamentarismului

În pofida diferenței de interpretare a terminologiei moderne cu privire la separația puterilor, elaborată de Montesquieu în secolul al XVIII-lea, multe elemente de gândire politică ale filozofului antic premerg principiul care s-a încetățenit ulterior și este recunoscut astăzi în

toate democrațiile moderne: un corp legislativ, o putere executivă și un număr de judecători independenți, chemați să împartă justiția, în mod egal, tuturor membrilor cetății.

În Anglia, o contribuție remarcabilă la fundamentarea teoretică a principiului separației puterilor a adus-o cunoscutul filozof John Locke. Argumentînd ideea separației puterilor, omul de știință englez sublinia că "tentația de a pune mîna pe putere ar fi prea mare dacă aceleași persoane care au puterea de a face legile ar avea în mîini și puterea de a le pune în executare, deoarece ar putea să se scutească de a se supune legilor pe care ele le fac" [152, p. 299]. În consecință, după părerea sa, într-un stat bine organizat ar trebui ca puterea de a face legile să fie încredințată unei adunări special convocate în acest scop, însă după ce legile au fost adoptate, adunările ar trebui să se separe și să se supună legilor pe care le-au acceptat.

Pronunțîndu-se în sprijinul durabilității și stabilității legilor, John Locke considera că "este de trebuință ca să existe o putere care să vegheze la executarea legilor ce sunt în vigoare. Astfel puterea legislativă și puterea executivă trebuie să fie separate". El admite totuși, alături de cele trei puteri ale statului, care trebuie să existe în mod necesar în orice stat - legislativă, executivă și federativă (relații externe) - și o a patra putere, denumită "prerogativă", care ar cuprinde toate atribuțiile puterilor, lăsate la discreția puterii executive, în caz de pericol [152, p. 306].

Reluînd și dezvoltînd ideile lui John Locke, Montesquieu "și după dînsul toți teoreticienii statului liberal au văzut în principiul separației puterilor mijlocul eficient de a slăbi atotputernicia statului, împărțindu-i atribuțiunile" [154, p. 143]. Pornind de la ideea că există o înclinație naturală a omului care deține puterea de a abuza de ea, Montesquieu a dezvoltat principiul că "puterea trebuie să fie ținută în frîu de putere" [144, p. 194]. În concepția sa, separația puterilor reprezintă singurul mijloc prin care se poate asigura respectul legilor într-un stat în care este posibilă existența unui guvern legal:

"Atunci cînd în mîinile aceleiași persoane sau în ale acelui corp de dregători se află întrunite puterea legislativă și puterea executivă, nu există libertate, deoarece se poate naște teama ca același monarh sau același Senat să întocmească legi tiranice, pe care să le aplice în mod tiranic. Nu există, de asemenea, libertate dacă puterea judecătorească nu este separată de puterea legislativă și de cea executivă. Dacă ea ar fi îmbinată cu puterea legislativă, puterea asupra vieții și libertății cetățenilor ar fi arbitrară, căci judecătorul ar fi și legiuitor. Dacă ar fi îmbinată cu puterea executivă, judecătorul ar putea avea forța unui opresor. Totul ar fi pierdut dacă același om sau același corp de fruntași, fie al nobililor, fie al poporului, ar exercita aceste trei puteri: pe cea de a face legi, pe cea de a aduce la îndeplinire hotărîrile obștești și pe cea de a

judeca infracțiunile sau litigiile dintre particulari” [144, p. 195].

Principiul separației puterilor a fost dezvoltat ulterior și de Jean-Jacques Rousseau, însă filozoful francez folosește o logică diferită, considerînd că puterea legislativă se confundă cu însăși suveranitatea și nu poate fi exercitată decît de întreaga națiune. În opinia sa, puterea executivă este competentă numai să emită acte particulare, care trebuie să rezulte din aplicarea măsurilor generale adoptate de puterea legislativă. ”El nu poate concepe însă independența puterii executive, căci aceasta este supusă puterii legislative, ale cărei ordine le execută și care o supraveghează, spre a vedea cum își îndeplinește atribuțiile fixate de dînsa” [154, p. 144].

Principiul esențial care guvernează într-un stat de drept întreaga organizare politică, relațiile dintre puterea publică și cetățeni, raporturile dintre diferitele puteri ale statului se numește principiul separației puterilor. Acest principiu, enunțat pentru prima dată de Aristotel în lucrarea sa *Politica* [4], a fost dezvoltat mai tîrziu de școala dreptului natural (Grotius, Wolff, Puffendorf), iar mai tîrziu de John Locke, găsindu-și încununarea în opera lui Montesquieu [33, p. 59].

Profesorul Gheorghe Costachi, în monografiile sale, susține că în concepția contemporană a edificării statului de drept, omul, ca personalitate, ocupă locul central în stat. Edificarea unui asemenea stat cere transformarea cardinală a relațiilor dintre el și personalitate, cetățean. În special, este necesară asigurarea intangibilității drepturilor și libertăților omului, apărării social-juridice a personalității, a tuturor valorilor și bunurilor, asigurarea unui amplu sistem de garanții ale drepturilor, libertăților și intereselor cetățeanului, precum și caracterul real al protecției acestora [45, p. 108], [46, p. 134], [47, p. 174], [48, p. 237].

Din punct de vedere juridic, principiul separației puterilor a fost consacrat în numeroase documente de drept constituțional. Astfel, el se regăsește în cunoscuta Declarație a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, precum și în documentele revoluției americane. Unul dintre părinții actualei Constituții a Statelor Unite, James Madison, arăta că "acumularea tuturor puterilor - legislativă, executivă și judecătorească - în aceleași mîini, indiferent dacă acestea aparțin unei singure persoane, unor puțini sau la mai mulți, sau dacă aceasta (acumularea) este ereditară, autonumită sau electivă, poate fi considerată în mod justificat ca fiind adevărata definiție a tiraniei" [48, p. 138], [211, p. 56].

În multe constituții moderne, principiul separației puterilor este consacrat expres în Constituția SUA, Constituția Franței, al Italiei și a multe alte state. În Constituția Republicii Moldova din 28 iulie 1994, art.6 stipulează că puterea legislativă, executivă și cea judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin. De

asemenea, referiri la puterile statului se regăsesc în Constituția Germaniei, Spaniei, Belgiei, Danemarcei, Greciei, Finlandei, Italiei, Portugaliei și a altor state, precum și în Constituția SUA.

În România, după modificarea constituțională din anul 2003, textul art. 1 alin. (4) a căpătat următorul cuprins: "Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor - legislativă, executivă și judecătorească - în cadrul democrației constituționale".

Regimurile politice totalitare de toate nuanțele au criticat principiul separației puterilor, susținând că, de fapt, puterea ar fi "unică" și că ea ar aparține poporului și, în consecință, nu ar putea sub nicio formă să fie divizată. În realitate însă, prin ignorarea voită a principiului separației puterilor și prin eliminarea sa practică din constituțiile fostelor state socialiste, a fost favorizată concentrarea puterii în mâinile unor persoane și negarea practică a oricăror mecanisme de conducere colectivă. Principiul "unicității" puterii a netezit nu numai calea unor dictaturi, dar a și subordonat practic întregul sistem al organizării politice dominației unui singur partid, împrejurare ce a avut ca efect lichidarea opoziției politice, negarea principiilor pluralismului și, în final, îndepărtarea de la marile principii democratice ale dreptului constituțional, validate de o întreagă experiență istorică. Revenirea la democrație în țările Europei de Răsărit a impus tot mai mult "reabilitarea" principiului separației puterilor, recunoașterea utilității sale ca principiu fundamental de organizare politică și drept constituțional și, totodată, ca premisă a așezării întregii vieți sociale pe principii umaniste și democratice.

În cadrul separației puterilor, parlamentele ocupă un rol dintre cele mai importante, rol care s-a accentuat și diversificat în decursul timpului, pe măsura evoluției societăților democratice.

Totuși, regimul parlamentar din Republica Moldova este un regim politic în care organul executiv și organul legislativ, efectiv distincte, sunt ținute să colaboreze în exercitarea funcțiilor lor și dispun de mijloace politice care le permit să se controleze reciproc prin intermediul Curții Constituționale, fiind unicul organ jurisdicțional, garant al separării puterilor în stat [178].

O altă abordare a sistemului politic o aduce, autorul Marcel Cușmir care menționează că, în cadrul oricărui sistem politic, prin locul și rolul pe care-l ocupă în cadrul acestuia, prin multitudinea, complexitatea și diversitatea relațiilor ce le generează, se detașează și se propune ca element indispensabil sistemul constituțional [55, p. 4].

După cum am arătat în paragraful precedent, parlamentele lumii au o lungă și furtunoasă istorie. De la primele adunări consultative pe "stări", convocate de monarhi pentru a stabili plata impozitelor, pînă la marile parlamente moderne, ale căror dezbateri și hotărîri stîrnesc interesul lumii întregi, instituția parlamentară a cunoscut o îndelungată istorie. Au fost, desigur,

"parlamente" obediente, care s-au transformat în adevărate anexe ale puterii executive, dar și parlamente revoluționare, care au cerut socoteală regilor ori au impus adoptarea unor documente programatice, cum a fost Declarația drepturilor omului și cetățeanului.

Evoluînd în mod firesc, odată cu transformările survenite în viața politică, funcțiile parlamentelor s-au dezvoltat și s-au diversificat. Importanța politică a parlamentului, ca reprezentant al suveranității poporului, s-a impus cu cea mai mare vigoare, acestea hotărînd, în fond, asupra soartei guvernelor, asupra utilității unor măsuri politice, formulînd întrebări deseori incomode la adresa executivului, fără a mai vorbi de faptul că în unele sisteme (regimuri parlamentare) parlamentele pot desemna și pot demite pe însuși șeful statului.

Forța sistemului parlamentar constă în principiul suveranității naționale, în ideea că parlamentul reprezintă însuși poporul, iar parlamentarii sunt delegații săi, care nu pot delega, în niciun caz, prerogativele lor unor funcționari ai statului.

Suveranitatea este calitatea puterii de stat, pe baza căreia este împuternicită să adopte orice decizie politică, juridică, militară și economică în toate afacerile interne și externe, fără interferența unei alte puteri. Conceptul de suveranitate a fost definit în mai multe moduri, puse în diferite contexte de filosofi și juriști, însă ideea de bază rămîne mereu aceeași, și anume: suveranitatea de stat include două elemente inseparabile: supremația de stat în cadrul independenței de stat și de stat în raport cu alte puteri [216].

Cunoscutul principiu din dreptul roman *delegata potestas non delegatur* se opune transmiterii oricăror prerogative parlamentare către alte instituții alese sau numite. Principiul "autonomiei parlamentului" garantează forumului legislativ plenitudinea de acțiune și decizie în orice domeniu, parlamentul fiind, în cele mai multe state, singurul organism în măsură să tragă la răspundere pe membrii săi. Puterea excepțională ce revine parlamentelor și calitatea cu totul aparte a celor care le alcătuiesc au determinat elaborarea unor statute, a unui regim propriu de imunități și inviolabilități, chemat tocmai să garanteze exercitarea mandatului parlamentar. Acesta a devenit, cu timpul, tot mai mult, un mandat reprezentativ, parlamentul constituind nu o "părticică" din suveranitatea națiunii, ci însăși această suveranitate, de unde fundamentul drepturilor și prerogativelor parlamentarilor, independența de care ei se bucură pentru a-și putea îndeplini mandatul în condiții optime, că așa cum sublinia la timpul său, în mod inspirat, filozoful și omul politic irlandez Edmund Burke (1729-1797): "Parlamentul nu este un congres de ambasadori care exprimă interese diferite și ostile, pe care fiecare urmărește să le păstreze... Parlamentul este adunarea deliberativă a unei singure națiuni, avînd un singur interes, ca un tot întreg..." [212, p. 189].

Împotriva "parlamentarismului" au fost formulate mai multe critici. Exacerbarea dezbaterilor, confruntarea de idei, uneori imposibilitatea găsirii unor soluții au fost invocate ca argumente de către adepții regimurilor antiparlamentare de toate nuanțele, care au teoretizat supremația executivului și au redus pînă la anihilare rolul factorului reprezentativ.

Revigorarea ideii democratice și eșecul tuturor formelor de guvernare totalitară au demonstrat, fără putință de contestare, forța și viabilitatea instituției parlamentului, ca exponent al suveranității naționale. A devenit general cunoscută ideea că parlamentele nu reprezintă astăzi numai cele mai largi forumuri democratice naționale de dezbateri, dar și laboratoare eficiente de elaborare a legilor, factori de răspundere în lume ai vieții publice, elemente de contrapondere față de orice tentative de a diminua drepturile democratice și valoarea instituțiilor statului de drept [183].

Politologul olandez Arend Lijphart accentuează că, la etapa parlamentarismului contemporan, UE este o societate plurală: „Diferențele adînc înrădăcinate și vechi, dintre care limba este numai una, nu au dispărut și nu vor dispărea din Europa”. De aceea nu este surprinzător că instituțiile UE se conformează mai mult modelului consensualist decît celui majoritarist. Dacă și cînd UE se va transforma într-un stat suveran, instituțiile sale probabil se vor modifica – Parlamentul European, de exemplu, probabil va deveni o cameră legislativă mai puternică –, dar e de presupus că nu se va îndepărta prea mult de modelul consensualist și aproape sigur va lua forma *federală* a unor State Unite ale Europei [138, p. 46].

2.4. Funcțiile Parlamentului Republicii Moldova, ca autoritate reprezentativă supremă în realizarea suveranității naționale

Funcțiile parlamentului constituie o problemă mult discutată în literatura de specialitate, pornindu-se de la celebra teorie a separării puterilor în stat, care fixează puterea legislativă, ca funcție inherentă a statului de a emite legi sau, altfel spus, de a stabili comportamentul indivizilor în societate. La acest capitol, parlamentul este văzut ca autoritate legislativă, ca unică autoritate legislativă, ca organ reprezentativ suprem. Însă trebuie să menționăm că funcția legislativă nu este unica cu care este înzestrat parlamentul, de aici și pornesc mai multe viziuni asupra funcțiilor parlamentului. Cîte funcții trebuie să aibă un parlament și care este limita acestora? - Iată o întrebare la care se dau diferite răspunsuri, unele depășind cu mult frontierele stabilite de teoria separării puterilor în stat. Și dacă parlamentul îndeplinește și funcții legislative, și executive, și guvernamentale, cum poate fi aplicată teoria separării puterilor?

Conceptul de *funcții ale parlamentului* prezintă o însemnătate cu totul aparte, deoarece identifică marile direcții de acțiune, obiectivele primordiale pe care trebuie să le urmărească întreaga activitate a forumurilor reprezentative. Acest concept reprezintă, de altfel, o creație doctrinară, deoarece, de exemplu în Constituția Republicii Moldova, anume termenul de „funcții” ale Parlamentului nu se regăsește, acesta referindu-se la "atribuțiile" Parlamentului. Astfel, art.66 stipulează că Parlamentul are următoarele atribuții de bază...”

Din punct de vedere terminologic, înțelesul noțiunilor de „funcție” și de “atribuție” este diferit. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin funcție se înțelege "o sarcină, un rol sau o destinație", în timp ce prin "atribuție" se înțelege "o sferă de autoritate, de competență, de activitate a cuiva” [62, p. 69].

Definirea și determinarea funcțiilor parlamentului este necesară pentru a delimita obiectivele și direcțiile de acțiune ale parlamentului în raport cu alți factori de conducere ai statului. Prin urmare, stabilirea funcțiilor parlamentului nu reprezintă numai o construcție teoretică, ci și o delimitare practică a unor obiective pe care trebuie să le îndeplinească organele de stat în cadrul competențelor care le revin.

În ceea ce privește identificarea propriu-zisă a funcțiilor parlamentului, în literatura de specialitate s-au emis foarte multe puncte de vedere și clasificări. Astfel, profesorul Pierre Pactet identifică: funcția de reprezentare a parlamentelor, funcția deliberantă, o funcție selectivă a personalului politic și guvernamental, precum și funcția de control asupra guvernelor.

În manualul de drept constituțional a prof. Charles Debbasch și al altor colaboratori de la Universitatea Aix-Marseille [274, p. 231], sunt considerate ca fiind funcții tradiționale ale parlamentelor: funcția de a vota legile, funcția financiară, funcția de control asupra executivului și funcția judiciară față de executiv. Autorii în cauză mai constată că parlamentele participă "uneori" și la desemnarea unor înalți funcționari sau membri ai jurisdicțiilor superioare.

În literatura de specialitate română, drept funcții ale Parlamentului se identifică:

- a) funcția legislativă, constătând în adoptarea legilor;
- b) stabilirea direcțiilor principale ale activității social-economice;
- c) alegerea, formarea, avizarea formării, numirea sau revocarea autorităților statale;
- d) controlul parlamentar;
- e) conducerea în politica externă;
- f) organizarea și funcționarea proprie.

Autorii Ioan Muraru și Elena Simina Tănăsescu critică definirea parlamentului ca "putere legislativă", estimând că acesta, datorită specificului activității pe care o desfășoară, ar trebui să

fie considerat mai curând putere "deliberantă". Cu toate acestea, atunci când examinează în detaliu funcțiile parlamentului, ei încep examinarea acestora cu funcția legislativă și susțin această clasificare. "Reținând și explicațiile privind funcția deliberativă, constatăm că legiferarea rămîne împlinirea primordială a parlamentului, ea fiind cea mai importantă funcție în cadrul celor trei. Într-o viziune simplă, funcția legislativă înseamnă edictarea de norme juridice, obligatorii pentru executiv, iar în caz de litigii și pentru puterea jurisdicțională" [150, p. 154].

Prof. univ. Genoveva Vrabie diferențiază și ea funcția de legiferare (căreia îi acordă spațiul corespunzător) de funcția de control a parlamentului și de funcția guvernamentală. Referindu-se la literatura de specialitate, îndeosebi la cea franceză, autoarea mai menționează și alte funcții care ar putea fi luate în discuție, precum funcția de reprezentare, funcția financiară.

Sunt de menționat și alte câteva importante constatări pe care le face profesoara Genoveva Vrabie. Astfel, remarcăm considerațiile cu privire la așa-zisa "funcție guvernamentală", cu care prilej autoarea observă că aceasta nu poate fi atribuită "cu titlu principal" Parlamentului României. Remarcăm, de asemenea, și distincția ce se face între "funcția finală", funcțiile "fundamentale" și funcțiile "laterale" ale parlamentului.

În opinia prof. Genoveva Vrabie, reprezentarea trebuie să fie considerată "funcție finală" a parlamentului.

În legătură cu ideea considerării unei funcții deliberative, autoarea constată, după cum susține și prof. Prelot, că aceasta este "o măsură comună a tuturor celorlalte funcții", la cele de mai sus adăugându-se și faptul că deliberarea - după cum a arătat în mod argumentat prof. Tudor Drăganu - este specifică întregului sistem al organelor investite cu atribuții de decizie.

Importantă considerăm și ideea că "Parlamentul, organ reprezentativ suprem, deliberază în vederea exprimării voinței generale în sensul reglementării juridice a celor mai importante relații sociale, adoptînd legi în cele mai diverse domenii ale vieții sociale - organizare, finanțe, relații internaționale etc. Dar deliberarea poate avea și alt scop decît cel al adoptării legilor, precum numirea, desemnarea sau alegerea unor persoane pentru a exercita înalte funcții guvernamentale sau judiciare. Deliberarea se finalizează, astfel, prin legiferare sau prin ratificarea unor tratate internaționale, numirea unor demnitari etc. Adoptînd legi, exercitînd deci funcția legislativă, Parlamentul realizează în același timp (sau prin intermediul acesteia) funcția guvernamentală, direcționînd relațiile externe, asigurînd echilibrul financiar etc." [198, p. 134].

Prof. Ion Deleanu identifică patru funcții: a) de reprezentare; b) de recrutare a personalului guvernamental; c) de control asupra executivului; d) deliberativă.

În legătură cu funcția de reprezentare, căreia i se acordă primul loc în arhitectura funcțiilor parlamentare, prof. Ion Deleanu observă că "Parlamentul este „purătorul de cuvânt al Națiunii”, alcătuit fiind din aleși, și aceștia păstrând o legătură permanentă cu „mandanții” lor; Parlamentul exprimă, în cele din urmă, voința corpului electoral și prin aceasta voința tuturor; spre deosebire de diversele alte corpuri intermediare, care apără interesul unor categorii sociale sau profesionale determinate, Parlamentul are vocația de a depăși particularismele și de a se ridica la nivelul unei viziuni globale; el constituie cadrul unei discuții publice, avînd un mare și imediat ecou în opinia publică; opoziția are în Parlament o tribună permanentă, instituționalizată, pentru a-și exprima concepțiile sale, dar și observațiile critice la adresa guvernământului" [61, p.250].

În sfîrșit, un alt autor, Cristian Ionescu, distinge funcțiile: a) legislativă; b) de informare; c) de control asupra Executivului; d) de desemnare prin investire, alegere sau numire a unor autorități publice.

Cele trei clasificări, deși sunt diferite din punctul de vedere al formulării, menționează autorul, acoperă în întregime activitatea complexă, legislativă și politică a Parlamentului României. Oricum, activitatea Parlamentului, fiind unitară, nu se poate separa componenta legislativă de cea politică, funcția de legiferare de funcția de control ș.a.m.d.

Este de remarcat că "toate funcțiile Parlamentului, indiferent de numărul și conținutul conferit fiecareia, se întrepătrund și exprimă în modalități distincte rolul său de organ reprezentativ suprem al poporului român și de unică autoritate legiuitoare a țării" [101, p. 504].

După cum observăm, au fost emise numeroase puncte de vedere, clasificări și opinii referitoare la funcțiile parlamentelor. Acestea redau în final concepția pe care autorii nominalizați o au legată de obiectivele cele mai importante ale parlamentelor, pe care fiecare le ordonează și le clasifică în felul său, în funcție de propria percepție despre ceea ce trebuie să însemne fenomenul parlamentar și ordinea de importanță a activităților pe care parlamentele le desfășoară.

Nu putem să nu constatăm că așa-zisele "funcții" ale parlamentului nu sunt întotdeauna reprezentative pentru această instituție. De pildă, funcția "judiciară" a parlamentului este valabilă numai pentru Marea Britanie, unde Camera Lorzilor este și instanță judiciară. Atribuțiile parlamentelor legate de anchetarea și eventual sancționarea propriilor membri nu pot fi calificate în niciun caz ca definind o funcție judiciară.

Chiar anumite activități ale comisiilor de anchetă parlamentare, efectuate în legătură cu probleme determinate, nu reprezintă în fond o funcție judiciară, deoarece funcția parlamentului

de a ancheta sau de a cerceta anumite abuzuri, excese, nereguli este o funcție preponderent politică și nu judiciară.

Într-o democrație pluralistă, legislativul și executivul trebuie să se informeze pentru folosul reciproc. Parlamentul nu-și poate îndeplini cu eficiență funcția sa deliberativă decât dacă acționează în cunoștință de cauză. Informarea este o condiție esențială și pentru îndeplinirea cu eficacitate a funcției de control parlamentar.

Un constituționalist al școlii ruse de drept, S.A. Avakian, clasifică funcțiile Parlamentului Federației Ruse în felul următor:

Parlamentul Federației Ruse îndeplinește următoarele funcții:

- 1) Unește și reprezintă poporul.
- 2) Exercită funcția legislativă de a adopta legi care exprimă voința poporului conform Constituției, fiind forța juridică supremă în comparație cu alte acte normative.
- 3) Într-un fel sau altul, este implicat în conducerea supremă a afacerilor de stat, în special: influențează formarea și punerea în aplicare a politicii interne și externe, aprobă bugetul de stat, soluționează probleme din diferite sfere ale vieții publice, vine cu sugestii și recomandări.
- 4) Contribuie la formarea unui număr de autorități de stat ale Federației Ruse.
- 5) Conform competențelor sale, exercită funcția de control parlamentar la organizarea statală, a altor organisme statale, la adoptarea bugetului etc.
- 6) În anumite limite și forme, îndeplinește sarcini de promovare, asistență organizatorică și metodologică organismelor reprezentative inferioare să nu atenteze la autonomia lor [222, p. 446].

Vom menționa că în România și în Federația Rusă parlamentele sunt bicamerale, iar funcțiile sunt asemănătoare.

Referindu-ne la funcția de informare a Parlamentului RM, prof. Teodor Cârnaț clasifică procedeele de informare prin următoarele mijloace: [35, p. 390].

a) Informarea la inițiativa cetățenilor – petițiile.

Dreptul de petiționare este reglementat ca un drept fundamental în art. 52 din Constituția Republicii Moldova. În acest sens, cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice, inclusiv Parlamentului, prin petiții, iar autoritățile publice au obligația să răspundă la petițiile date în termenele și condițiile stabilite de legislație. Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor. Organizațiile constituite legal au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.

b) Informarea la inițiativa parlamentarilor.

Constituția Republicii Moldova consacră următoarele procedee de informare: solicitarea de informații, întrebările și interpelările. Întrebările sunt un mijloc tradițional de informare și reprezintă procedeul prin care un membru al adunării solicită informații sau explicații asupra unui fapt determinat din partea unui membru al Guvernului sau din partea altor conducători ai administrației publice. Guvernul răspunde în fața Parlamentului și prezintă informațiile și documentele cerute de acesta, de comisiile lui și de deputați. Tot Guvernul și fiecare dintre membrii săi sunt obligați să răspundă la întrebările sau la interpelările formulate de deputați [42].

c) Informarea Parlamentului la inițiativa Guvernului.

Declarațiile guvernamentale pot fi făcute și la inițiativa Guvernului dacă acesta consideră necesar, iar Parlamentul consimte. Membrii Guvernului au acces la lucrările Parlamentului. Iar dacă li se solicită prezența, participarea lor este obligatorie (art. 104 alin.(2)). Guvernul este unul dintre subiectele dreptului de inițiativă legislativă (art. 73). Prin exercitarea acestui drept, sub forma expunerii de motive, precum și prin anexele documentare la proiectele de legi, el informează Parlamentul asupra temeiurilor obiective și subiective care au condus la promovarea proiectului.

În lucrarea *Dreptul parlamentar*, Victor Popa afirmă că în practica parlamentară europeană funcțiile parlamentului în linii mari corespund clasificării făcute de constituționaliștii francezi Marcel Prelot și Jean Boulouis și de elvețianul Jean-François Aubert, care prezintă patru compartimente: de reprezentare, de deliberare, de control, de legiferare. Însă și aici, dacă ne referim la principiul clasificării, vom vedea că aceste patru compartimente nu sunt rigide, deci, foarte posibil ca undeva să mai apară ceva.

În același context, unii autori optează pentru funcții cu titlu principal și funcții specifice, secundare sau reziduale, care izvorăsc din imperfecțiunea teoriei separării puterilor în stat [163, p. 108].

Victor Popa clasifică funcțiile în:

1. Funcție cu titlu principal - funcția legislativă.
2. Funcții secundare.
 - 2.1. Funcția guvernamentală realizată prin art.66 din Constituție:
 - aprobarea direcțiilor principale ale politicii interne și externe a statului;
 - aprobarea doctrinelor militare;
 - aprobarea bugetului statului;
 - exercitarea controlului asupra acordării împrumutului de stat, asupra ajutorului

economic și de altă natură acordat unor state străine, asupra încheierii acordurilor privind împrumuturile și creditele de stat din surse străine;

- suspendă activitatea organelor administrației publice locale;
- ratifică, suspendă și anulează acțiunea tratatelor internaționale încheiate de

Republica Moldova;

- alege și numește persoane oficiale de stat;
- declară mobilizarea parțială sau generală.

2.2. Funcția de control realizată:

- de parlament în întregime examinând informații ale Guvernului (art. 104);
- audiind mesaje, informații, rapoarte ale șefului statului (art. 84);
- controlul efectuat de comisiile permanente, fracțiunile parlamentului sau de deputați

prin intermediul întrebărilor și interpelărilor (art. 105);

- controlul efectuat prin dreptul deputaților de a cere Guvernului prezentarea diferitelor documente, informații (art. 104).

Controlul indirect poate fi efectuat prin:

- controlul efectuat de Curtea de Conturi (art. 133);
- controlul efectuat de Avocatul Poporului (Ombudsmanul);
- controlul efectuat prin însărcinări speciale acordate unor autorități [167, 109].

Cît privește funcția ”guvernamentală”, trebuie remarcat că o asemenea funcție se exercită în mod special de Guvern. Parlamentul apare ca exponent al unui mecanism guvernamental numai în anumite situații. De regula, funcția guvernamentală este exercitată de către Executiv, care asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită "conducerea generală" a administrației publice.

Pe de altă parte, trebuie să observăm că pe parcursul istoriei unele funcții ale parlamentului s-au diminuat, în timp ce altele au evoluat și au crescut în pondere. De pildă, o nouă funcție a parlamentelor - cel puțin pentru țările care fac parte din Uniunea Europeană sau care tind spre integrare, ca Republica Moldova - este aceea de a impulsiona activitatea guvernamentală în scopul aplicării legilor-cadru și a altor acte normative emise la nivelul Uniunii Europene.

Ținînd seama de ponderea și importanța acestei activități, precum și de transferarea unor competențe către instituțiile supranaționale ale Uniunii Europene, s-ar putea chiar susține că această funcție tinde să ocupe un loc mai important decît funcția legislativă, în condițiile în care majoritatea actelor legislative vor fi acte comunitare.

În concepția noastră, în actualul moment al dezvoltării Republicii Moldova, cinci funcții ar exprima cel mai bine activitatea și orientarea parlamentară:

1. Funcția de reprezentare

Temeiul acestei funcții se găsește în art. 60 din Constituție, care dispune că ”Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului”. Această funcție de reprezentare se manifestă în special în raporturile statului cu Uniunea Europeană și în orientarea întregii activități externe în raport cu toate statele lumii, pe baza principiilor dreptului internațional [175].

Funcția de reprezentare a Parlamentului prezintă o însemnătate dintre cele mai mari și în ceea ce privește relațiile dintre Parlament și alte organe ale statului, Parlamentul beneficiind de o legitimitate originală, ca exponent al intereselor întregii națiuni.

2. Funcția legislativă

Această funcție reprezintă de fapt nucleul întregii activități parlamentare, autorii de specialitate fiind unanimi în a aprecia că elaborarea legilor trebuie să constituie activitatea primordială a parlamentelor. Funcția legislativă a Parlamentului este fundamentată în prevederile Constituției și în Regulamentele parlamentare.

3. Funcția de informare

Această funcție se realizează prin argumentarea deciziilor politice, dar și a legilor, pe o temeinică evaluare a unor considerațiuni economice, sociale și politice. Prin dreptul de petiționare, parlamentarii cunosc doleanțele cetățenilor, iar Regulamentele parlamentare prevăd modalități practice prin care parlamentarii pot solicita anumite informări din partea organelor de stat.

Prin adoptarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, prin Hotărârea Parlamentului nr. 373 din 29.12.2005, constă în a stabili o cooperare permanentă, deschisă și eficientă între Parlament și societatea civilă [99].

Parlamentul a adoptat și Legea nr.239-XVI din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. Prezenta lege stabilește normele aplicabile pentru asigurarea transparenței în procesul decizional din cadrul autorităților administrației publice centrale și locale, altor autorități publice și reglementează raporturile lor cu cetățenii, cu asociațiile constituite în corespundere cu legea, cu alte părți interesate în vederea participării la procesul decizional [112].

Urmare a aderării Republicii Moldova la Consiliul Europei în iulie 1995, Parlamentul RM beneficiază de asistență din partea Centrului European de Cercetare și Documentare Parlamentară (ECPRD) în domeniul legislativ și informațional, prin desemnarea din cadrul

Secretariatului a unui corespondent și corespondent-adjunct care reprezintă veriga de legătură între Parlamentul național și Centrul European de Cercetare și Documentare Parlamentară.

Centrul sus-menționat a fost înființat în anul 1977 la Viena, ca organ consultativ, având drept membri Parlamentul European, Consiliul Europei, parlamentele țărilor participante la Conferința Europeană a Președinților Parlamentelor, precum și legislativele care au statut special de invitat sau de observator de pe lângă Consiliul Europei.

Una dintre metodele de lucru ale Centrului este organizarea și desfășurarea seminarelor, reuniunilor anuale, analiza și sinteza practicii parlamentare în diferite state [207].

4. Funcția de control

Această funcție parlamentară se manifestă printr-o serie întreagă de activități de maximă importanță, cum ar fi: acordarea și retragerea încrederii Guvernului, întrebările și interpelările, anchetele parlamentare etc. Funcția de control poate ajunge până la suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova.

În viziunea noastră, din punct de vedere legislativ, *de jure* sunt toate pîrghiile necesare de aplicare a acestui control parlamentar, dar *de facto* este necesar de identificat un mecanism mai eficient.

5. Funcția de desemnare prin investire, alegere sau numire a unor autorități publice

Aici locul cel mai important îl are acordarea votului de învestitură a Guvernului, conform art.98 din Constituție, cu votul majorității deputaților aleși.

După modificările art. 78 din iulie 2000 [121], Parlamentul, la primul examen politic de alegere a Președintelui statului, a eșuat și a fost dizolvat [17]. După alegerile anticipate din februarie 2001, șeful statului a fost ales la 4 aprilie cu 71 de mandate [94], cu 75 de voturi în aprilie 2005, ulterior au eșuat alegerile din 2009 [19] și 2010 [20]. Actualul Președinte, Nicolae Timofti, a fost ales la 16 martie 2012, cu toate cele 62 de voturi disponibile. Partidul Comunist a refuzat să participe la vot.

Este de remarcat că, potrivit Constituției, Parlamentul mai exercită și alte activități legate de desemnarea sau investirea unor autorități publice, numirea Procurorului General conform art. 125 alin.(1), numirea unor membri ai Consiliului Superior al Procurorilor în baza art.81 alin.(4) și art.86 alin.(1) din Legea nr.294-XVI din 25 decembrie 2008 cu privire la Procuratură [122], numirea unor membri ai Consiliului Superior al Magistraturii [119], numirea în funcție a președintelui, vicepreședinților, judecătorilor Curții Supreme de Justiție conform art.116 alin. (4) și în baza legii [120], numirea unor membri ai Curții de Conturi, numirea directorului Serviciului de Informații și Securitate, numirea Avocatului Poporului (Ombudsmanul) [114], desemnarea în

mod separat a celor doi din cei șase judecători ai Curții Constituționale [117] conform art. 136 alin. (2) etc. [179, p. 116].

Evaluarea comparativă a ponderii pe care aceste cinci funcții le au în activitatea Parlamentului permite constatarea că, exceptînd funcția de reprezentare care în mod constant și permanent se situează în fruntea preocupării Parlamentului, în legătură cu celelalte funcții se poate spune că unele sau alte funcții au prevalat în anumite momente, în funcție de complexitatea problemelor cu care Parlamentul era confruntat. Astfel, funcția de formare a diferitelor organe apare, de regulă, în momentele de debut al unei legislaturi; funcția de control are un caracter permanent; funcția de legiferare este mai accentuată în anumite momente în care trebuiau îndeplinite condițiile sau programele electorale.

Referindu-ne la relația dintre funcțiile de bază ale unui parlament contemporan, credem că este puțin probabil să se încerce subordonarea acestor funcții după principiul ”ceea ce este mai important sau ce este pe primul loc.” În opinia noastră, aceste funcții ar trebui să fie luate în considerare pe baza principiului de funcții de complementaritate sau de competențe care ar extinde aria de responsabilitate a Parlamentului, pentru a-i eficientiza activitatea legislativă și reprezentativă [265].

În orice caz, nu credem că s-ar putea vorbi de ierarhizarea funcțiilor parlamentare, deoarece toate prezintă o însemnătate primordială în exercitarea rolului pe care Parlamentul trebuie să-l ocupe în viața politică și în sistemul organelor de stat.

2.5. Concluzii la capitolul 2

În acest capitol am făcut o incursiune în istoria și evoluția parlamentarismului, conducîndu-ne de funcțiile comune, dar și de aspectele specifice, instituțiile legislative ale principalelor democrații occidentale. Parlamentul Republicii Moldova este o emanație a ceea ce este numit astăzi *paradigma democrației liberale* a Parlamentului britanic, Congresului american, dar și a Parlamentului francez care au reușit în epoca postbelică să-și impună valorile și normele creatoare de civilizație pe o mare suprafață a lumii, generînd bunăstare pentru locuitorii țărilor care și-au asumat aceste principii. În pofida tuturor criticilor, mai mult sau mai puțin savante, aduse parlamentarismului în ultimele decenii, precum și ideii aproape obsesive (venită din familia partidelor socialiste și social-democrate) că expansiunea funcției executive este panaceul universal al problemelor tot mai complicate ale societății, rămînem la teoria (clasică, să-i spunem) că *supremația parlamentară este garantul regimurilor democratice*, iar acțiunea guvernului nu poate fi alta decît cea rezultată din principiul formulat cu mai bine de două secole și jumătate în urmă de Montesquieu, acela al separației puterilor în stat.

Modelele de parlamentarism au cîteva trăsături distincte care au contribuit la implementarea lor cu succes și la categorisirea lor drept modele de parlamentarism. Pe de o parte, în Marea Britanie se poate vorbi de o practică îndelungată a bicameralismului, care i-a conferit un prestigiu remarcabil, dar și de abilitatea intelectuală și de conducere a unor personalități remarcabile. Deși este un stat relativ tînar, Finlanda a implementat cu succes un sistem monocameral în care guvernarea este exercitată de oameni de stat capabili, recunoscuți pentru competența și respectabilitatea de care dau dovadă. Întrebarea la care am încercat să răspundem în studiul nostru este: ce fel de sistem parlamentar i se potrivește Republicii Moldova?

Punctul nostru de vedere este că țara noastră ar trebui să păstreze acel model unicameral, similar celui finlandez sau altor state europene, în care parlamentul monocameral este perfect funcțional.

Desigur, pentru ca oricare dintre aceste modele să fie viabil, este necesar să fie îndeplinită o condiție esențială: mularea sa pe forma de guvernare democratică, precum și reevaluarea candidaturilor eligibile pentru fotoliul în Parlament –esențial este ca aceste persoane să fie de o calitate politică, profesională și morală extraordinară pentru a realiza un progres veridic în ceea ce privește organul reprezentativ al statului. Credem cu tărie că într-un sistem unde oamenii de stat au o conștiință politică, civică și morală ridicată, precum și pregătirea necesară, implementarea unuia dintre aceste modele are din start o șansă de succes [181].

„Parlamentul” și „parlamentarismul” sînt noțiuni interdependente, legate una de alta, însă nu echivalente. Parlamentarismul presupune un sistem deosebit de guvernare a societății, căruia îi este proprie divizarea activității legislative și executive, cu condiția rolului important al parlamentului. Parlamentarismul nu poate exista fără parlament, baza lui o constituie anume un parlament puternic și plenipotențiar. Însă parlamentarismul constituie, totodată, calitatea superioară a parlamentului care poate fi pierdută de acesta. Parlamentul poate exista fără elementele de bază ale parlamentarismului, fapt caracteristic pentru regimurile autoritare.

Finalizarea edificării parlamentarismului în statele cu democrație nouă în epoca posttotalitară este legată de garantarea cît mai cuprinzătoare a drepturilor și libertăților omului, de responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat, de creșterea autorității legii și stricta respectare a ei de către toate organele de stat, organizațiile obștești, colectivele și cetățenii, de funcționarea eficientă a organelor de drept. Pe de altă parte, în literatura științifică deseori putem întîlni aprecieri negative referitoare la modelul parlamentar, în temei, pe motivul instabilității puterii executive (organele ei sînt formate de parlament) și al profesionalismului

reduc al parlamentelor. S-ar părea că republica cu regim mixt – prezidențial-parlamentar sau parlamentar-prezidențial – înlătură unele carente ale republicilor parlamentară sau prezidențială, dar se vede că o rețetă comună pentru toate cazurile nu există.

Totodată, parlamentul a exercitat și exercită un rol important prin controlul asupra executivului, control care în sistemele democratice funcționează indiferent de titulatura regimului politic sau dacă regimul parlamentar ar fi ”monist” sau ”dualist” (prin aceasta înțelegându-se dacă executivul se prezintă față de parlament ca o singură entitate sau ca două entități, incluzând șeful de stat și șeful de guvern) [33, p. 59]. Temeiul acestei funcții se găsește în art.60 din Constituția RM, care dispune că ”Parlamentul este *organul reprezentativ* suprem al poporului Republicii Moldova și unica *autoritate legislativă* a statului”.

În concluzie, reținem că, *funcțiile principale* ale parlamentului sunt *de reprezentare* și *legislativă*, celelalte funcții (de control, de informare, de desemnare) reies din atribuțiile de bază ale acestuia. Prin urmare, consemnăm că raportul dintre funcțiile de bază ale unui parlament modern nu poate fi construit după principiul ”ceea ce este mai important sau primar”. În opinia noastră, aceste funcții trebuie să se bazeze pe principiul complementarității, funcții, competențe sau atribuții care ar extinde zona de responsabilitate a parlamentului pentru a spori eficacitatea și responsabilitatea legislativului.

3. PRINCIPIILE CONSTITUȚIONALE ALE MANDATULUI PARLAMENTAR

3.1. Mandatului parlamentar – împuternicire politico-juridică de reprezentare a intereselor poporului

Etimologic, termenul „mandat” provine de la latinescul „mandatum”, care are semnificația de „ceea ce este încredințat, indicat, ordonat” [61, p. 236]. Pornind de la genul proxim, prin noțiunea „mandat” se subînțelege o împuternicire, o delegare, o procură dată unei persoane de către alta pentru ai reprezenta sau apăra interesele.

Termenul de mandat este utilizat atât în dreptul public (dreptul parlamentar), cât și în dreptul civil. Astfel, potrivit art. 1030 alin. (1) din Codul civil al RM, ”prin contractul de mandat o parte – mandant, împuternicește cealaltă parte – mandatarul, să o reprezinte la încheierea de acte juridice, iar aceasta, prin acceptarea mandatului, se obligă să acționeze în numele și pe contul mandantului; totodată, mandantul este obligat să coopereze cu mandatarul în scopul exercitării mandatului” [38].

Astfel stînd lucrurile, conținutul mandatului de drept civil este imperativ, dat fiind faptul că „mandantul” a ordonat o obligație, pe care „mandatarul” este obligat s-o îndeplinească, să raporteze îndeplinirea ei fără să depășească limitele împuternicirilor sale, iar mandantul poate întrerupe conținutul mandatului oricînd.

În dreptul constituțional (drept public), mandatul, pe lîngă faptul că este un fel de împuternicire, încheiată convențional între popor și deputații în Parlament prin intermediul alegerilor, mai deține alte semnificații și caracteristici decît în dreptul civil.

Noțiunea „mandat parlamentar” nu este definită nici în Constituția Republicii Moldova, nici în Regulamentul Parlamentului și nici în Legea cu privire la statutul deputatului, această preocupare ținînd de doctrina dreptului constituțional.

În general, mandatul parlamentar semnifică o funcție publică cu care titularul este investit prin alegeri, al cărei conținut este determinat prin lege. Totodată, el nu rezultă dintr-un contract, ci „este o convenție între alegători și cei care aspiră la dobîndirea mandatului, avînd la bază o platformă electorală” [61, p. 230].

Mandatul parlamentar este definit ca o „împuternicire dată de către popor unor persoane în scopul de a-l reprezenta în procesul exercitării puterii de stat, împuternicire care se transformă într-o funcție sau demnitate publică electivă, nominativă, înzestrată cu anumite competențe și

garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor Parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului” [41, p. 265].

Astfel, în dreptul constituțional, din punct de vedere politic, mandatul semnifică o împuternicire dată de popor pentru a-l reprezenta în procesul exercitării puterii. Din punct de vedere juridic, mandatul este o funcție sau demnitate publică electivă, nominativă, înzestrată cu anumite competențe și garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor Parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului [167, p. 57].

Constituția RM (art. 68) numește mandatul reprezentativ, fixînd că în exercitarea acestuia deputații sunt în serviciul poporului și că orice mandat imperativ este nul – acest fapt fiind stipulat și în Legea despre statutul deputatului în Parlament (art. 2 alin. (2), (3) [125].

Doctrinarul Victor Popa menționează că caracterul reprezentativ al mandatului provine din împuternicirea dată de popor unui corp de persoane (deputați) selectat de el după o anumită procedură (alegeri), în urma căreia ei au obținut egalitatea de reprezentanți cu mandatul de a exercita puterea ce li s-a încredințat. Reprezentarea rezultă nu dintr-un contract, ca în dreptul civil, ci în urma unui act politic [147, p. 57]. Mandatul are caracter reprezentativ și nu imperativ, deoarece deputații numai în ansamblul lor (Parlament) reprezintă națiunea, poporul. Mandatul parlamentar are un conținut de mare generalitate și exprimă relația parlamentarului cu toată națiunea.

Mandatul parlamentar mai este considerat “un mijloc intermediar între popor ca deținător al suveranității naționale și reprezentanții acestuia în organul legislativ al statului, rezultînd din alegeri, al cărui conținut este determinat de normele de drept constituțional” [101, p. 305], [85, p. 307].

Într-o altă opinie, mandatul parlamentar este considerat o demnitate publică rezultată din manifestarea de voință a corpului electoral în scopul exercitării prin reprezentare a suveranității naționale în baza împuternicirilor stabilite prin Constituție și legi în spiritul democrației și statului de drept [13].

Potrivit lui Marcel Prelot, mandatul parlamentar reprezintă o funcție publică cu care membrii adunărilor parlamentare sunt investiți prin alegere, funcție al cărei conținut este determinat prin Constituție și în virtutea căreia fiecare parlamentar, reprezentînd națiunea, participă la exercițiul suveranității naționale. Alegerea fiind un act colectiv în care voințele orientate în același sens se unesc în vederea producerii unui efect de drept [283, p. 23].

De aceea se consideră, pe bună dreptate, că alegerea se prezintă ca un „act – condiție”, un act juridic care permite înzestrarea unui individ cu un statut stabilit. Constituția fiind cea care

determină statutul deputatului în Parlament [283, p. 24]. Mandatul parlamentar este o categorie a dreptului public, deoarece Constituția este cea care-i stabilește conținutul, îi determină consecințele și limitele sale. Din contextul art. 2 din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public care prevede că „*funcția de demnitate publică* este funcția publică ce se ocupă prin mandat obținut direct în urma alegerilor organizate sau, indirect, prin numire în condițiile legii” [136], rezultă că mandatul parlamentar este și o funcție de demnitate publică. Ca funcție de demnitate publică, mandatul parlamentar cuprinde împuternicirile date de către electorat, prin actul democratic al alegerilor, după proceduri care să pună în valoare dispozițiile art. 2 din Constituție, potrivit căruia poporul își exercită puterea prin organele sale reprezentative.

Generalizând cele expuse, putem concluziona ca mandatul parlamentar este:

- a) o instituție juridică de drept public;
- b) reprezentativ la nivel național;
- c) general;
- d) rezultă din alegeri;
- e) irevocabil;
- f) are caracter de demnitate publică (funcție) și conferă deținătorului independență și

protecție constituțională.

Pe lângă aceste generalități definitorii, dorim să dezvoltăm natura juridică a mandatului parlamentar și prin trăsăturile caracteristice specifice acestei categorii de mandat.

În literatura de specialitate există mai multe opinii privind trăsăturile mandatului parlamentar. Într-o opinie, se identifică următoarele trăsături caracteristice ale mandatului parlamentar: generalitatea, independența (libertatea) și irevocabilitatea. Această poziție este susținută de Ion Guceac [85, p. 305], Teodor Cârnaț [35, p. 376] și de mulți alți specialiști în domeniu.

Într-o altă opinie, „mandatul parlamentar are următoarele patru trăsături: a) generalitatea; b) independența; c) irevocabilitatea și d) protecția constituțională” [281, p. 86]. Aceeași poziție este susținută de Alexandru Arseni [9, p. 35], Ion Muraru [147, p. 289], Victor Duculescu [33, p. 133].

Victor Popa, în lucrarea sa *Dreptul public* [162, p. 331], susține opinia anterioară de caracterizare a trăsăturilor mandatului parlamentar, iar în lucrarea *Drept parlamentar* o expune mai desfășurat, menționând că în literatura de specialitate sunt evidențiate mai multe sau mai puține trăsături, în funcție de regimul politic, de sistemul de drept al țării respective, de tradițiile acumulate pe parcursul evoluției statului.

Oricum, în virtutea naturii sale juridice, mandatul parlamentar, în țările cu un veritabil regim reprezentativ, fiind o împuternicire dată de către popor reprezentanților săi pentru exercitarea puterii, dispune de unele particularități comune, cum ar fi: caracterul general și reprezentativ; caracterul colectiv; caracterul independent; caracterul irevocabil; caracterul asigurat [164, p. 58]. Aceeași poziție este susținută și de Igor Bantuș [22, p. 75].

Generalizând și analizând toate aceste opinii, deducem că toate au la bază teoria mandatului reprezentativ și imperativ nul, teoria suveranității bazate pe concepțiile și doctrinele marelui constituționalist francez Marcel Prélôt [281, p. 86].

După părerea noastră, trăsăturile mandatului parlamentar sînt următoarele:

a) generalitatea; b) independența; c) irevocabilitatea; d) protecția constituțională.

a) ***Generalitatea mandatului parlamentar***

În opinia lui Ion Guceac, *generalitatea mandatului parlamentar* reprezintă expresia concentrată a relației deținătorului acestuia (deputat, senator) cu întregul popor, ci nu numai cu o parte din alegători. Reprezentanții desemnați de popor se transformă în reprezentanți generali ai acestuia. Este de remarcat, în acest sens, că „reprezenții individuali ai celor care i-au desemnat devin reprezentanți generali ai națiunii, cunoscută ca o entitate colectivă și abstractă”. Din aceste considerente, caracteristica dată și-a găsit confirmare în art. 68 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care consacră: „În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului.” Aceeași dispoziție este preluată și de Legea cu privire la statutul deputatului (art. 2) [128].

Alexandru Arseni, împărtășind opinia lui I. Deleanu, notează că ”caracterul general rezultă, din faptul că parlamentul este... reprezentantul întregii națiuni și pentru toate interesele ei” [9, p. 36].

Examinînd această trăsătură a mandatului parlamentar, V. Popa face trimitere la doctrina franceză, subliniind că, „fiind reprezentanți individuali ai celor care i-au desemnat, deputații devin reprezentanți generali ai națiunii, cunoscută ca o entitate colectivă și abstractă”. De aici autorul trage concluzia potrivit căreia „Parlamentul, fiind autoritatea care reprezintă poporul ca un întreg și fiecare parte a acestui întreg, fiecare element constitutiv deține calitatea de reprezentant cu mandat general” [164, p. 59].

Vom observa că nu modalitatea de obținere a mandatului (scrutin uninominal sau de listă), adică reprezentarea proporțională fie pe circumscripții electorale, fie națională, determină caracterul general al mandatului parlamentar, ci statutul juridic pe care îl invocă, el fiind egal pentru fiecare deținător în parte, de aici și egalitatea votului între demnitarii parlamentari” [9, p. 36].

După cum subliniază Marcel Prélôt, aleșii, reprezentanți individuali ai celor care i-au

desemnat, devin reprezentanți generali ai națiunii, cunoscută ca o entitate colectivă și abstractă [281, p. 86]. Conținutul mandatului parlamentar poate fi identificat prin interpretarea îndeosebi a art. 2 din Constituție, în sensul căruia suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită prin organele sale reprezentative.

Din această trăsătură a mandatului parlamentar rezultă importante consecințe practice. Astfel, dacă după alegerile parlamentare o circumscripție electorală dispare, aceasta nu duce și la dispariția mandatelor parlamentare. Efectele se vor produce cu prilejul următoarelor alegeri [283, p. 26]. O altă consecință privește faptul că nici obligațiile rezultând din platforma politică și statutul partidului care l-a propulsat nu mai sunt, sub aspect juridic, obligatorii pentru parlamentar în exercițiul mandatului său. Relația parlamentar – partid este garantată numai moral, politic, dar nu și juridic. Aceasta are o mare importanță în rezolvarea litigiilor ce pot apărea între parlamentar și partidul politic care l-a propus și i-a asigurat câștigarea locului în Parlament.

Doctrinarul Ion Rusu susține că prima trăsătură a mandatului reprezentativ este generalitatea sa, deoarece mandatul parlamentar în România este reprezentativ. Potrivit art.66 din Constituția României, în exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului. Așadar, mandatul parlamentar obligă pe cel care îl exercită față de toată națiunea, și nu numai față de alegătorii din circumscripția unde a fost ales. Deci, parlamentarul va reprezenta întreaga națiune și nu numai interesele alegătorilor din circumscripția electorală (Județ - conform Legii electorale române) [174, p. 473].

Așadar, conform art. 68 din Constituția RM, concluzionăm că „în exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului. Orice mandat imperativ este nul”. De aici rezultă clar că mandatul parlamentar are un conținut care să exprime relația parlamentarului cu toată națiunea, și nu numai cu o circumscripție electorală. Ca atare, conținutul mandatului parlamentar este de mare generalitate. Această trăsătură este rezultanta faptului că mandatul parlamentar nu este un contract, iar alegătorii, prin faptul alegerii, nu-i stabilesc parlamentarului drepturile și obligațiile. De altfel, un asemenea lucru ar fi imposibil, deoarece, o dată ales, parlamentarul devine reprezentantul națiunii, iar conținutul mandatului său este determinat de interesele poporului pe care-l reprezintă. Art. 60 din Constituție stabilește că „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului” [42].

b) *Independența mandatului parlamentar*

Potrivit art. 68 alin. (2) din Constituție, „Orice mandat imperativ este nul”. Rezultă de aici că parlamentarul nu este ținut juridicește să respecte angajamentele pe care și le-a luat în

campania electorală, și nici pe cele ce ar rezulta din manifestările de voință ale alegătorilor în timpul mandatului. Această trăsătură completează și rezultă din prima trăsătură a mandatului, examinată mai sus. Parlamentarul este independent în exercitarea mandatului, el se supune numai Constituției și legilor, fiind ținut să exercite acele drepturi și să-și asume acele obligații care, potrivit conștiinței sale, slujesc binelui comun, slujesc națiunii. Independența mandatului parlamentar a fost consacrată încă prin Constituția franceză din anul 1791. Apoi, pe parcurs, principiul a fost preluat de către toate constituțiile, făcând parte din dreptul pozitiv. El asigură libertatea de acțiune a parlamentarului în interesul națiunii [281, p. 87].

Profesorul Ion Guceac susține că independența (libertatea) mandatului parlamentar caracterizează mandatul parlamentar ca o consecință a democrației reprezentative fundamentată de ideea suveranității naționale. Independența mandatului presupune că deputații (senatorii) nu acționează în baza unor instrucțiuni date de alegători, dar nici nu au nevoie de acestea, procedând conform convingerilor personale. Mai mult decât atât, deciziile reprezentanților desemnați prin alegeri nu necesită aprobare de popor pentru a căpăta valoare juridică [86, p. 306].

Cît privește independența pe plan politic, apoi *un program politic nu este sinonim cu o lege*, semnificația lui nefiind juridică, ci politică, îndeplinirea lui fiind o problemă de demnitate morală și politică, sancționată la viitoarele alegeri, care reprezintă posibilitatea pentru popor, prin corpul electoral, de a aprecia modul în care reprezentanții săi și-au îndeplinit mandatul acordat. Deci, prin independența parlamentarului trebuie să înțelegem că partidul de care aparține nu-i poate impune, sub aspect juridic, nici modul cum să-și exercite dreptul la cuvînt, nici cum trebuie să voteze, după cum nici cetățenii circumscripției electorale în care a fost ales nu-i pot impune respectarea angajamentelor luate ori pledarea pentru o anumită cauză sau alta, care ar prezenta interes pentru ei, aceasta avînd semnificația unui mandat imperativ, care, după cum am arătat deja, este interzis prin Constituție. Această teorie este susținută de prof. Alexandru Arseni [9, p. 37].

Constituționalistul Teodor Cârnaț constată că mandatul parlamentar este independent, iar independența mandatului presupune că deputații (senatorii) nu acționează în baza unor instrucțiuni date de alegători. Ei procedează conform convingerilor lor, iar deciziile reprezentanților desemnați prin alegeri nu necesită aprobare de popor pentru a dobîndi valoare juridică [35, p. 376].

În viziunea sa, Victor Popa, relativ la caracterul independent al mandatului, susține și dreptul posesorului acestuia la libera exprimare a opiniei. Pentru un veritabil pluralism politic sunt necesare anumite garanții și condiții. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art.32) garantează fiecărui

cetățean libertatea gândirii, opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alte mijloace posibile. Alin. (2) și (3) din același articol fixează și condițiile de exercitare a acestui drept. Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul persoanei la viziune proprie. Sunt interzise contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război, la ură națională, rasială sau religioasă, la separatism teritorial, violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional [164, p. 63]. În afară de caracterul independent, autorul mai constată că mandatul parlamentar posedă un *caracter colectiv*, deputatul în exercitarea mandatului exprimând în colectiv voința poporului, și nu voința proprie [164, p. 60]. Acest caracter, în viziunea noastră, reiese din principiile dreptului parlamentar, și anume din *principiul colegialității*.

Reprezentantul școlii ruse de drept V.I.Vasiliev consemnează că ”Deputații sunt extrem de dependenți față de partidele lor, de propriile lor activități. Dependența este atât de puternică, încât dependența față de alegători se îndepărtează pe planul doi. Alegătorii îi pot refuza pe deputați numai prin voturile lor la următoarele alegeri, iar la dispoziția partidelor sunt sancțiuni mult mai severe” [229, p.12].

Constituțiile țărilor străine conțin diferite opțiuni pentru asigurarea mandatului liber. Astfel, Constituția Austriei prevede: ”Membrii Consiliului Național și Consiliului Federal, în exercitarea funcțiilor lor, nu sunt obligați în fața alegătorilor – nici prin instrucțiuni, nici prin cerințe” (art. 56 din Legea Constituțională Federală din anii 1920/1929) [263, p. 8].

Articolul 67 din Constituția Italiei prevede: ”Fiecare membru al Parlamentului reprezintă Națiunea și nu poate fi legat de un mandat obligatoriu în exercitarea funcțiilor sale.” [263, p. 278]. În conformitate cu art. 27 din Constituția Republicii Franceze, mandatul imperativ este nul [272, p. 381]. Constituția Elveției conține o prevedere: ”Membrii ambelor consilii votează fără instrucțiuni” (art. 91) [278, p. 754]. Deputații din Bundestagul german, în conformitate cu art. 38 din Legea Fundamentală a Germaniei, sunt reprezentanți ai întregului popor, ei nu sunt legați de ordine, instrucțiuni și se supun doar conștiinței lor [272, p. 408].

În baza materialului citat, putem deduce că această trăsătură asigură libertatea juridică și politică, creînd condiții legale favorabile pentru exercitarea mandatului parlamentar în conformitate cu interesele poporului și conștiința parlamentarului.

c) *Irevocabilitatea mandatului parlamentar*

Irevocabilitatea mandatului este o protecție a independenței parlamentarului în exercitarea mandatului și este strîns legată de teoria mandatului reprezentativ. Am specificat deja că, potrivit art. 68 alin. (2) din Constituția RM, orice mandat imperativ este nul. Legea Supremă nu prevede expres caracterul mandatului parlamentar ca fiind unul liber, dar această dispoziție

constituțională a mandatului nu se fundamentează pe irevocabilitatea mandatului parlamentar, prelungire firească a independenței. În general, prin mandat imperativ se înțelege un act care stabilește un raport de drept între mandatar și mandanți, în virtutea căruia primul se află în dependență față de aceștia. Starea de dependență implică revocarea alesului care nu se conformează angajamentelor pe care le-a contractat [283, p. 27]. Potrivit teoriei mandatului imperativ, teorie opusă celei a mandatului reprezentativ, se înțelege că în temeiul împuternicirii parlamentarul acționează numai potrivit instrucțiunilor obligatorii date de alegătorii săi și că el nu va putea acționa nici împotriva, nici în afara sau în lipsa acestora. În consecință, alegătorii din circumscripția electorală pot retrage împuternicirile fără vreo motivare. Altfel spus, în temeiul mandatului imperativ, mandatul parlamentar poate fi revocat. Revocarea este indisolubil legată de mandatul imperativ, întrucât presupune, în mod necesar, culpa reprezentantului în exercitarea mandatului său și, deci, ca orice culpă, încălcarea unor criterii de referință. Or aceste criterii trebuie, în mod logic, să fie prealabile revocării, constituind însăși rațiunea sa; rezultă că ele au valoarea unor directive obligatorii, ceea ce este de esența mandatului imperativ.

Irevocabilitatea mandatului parlamentar fiind o protecție a independenței parlamentarului în exercitarea mandatului său, nu înseamnă că parlamentarul nu-și poate lua angajamente, că o dată ales nu le respectă, că nu respectă voința alegătorilor și disciplina votului. Irevocabilitatea privește răspunderea juridică. Parlamentarul nu poate fi tras la răspundere juridică dacă nu-și respectă asemenea angajamente sau promisiuni.

Desigur, pe plan politic, nerespectarea promisiunilor și angajamentelor poate avea consecințe, cum ar fi, de exemplu, excluderea alesului din partidul politic. Mai mult, în ultimă instanță, o anumită răspundere se manifestă și în raporturile cu electoratul, care la alegerile următoare poate să nu-l mai aleagă. Cu alte cuvinte, parlamentarul își desfășoară activitatea sub control electiv. Dar acesta este cu totul alt lucru, alt aspect al problemei.

Irevocabilitatea mandatului parlamentar, constată autorul, [174, p. 263] nu trebuie interpretată rigid și absolutist. Viața politică și cea parlamentară se întrepătrund, ba mai mult, responsabilitatea și răspunderea electoratului și aleșilor sunt mai complexe, de durată, continue chiar. Dacă irevocabilitatea mandatului parlamentar se aplică în sistemele bazate pe teoria mandatului reprezentativ, nu la fel stau lucrurile în sistemele constituționale în care mandatul imperativ există și se practică. Acest mandat este în strânsă legătură cu scrutinul uninominal, fiind greu de conceput, chiar și teoretic, fără această modalitate de scrutin.

Irevocabilitatea mandatului parlamentar este susținută de mai mulți savanți în lucrările lor, cum ar fi: Victor Popa [164, p. 63], Ion Guceac [85, p. 306], Alexandru Arseni [9, p. 38],

Teodor Cârnaț [35, p. 377], avînd la bază consecințele mandatului imperativ nul și teoria suveranității poporului.

d) *Protecția constituțională a mandatului parlamentar*

Este o trăsătură importantă care deosebește mandatul parlamentar de alte forme de mandat. Sub acest aspect urmează să amintim o regulă tradițională: statutul parlamentarului este o problemă de ordin constituțional. Aceasta explică de ce cele mai multe constituții conțin prevederi referitoare la principalele drepturi și obligații ale deputaților și senatorilor. Detalierea dispozițiilor constituționale se face prin regulamentele de organizare și funcționare a camerelor parlamentare (sau parlamentului) ori, eventual, prin legi. Această protecție constituțională, după cum vom demonstra, protejează mandatul parlamentar în abstract (vezi cazurile de ineligibilitate), precum și parlamentarul în concret (vezi inviolabilitățile și indemnizațiile). Desigur, o asemenea distincție nu este totdeauna ușor de realizat.

Protecția mandatului parlamentar este o necesitate de asigurare a activității parlamentare bazate pe trăsăturile menționate mai sus, care includ mai multe măsuri de protecție și asigurare.

Alexandru Arseni, pornind de la aceste precizări, consemnează măsurile de protecție a mandatului parlamentar prin: a) incompatibilități și b) imunități: lipsa de răspundere juridică și inviolabilitatea. Ceea ce ține de indemnizație, protecție socială, dreptul la spațiu locativ sunt garanții de asigurare a drepturilor și obligațiilor deputatului, adică se încadrează în statutul juridic al deputatului.

Doctrina juridică română tratează subiectul în sens restrictiv în sistemul de protecție a mandatului parlamentar: „incompatibilitățile și imunitățile”, iar în sens larg „mai pot fi integrate” indemnizațiile și regimul disciplinar. La rîndul său, V. Popa, în cadrul protecției mandatului parlamentar, include: „incompatibilitățile; imunitatea; indemnizațiile: a) plăți fixe; b) plăți variabile, legate de participarea la ședințe și transparența financiară”, iar I. Guceac: „indemnizațiile; asigurarea cu spațiu locativ; protecția socială; incompatibilități; imunități - iresponsabilitatea; inviolabilitatea” [85, p. 313].

Conform art.70 din Constituție: „(1) Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice. (2) Alte incompatibilități se stabilesc prin lege organică” [131].

Conform Legii despre statutul deputatului în Parlament [128],

Art.3.- Mandatul de deputat este incompatibil cu:

- a) funcția de Președinte al Republicii Moldova;
- b) funcția de membru al Guvernului;

c) funcția de avocat parlamentar;

d) exercitarea oricărei alte funcții remunerate, inclusiv a funcției acordate de un stat străin sau organizație internațională, cu excepția activității didactice și științifice desfășurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului.

Suntem de acord cu poziția fostului deputat, Alexandru Arseni, care afirmă că ”deputatului îi este interzis să ocupe alte funcții care nu sunt compatibile cu funcția pe care o deține; activitățile didactice și științifice sunt permise, totodată și preferabile. Aceasta deoarece *activitatea legislativă vizează interesele întregii societăți, ea presupune o profundă și temeinică examinare a măsurilor propuse și a consecințelor lor*. Or tocmai activitatea didactică și științifică contribuie la atingerea acestor deziderate” [9, p. 41].

Trăsăturile mandatului parlamentar, succint expuse, ridică multe probleme de ordin teoretic și practic atunci când se încearcă explicarea eficienței vieții parlamentare în contextul mai larg al democrației, ca sistem ce implică și multă responsabilitate. Vom enunța, în acest context, una dintre marile întrebări la care sistemele electorale și cele parlamentare trebuie să răspundă. Astfel, dacă mandatul parlamentar este independent și irevocabil, se poate vorbi de răspundere juridică în dreptul constituțional? Cum poate fi reală, eficientă o asemenea răspundere juridică atîta timp cît electoratul, odată ce și-a spus cuvîntul, pare a fi „scos din guvernare”? Cum sunt garantate în aplicarea lor dispozițiile constituționale potrivit cărora suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită prin reprezentare? Actualmente, în doctrină termenul de ”reprezentant” este persoana sau corpul care, are ”puterea de a voi pentru națiune” [281, p. 86]. Or această putere înseamnă foarte mult, iar națiunea are dreptul de a ști cum și în ce sens este reprezentată.

Faptul că mandatul parlamentar are caracter reprezentativ nu înseamnă că orice legătură dintre parlamentar și popor, odată ce alegerea a avut loc, dispare. În concepția potrivit căreia alegerea nu ar fi decît un mijloc pentru a degaja o elită ce, în fond, și-ar afla justificarea în propria sa superioritate, în concepția elitistă a „celor mai buni”, ca temei al arbitrarului oligarhiei parlamentare, sigur că orice legătură, chiar în sens politic și moral, dintre aleși și alegători, dispare prin simplul fapt al alegerii. Și în regimul totalitarismului comunist propaganda oficială justifica alegerea din necesitatea selectării ”celor mai buni”. Nicio dictatură, în limitele obedienței ce o presupune, nu e contrară spiritului elitist. În condițiile democrației, reprezentativitatea politică este însă esențială, iar independența parlamentarului nu e contrară ei, ci, dimpotrivă, e o garanție importantă. De aceea, parlamentarul este supus permanent influenței opiniei publice, pe care, la rîndul său, o influențează, între Parlament și națiune fundamental este

ca, sub aspect politic, să nu existe o contradicție.

În exercițiul mandatului lor, parlamentarii nu se pot detașa de aspirațiile de ansamblu ale populației, de nevoile țării, ci, dimpotrivă, trebuie să țină cont de opinia publică, de dezbaterea politică din societate și, fără a se supune orbește unei opinii sau alteia, tocmai datorită independenței de care se bucură, ei trebuie să realizeze o anumită „colaborare” cu opinia publică spre a asigura într-o măsură cât mai mare armonia, necesară sub aspect politic, între Parlament și națiune [282, p. 116].

Necesitatea existenței unei asemenea concordanțe este esențială pentru compatibilitatea mandatului reprezentativ cu exigențele democrației, întrucât, sub aspect politic, parlamentarul reprezintă națiunea numai dacă și în măsura în care asigură realizarea voinței naționale, majoritară în țară.

3.2. Dobândirea și durata în timp a mandatului parlamentar

3.2.1. Dispoziții generale privind alegerile parlamentare. Alegerile constituie un obișnuit instrument juridic grație căruia poporul își exercită suveranitatea. Numai prin alegeri poporul selectează împuterniciți atât în organele reprezentative centrale, cât și în cele locale, iar autoritățile care urmează să exercite suveranitatea în numele poporului, dreptul la administrarea autonomă a unor probleme de interes general dobândesc calitatea de a fi reprezentative și publice.

Republica Moldova, fiind un stat de drept, democratic, în care voința poporului constituie baza puterii de stat, oferă cetățenilor săi dreptul de a-și exprima direct suveranitatea națională prin organele sale reprezentative. Potrivit Titlului II din Constituție, cetățenilor Republicii Moldova li se acordă numeroase drepturi fundamentale, dintre ele un rol important le au drepturile electorale, printre care se înscrie dreptul de a alege și dreptul de a fi ales, reglementate prin art. 38 din Legea Fundamentală a statului. Subliniem că aceste drepturi sunt deosebite, întrucât ele oferă cetățenilor posibilitatea de a-și decide soarta.

Constituția Republicii Moldova (art. 61) stabilește dispoziții în baza cărora este ales Parlamentul: prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Votul universal este aplicat la toate tipurile de alegeri, fiind un principiu comun pentru constituirea autorităților care fac parte din regimul reprezentativ.

Potrivit art.73 din Cod electoral [132], Parlamentul Republicii Moldova se alege prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat pentru un mandat de 4 ani.

Politologii Constantin Solomon și Vladimir Anikin, în una din lucrările lor, *Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă*, constată că alegerile parlamentare reprezintă

modul de selecție a persoanelor pentru Parlament de către cei care sunt calificați, prin regulile unui sistem politic să-și exprime opțiunea privind candidații [3, p. 12].

Alegerile Parlamentare se efectuează într-o singură circumscripție electorală, națională, în care se aleg 101 deputați. Cifra de 101 deputați, în opinia noastră, pe viitor ar putea fi revizuită reieșind din problema demografică în țară, cu modificarea sistemului electoral și de alți factori politici și economici.

Conform art.75 din Codul electoral, pot fi aleși deputați în Parlament cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot care au împlinit vârsta de 18 ani, au domiciliul în țară și întrunesc condițiile prevăzute de legislația în vigoare [132].

Legislația electorală din alte țări, la capitolul vârstei candidaților în deputați indică o vârstă mult mai ridicată comparativ cu Republica Moldova. Membru al Parlamentului pentru limita de vârstă stabilită: în Armenia, Georgia, Kîrgîzstan – începînd de la 25 de ani; Kazahstan - pentru deputații Camerei Superioare a Parlamentului (Senat) – de la 30 de ani, ai Camerei Inferioare (Mejlis) – de la 25 de ani [266]. În comparație cu alte state în Kazahstan deputatul trebuie să fie cetățean al Republicii de cel puțin cinci ani [264].

Așadar, voința poporului constituie baza puterii de stat, iar această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct și liber exprimat. Statul garantează exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor de drept electoral.

Potrivit art.21 din Declarația Universală a Dreptului Omului, ” Orice persoană are dreptul de a lua parte la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin reprezentanți liber aleși; Orice persoană are dreptul de acces egal la funcțiile publice din țara sa; Voința poporului trebuie să constituie baza puterii de stat; Această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri nefalsificate, care să aibă loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal și exprimat prin vot secret sau urmînd o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului” [59].

Numai prin alegeri poporul își deleagă deputații parlamentari, consilierii locali și primarii. Poporul selectează împuterniciți atît în organele reprezentative locale, cît și în cele centrale, iar autoritățile care urmează să exercite suveranitatea în numele poporului său, dreptul la administrarea autonomă a unor probleme de interes local dobîndesc calitatea de a fi reprezentative și publice [162, p. 156].

Juristul Francez Leon Duguit arăta în lucrarea *Tratat de drept constituțional* că problema alegerilor duce spre o altă problemă, mai generală, cea a “înstituirii agenților publici”, astfel demonstrînd că alegerile sunt o formă de numire de către un grup, în timp ce numirea exprimă

alegerea de către un individ [277, p. 328]. Reieșind din cele expuse, alegerile reprezintă un act juridic prin al cărui intermediu alegătorii învestiți cu dreptul de vot în baza unor reglementări normative selectează prin vot individual un candidat sau un grup de candidați în organul care îi va reprezenta o anumită perioadă de timp. Corpul electoral constituie cele mai importante instituții ale democrației reprezentative [61, p. 130].

Codul electoral este principalul act normativ care stabilește modul de organizare și desfășurare a alegerilor parlamentare. Articolul 2 din Codul electoral prevede principiile participării alegătorilor la sufragiu. Potrivit alin.(1) din articolul citat, cetățenii Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Participarea la alegeri este liberă (benevolă). Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a liberei sale voințe (art.2 alin.(2) Cod electoral). Cetățenii Republicii Moldova care domiciliază în afara țării beneficiază de drepturi electorale depline în condițiile prevăzute de Codul electoral. Misiunile diplomatice și oficiile consulare sunt obligate să acorde ajutor cetățenilor în exercitarea drepturilor electorale.

Ion Guceac, în lucrarea sa *Drept electoral*, unica lucrare din domeniu la noi în țară, caracterizează statutul juridic al alegătorului care reprezintă totalitatea drepturilor și îndatoririlor ce țin de participarea acestuia la alegeri, săvârșirea acțiunilor electorale prevăzute de legislație și realizarea lor în conformitate cu dispozițiile legii [86, p. 85].

Universalitatea votului este una dintre cele mai importante trăsături ale acestui drept, conform căreia cetățenii din Republica Moldova pot alege și pot fi aleși fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială [132].

Tudor Drăgan consideră universalitatea votului “baza legitimă a puterii” [66, p. 126].

Această trăsătură a cunoscut o evoluție a următoarelor aspecte, și anume:

- vot universal masculin;
- accesul femeii la electorat;
- scăderea vârstei minime.

Analizând minuțios art.3 din Codul electoral, constatăm că dispozițiile acestuia scot la iveală cele mai democratice aspecte ale dreptului de vot. După cum am spus, universalitatea votului este acea caracteristică de care poate beneficia orice cetățean în următoarele condiții:

-*existența cetățeniei Republicii Moldova*, condiție politico-juridică esențială, indiferent de modul ei de dobândire [113]. Art. 38 din Constituție, precum și art.2 din Codul electoral stabilesc

că drepturile electorale aparțin numai cetățenilor Republicii Moldova. Acest drept nu poate fi exercitat de cetățeni străini și apatrizi [42];

-cerința obligativității domiciliului în Republica Moldova, respectiv, în localitatea unde își exercită votul. Conform art. 9 din Codul electoral, dreptul de vot se exercită în localitatea în care alegătorul își are domiciliul [132];

-împlinirea vârstei de 18 ani până în ziua alegerilor inclusiv, condiție ce prezumă existența discernământului necesar exprimării valabile a opțiunii politice;

-deplinătatea facultăților mintale, adică inexistența stării de interdicție prin hotărîre judecătorească rămasă definitivă și irevocabilă;

-existența aptitudinii morale de alegere, adică inexistența interdicției sau decăderii din drepturile electorale pe durata stabilită prin hotărîre judecătorească de condamnare rămasă definitivă și irevocabilă.

Egalitatea votului reprezintă participarea, în aceeași măsură de putere juridică a opțiunii politice a oricărui alegător, la desemnarea candidatului preferat fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, profesie, grad de cultură, neexistînd nicio discriminare sau privilegiu în această privință, ca o reflectare a principiului juridic fundamental al egalității în drepturi a cetățenilor Republicii Moldova. Aceasta înseamnă că fiecare cetățean are dreptul la același număr de vot, adică în cazul nostru, cîte unul pentru alegerea aceleiași autorități (consiliul și primarul), iar voturile sale au aceeași importanță sau valoare ca și a oricărui alt alegător, el fiind înscris numai într-o singură listă electorală. În sistemul votului exprimat pe baza scrutinului uninominal, pentru alegerea primarului și a consiliului independent, fiecare alegător are cîte un singur vot pentru un singur candidat, egalitatea voturilor este evidentă.

Alegerile parlamentare sunt reglementate de Titlul III art. 72-94 din Codul electoral, care se efectuează într-o singură circumscripție electorală națională, în care se aleg 101 deputați.

Candidații la funcția de deputat în Parlament pot fi cetățeni ai Republicii Moldova, cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, au domiciliu în țară și întrunesc condițiile prevăzute de legislația în vigoare.

Alegerile deputaților în Parlament se desfășoară în cel puțin trei luni de la expirarea mandatului Parlamentului. Data alegerilor Parlamentului se stabilește prin hotărîrea Parlamentului, cu cel puțin 60 de zile înainte de ziua alegerilor.

În cazul dizolvării Parlamentului, prin același decret al Președintelui Republicii Moldova, se stabilește data alegerilor noului Parlament. Alegerile anticipate vor avea loc în termen de cel

puțin 45 de zile de la data intrării în vigoare a decretului.

Conform legislației în vigoare, concurenții la funcția de deputat în Parlament sunt înregistrați de către Comisia Electorală Centrală.

Pentru înregistrarea candidaților, Comisiei Electorale Centrale i se prezintă cel târziu cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor următoarele documente:

- procesul-verbal al ședinței organului central sau teritorial al partidului;
- datele biografice ale candidatului;
- declarația candidatului privind consimțământul de a candida;
- declarația candidatului privind averea imobiliară, depunerile bancare, hîrțile de valoare, sumele primite ca moștenire și veniturile din ultimii doi ani precedenți anului în care se efectuează alegerile parlamentare, precum și sursele acestor venituri, inclusiv veniturile din fondurile de investiții sub formă de dobîndă, din darea în arendă a acestora;
- listele de subscripție cu numărul suficient de semnături ale susținătorilor candidatului independent (a cel puțin 2000 și cel mult 2500 de susținători cu drept de vot).

Procedura de alegere a Parlamentului este o procedură complexă, pe o perioadă mai îndelungată de timp, cu implicarea subiecților de drept electoral [86, p. 85] pînă la validarea alegerilor de către Curtea Constituțională. Această problemă a fost tratată mai minuțios de cercetătorul Ion Guceac, care descrie etapele procesului electoral.

Importanța funcțională a etapelor procesului electoral ține de asigurarea dinamismului acțiunilor electorale, în absența căruia atingerea rezultatelor alegerilor și, respectiv, formarea Parlamentului și a autorităților administrației publice locale sunt irealizabile.

Procesul electoral este constituit dintr-o serie de etape consecutive și interdependente, fiecare dintre care are o destinație strict determinată în regimul procesual al raporturilor electorale.

În urma analizei legislației electorale, inclusiv a practicii de aplicare a ei în Republica Moldova, Ion Guceac relevă următoarele etape principale ale procesului electoral:

- fixarea alegerilor;
- formarea bazelor organizatorico-tehnologice ale alegerilor;
- desemnarea și înregistrarea candidaților (crearea listelor de candidați);
- agitația electorală;
- votarea;
- calcularea voturilor, stabilirea rezultatelor alegerilor și validarea lor [85, p. 258].

Toate aceste etape sunt elemente obligatorii ale procesului electoral, iar absența cel puțin

a uneia dintre ele poate paraliza mersul întregii campanii electorale. În Republica Moldova, pentru distribuirea mandatelor se aplică sistemul reprezentării proporționale votat pe listele de partid. Sistemul electoral al reprezentării proporționale este considerat echitabil, deoarece permite partidelor să obțină un număr de mandate proporțional forței sale numerice sau numărului de voturi obținute.

Joseph Barthelémy lămurea alegoric în ce constă diferența dintre sistemul majoritar și cel al reprezentării proporționale: ”Cazul în care cinci copii primesc o prăjitură și trei dintre ei pretind să o mănânce în întregime este un sistem majoritar; cazul în care fiecare dintre cei cinci copii iau câte o bucată din prăjitură este un sistem proporțional”[163, p. 80].

Politologul Constatin Solomon menționează că avantajele sistemului majoritar rezultă din simplitatea lui. În primul rând, sunt votate personalități cunoscute în circumscripții uninominale. Astfel, efectul reprezentativității la nivel de circumscripție este asigurat într-un mod satisfăcător, dar numai la nivel de circumscripție, fiindcă la nivel național de reprezentare a forțelor politice în Parlament acest sistem poate condiționa distorsiuni serioase [3, p. 13].

Prin sistemul reprezentării proporționale se creează situația în care majoritatea aleșilor în organul reprezentativ reflectă fidel voința majorității alegătorilor. În timp, au fost inițiate reforme în sistemul electoral, unde se preconiza implementarea unui proiect, care prevede trecerea la sistemul electoral mixt, astfel încât 51 de deputați să fie aleși ca și pînă acum, pe liste de partid, iar ceilalți 50 – direct, în circumscripții uninominale. Astfel de sisteme există în mai multe state europene. Votul uninominal este un mecanism de votare directă a unor candidați individuali și nu desemnarea în totalitate a unei liste fixe, întocmită, pe baza unor criterii netransparente, de către un partid politic.

În Europa, doar Marea Britanie și Franța aplică exclusiv sistemul de vot uninominal pentru alegerea Parlamentului [285]. În Marea Britanie, în alegerile pentru Camera Comunelor, votul uninominal este organizat într-un singur tur de scrutin (sistemul uninominal majoritar relativ), iar în Franța – în două tururi (sistem uninominal majoritar absolut) [263, p.105, 711].

Modul de scrutin mixt combină, în forme diferite, scrutinul uninominal cu cel de pe listă. Ele au apărut în urma celui de al Doilea Război Mondial în încercarea de a spori avantajele celor două sisteme clasice, minimizînd dezavantajele. În general, aceste sisteme rămîn proporționale în ceea ce privește distribuirea mandatelor, motiv pentru care unii autori le încadrează în rîndul sistemelor proporționale.

Cel mai cunoscut caz de sistem care îmbină cele două tipuri de scrutin și care, pentru a rămîne proporțional sub aspectul relației dintre numărul de mandate și suportul electoral,

presupune și *compensarea*, este cel german. Sistemul votului dublu german, utilizat în Germania din 1946 pentru desemnarea membrilor Bundestag-ului, presupune un scrutin în care alegătorul are două voturi: primul servește la desemnarea unei jumătăți din cei 656 de deputați, aleși prin scrutin uninominal cu un tur în cadrul a 328 de circumscripții uninominale, iar cu cel de-al doilea, pentru cea de-a doua jumătate de mandate, alegătorul votînd o listă de partid [286]. Dacă un partid obține, în circumscripțiile uninominale, mai puține mandate decît ar presupune respectarea principiului proporționalității (luîndu-se în calcul exclusiv rezultatele scrutinului proporțional), i se acordă o compensare pîna la atingerea proporției rezultate din alegeri. Aceste locuri sunt atribuite candidaților de pe lista folosită pentru al doilea vot, după ordinea din listă. Dar dacă un partid obține mai multe mandate în circumscripțiile uninominale decît proporția la care are dreptul, locurile suplimentare se adaugă la celelalte. Așa s-a întîmplat în 1990 cînd creștin-democrații au obținut 6 locuri suplimentare [292, p. 83].

Chiar dacă votează liste de partid, austriecii, olandezii, suedezii, cehii, danezii, slovaci, letonii și slovenii își bifează candidatul preferat, ca, de altfel, și irlandezii, polonezii și grecii care scriu pe buletinul de vot numele candidatului pentru care optează. Germanii și ungurii folosesc sistemul mixt, o parte dintre candidați fiind aleși în circumscripții uninominale, iar o altă parte pe liste de partid [139].

În urma reformei electorale în Duma de Stat a Federației Ruse, la 24.02.2014, a fost adoptată Legea federală, [232] care reglementează sistemul mixt pentru alegerea deputaților din Duma de Stat. Conform acestui sistemul electoral, 50 de procente din deputați sunt aleși prin scrutin uninominal majoritar pe circumscripții electorale (un district - un deputat), iar 50 de procente - prin scrutin de listă, în funcție de numărul de voturi exprimate pentru listele federale de candidați pentru Duma de Stat, iar numărul de voturi exprimate pentru lista federală de candidați, definit ca suma voturilor exprimate pentru lista federală de candidați în fiecare subiect al Federației Ruse și în afara teritoriului Federației Ruse. Conform sistemului electoral rus, dreptul de vot activ parvine de la vîrstă de 18 ani în ziua votării, iar cel pasiv de la vîrsta de 21 de ani.

În schimb, sistemul mixt utilizat în Rusia este necompensat, ducînd la o reprezentare disproporționată, deoarece circumscripțiile electorale aleg un singur deputat în scrutinul uninominal, indiferent de numărul de alegători. Acest fapt disproporționează gradul de reprezentare dintre unitățile federale.

În România, în urma reformei electorale și constituționale din 2003, se utilizează sistemul uninominal, stabilind dreptul la cîte un loc de deputat, în condițiile legii electorale pentru

organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc la alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament. Iar cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați în așa mod numai de o singură organizație [44]. Considerăm foarte eficientă regula conform căreia numărul deputaților și al senatorilor se stabilește prin legea electorală, în raport cu populația țării, fapt care asigură principiul reprezentării în egală măsură a cetățenilor.

În Republica Moldova există preocupare referitoare la perfecționarea modului de scrutin electoral în vederea stabilirii unor noi reguli de selectare. Între altele, s-a propus și trecerea la scrutinul mixt, care ar stabili alegerea a 50 de procente din mandate prin scrutin uninominal majoritar, iar alte 50 de procente prin scrutin proporțional de listă. Pentru a expune opinia noastră, mai întâi vom dezvălui particularitățile generale ale acestor modalități de scrutin.

În viziunea noastră, dacă ne referim la avantajele scrutinului uninominal, la responsabilitățile deputatului față de alegător și la aprecierea calităților lui profesionale, am constata, că sistemul uninominal, prin faptul că fiecare circumscripție electorală desemnează un singur reprezentant, se caracterizează prin simplitate, ceea ce mărește gradul de înțelegere a procesului electoral de către alegători, posibilitatea de control social asupra alegerii, toate operațiunile începând și terminându-se la nivelul circumscripției electorale.

Alegătorii votează oameni concreți, și nu liste de partid. Deputatul ales în circumscripție răspunde direct în fața electoratului. Partidele vor fi nevoite să propună candidați cât mai buni, care să fie curați și credibili. În urma alegerilor uninominale, deputații aleși în circumscripții sunt mai independenți de șefii de partide, iar în Parlament este mai ușor să formeze majoritatea pentru a desemna Guvernul, dar și pentru a alege Președintele țării.

Este atractiv și pentru alegătorii care nu consideră importantă politica de partid și politicile partidelor. Acești alegători văd în alegeri doar un mijloc de a-și desemna emisarul care să le medieze relația cu statul și pot alege candidatul pe care îl preferă fără a acorda sprijin și unei liste de candidați care nu îl interesează. Creează, doar aparent, posibilitatea unei legături strânse între ales și electorat. Oferă alegătorilor posibilitatea de a-l sancționa pe reprezentantul care i-a dezamăgit. Partidul acestuia poate rămâne la putere dacă politicile propuse de el se bucură de încrederea alegătorilor, dar fără parlamentarul care i-a dezamăgit pe alegătorii săi.

Conduce la o majoritate parlamentară stabilă, situație profitabilă marilor partide și tehnicilor de guvernare. Scrutinul uninominal elimină partidele mici și duce la guverne stabile, monoculare, spre deosebire de sistemele proporționale ce dau o influență disproporționat de mare partidelor mici, ducând adeseori la șantaj politic.

Favorizează bipartidismul sau bipolaritatea vieții politice, mai ales scrutinul cu un singur tur,

ceea ce simplifică procesul deliberării alegătorului în fața posibilelor sale opțiuni ideologice.

Menționăm că, în Republica Moldova, pe lângă discuții, avem deja și experiență în sistemul electoral mixt, cei drept, introdus legal doar pentru câteva zile. Și anume, la 19 aprilie 2013, Parlamentul a legiferat trecerea la sistemul electoral mixt, stabilind alegerea Parlamentului prin votarea pe circumscripții uninominale (sistemul majoritar) și națională (sistemul proporțional). Ca mai apoi, la 3 mai 2013, să revină la reglementările anterioare, de pînă la intrarea în vigoare a Legii nr.94 din 19 aprilie 2013.

La 14 mai 2013, un deputat a adresat Curții Constituționale sesizarea privind controlul constituționalității Legii nr.108 din 3 mai 2013, motivînd printre altele că abrogarea, doar după câteva zile, a unui act legislativ, care a introdus un sistem electoral discutat larg o perioadă îndelungată de timp, a încălcat grav principiul securității raporturilor juridice și stabilitatea normelor legale într-un stat de drept și democratic, precum și faptul că s-au operat și modificări în legislația electorală, care nu erau prevăzute anterior, cum ar fi: majorarea pragului electoral în alegerile parlamentare; introducerea restricțiilor de vot pentru studenți; interzicerea prelungirii timpului de vot.

Curtea a respins sesizarea [57], statuînd în jurisprudența sa că anime Parlamentul, ca organ suprem reprezentativ, fiind unica autoritate legislativă în stat, are abilitatea de a decide asupra pragului electoral, modalității de atribuire a mandatului de deputat, cotelor de participare a cetățenilor la orice tip de scrutin, condițiilor de valabilitate a rezultatelor acestuia.

Înainte de alegerile parlamentare din 2014 un grup de deputați au solicitat interpretarea articolelor 1 alin.(3), 60 alin.(1) și 68 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova în corelare cu Hotărârea Curții Constituționale nr.4 din 22 aprilie 2013, sub aspectul elucidării faptului dacă membrii Guvernului demis prin moțiuni de cenzură pentru acte de corupție sunt compatibili cu exercitarea acestei funcții în noul Guvern și au dreptul de a fi aleși în calitate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova. Curtea reține că articolul 99 alin.(2) din Constituție prevede că incompatibilitățile miniștrilor se stabilesc prin lege organică. Calitățile și compatibilitatea fiecărui candidat sunt verificate, potrivit procedurilor legale, de către Parlament, prin comisiile de specialitate și în plen, în procedura validării listei Guvernului. Totodată, în partea ce ține de dreptul de a fi ales în calitate de deputat în Parlament, condițiile de eligibilitate și de validare a mandatului sunt cele prevăzute de Codul electoral, urmînd a fi verificate de autoritățile cu competențe în materie. Prin urmare, problemele abordate de autorii sesizării, fiind reglementate prin prevederi legale, nu necesită interpretare din partea Curții Constituționale și prin decizie a fost respinsă [56].

În final, concluzionăm că alegerile parlamentare constituie un instrument juridic, grație căruia poporul își exercită suveranitatea. Numai prin alegeri poporul selectează deputații în Parlament.

3.2.2. Începutul mandatului parlamentar. Art. 63 din Constituție fixează pentru Parlament termenul de 4 ani, în care acesta își realizează funcțiile. Nu există un etalon prin care poate fi stabilită durata mandatului, deoarece practica internațională este foarte variată, începând cu termenul de 2 ani și terminând pe viață sau pînă la retragere.

Termenul fixat pentru activitatea parlamentului nu poate fi stabilit arbitrar, ci trebuie luați în considerație mai mulți factori [163, p.87]. În primul rînd, este necesar să se înțeleagă că succesiunea, rotația, este obligatorie, de altfel puterea va fi monopolizată (uzurpată) și îndepărtată de popor, iar prin intermediul alegerilor periodice se va obține o participare cît mai largă a cetățenilor la conducerea statului în calitate de reprezentanți ai poporului.

Apoi este necesar să se țină cont de termenul de activitate al parlamentului; trebuie să fie rezonabil: nici prea scurt, fapt ce nu-i va permite realizarea efectivă a unui plan de guvernare, și nici prea lung, care-i va permite abuzuri din partea unor înalți funcționari publici și va face anevoioasă lichidarea consecințelor negative în urma unei guvernări nereușite. În general, se consideră cel mai rațional termenul de 4 sau 5 ani, termene acceptate în majoritatea țărilor. În ceea ce privește începutul mandatului, art. 69 din Constituție stabilește intrarea deputaților în exercițiul mandatului sub condiția validării. Unele constituții (art. 67 din Constituția României) prevăd că deputații și senatorii intră în exercițiul mandatului la data întrunirii legale a Camerei din care fac parte, sub condiția validării.

Constituția Poloniei (art. 4) fixează durata mandatului de 4 ani cu începere de la data inițierii alegerilor. Art. 68 din Constituția Spaniei prevede expirarea mandatului de deputat la 4 ani după alegerea lor sau în ziua dizolvării lor.

În ceea ce privește momentul începerii mandatului, articolele menționate din constituțiile Republicii Moldova și României vorbesc nu de începerea mandatului, ci de momentul intrării în exercițiul mandatului de către deputat, ceea ce constituie două lucruri diferite. Începerea mandatului parlamentar este stabilită în două faze: *de facto* și *de jure* [163, p. 88].

De facto, mandatul începe imediat cînd s-au încheiat alegerile și s-a constatat că numărul de alegători care au participat la votare este suficient pentru a le considera valabile. Ziua alegerilor este ziua cînd poporul a transmis dreptul său de a exercita puterea reprezentanților selectați. Însă mandatarii (deputații), din motive tehnice, organizatorice, nu pot intra imediat în exercițiul funcției, urmînd să aibă loc un șir de proceduri: verificări de legalitate; pronunțarea

publică a rezultatelor; validarea mandatelor de către Curtea Constituțională; eliberarea certificatelor provizorii de deputați; convocarea Parlamentului de către Președintele țării.

De jure, deputatul intră în exercitarea mandatului din momentul întrunirii în prima ședință a parlamentului. Din aceste considerente sunt corecte reglementările constituționale ale Poloniei, Spaniei și ale altor țări, care vorbesc de începerea mandatului din ziua alegerilor.

În ceea ce privește începerea mandatului în Republica Moldova, Constituția (art. 63), ca și constituțiile altor state, fixează termenul mandatului parlamentar de 4 ani. Apare întrebarea dacă termenul de 4 ani trebuie calculat astronomic, adică începe și expiră exact în aceeași zi sau se admit unele abateri.

Victor Popa răspunde la această întrebare în felul următor: „Deoarece norma constituțională fixează termenul de 4 ani, fără nicio excepție, în mod normal, alegerile ar trebui să aibă loc tot timpul în una și aceeași zi”.

Practica însă ne demonstrează altceva. Art. 8 din Codul electoral stabilește ziua efectuării alegerilor – duminică sau oricare altă zi indicată în actul de stabilire a alegerilor. Ziua de duminică mai era prevăzută și în Legea nr. 1609-XII din 14.10.1993 privind alegerea parlamentului, în baza căreia la 27 februarie (duminică) 1994 au avut loc alegerile Parlamentului. După 4 ani, în 1998, alegerile au avut loc tot într-o zi de duminică, însă la 14 martie. Deci termenul mandatului Parlamentului ales în 1994 a fost de 4 ani și 16 zile. În acest sens evidențiem și art. 76 din Codul electoral, care prevede expres posibilitatea încălcării norme constituționale, stabilind că alegerile deputaților în Parlament se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului Parlamentului. Deci, se stabilește deja durata mandatului de 4 ani și 3 luni. Pentru evitarea acestei situații, Victor Popa propune ca norma ce stabilește ziua alegerilor să fixeze această dată, de exemplu în ultima duminică a lunii martie, astfel termenul de 4 ani ar fi onorat întocmai [163, p.89].

În ceea ce privește prelungirea mandatului, art. 63 din Constituție stabilește o astfel de posibilitate numai prin lege organică și numai în caz de război sau de catastrofă. Există însă și cazuri în care începutul și exercitarea mandatului încep în alte împrejurări decât cele expuse anterior, referindu-ne astfel la cazurile în care este declarat vacant mandatul de deputat. Art. 88 alin. (4) din Codul electoral declară supleanți candidații incluși în listă, dar care nu au fost aleși. Candidatul supleant va fi declarat ales de către Curtea Constituțională dacă din anumite motive un mandat de deputat va fi declarat vacant. Candidatul supleant poate refuza mandatul de deputat, depunând o declarație la Curtea Constituțională.

Durata mandatului deputatului în Republica Moldova este reglementată de Constituție și

de Legea despre statutul deputatului în Parlament [128]. Curtea Constituțională, în baza art. 135 lit. b), interpretând aceste norme, reține în sensul alineatului (1) art. 68 din Constituție că exercitarea mandatului acoperă întreaga activitate politică a deputatului, atât cea parlamentară, cât și cea extraparlamentară, inclusiv adoptarea legilor în cadrul ședințelor în plen ale Parlamentului, participarea la ședințele comisiilor de specialitate ale Parlamentului, la alte activități legate nemijlocit de procesul de creație legislativă sau de monitorizare a guvernării, participarea, în cadrul delegațiilor parlamentare, și la întâlnirile cu alegătorii. În sensul prevederilor alineatelor (1) și (2) art. 68 din Constituție, “în exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului”, “orice mandat imperativ este nul”. Mandatul reprezentativ semnifică dreptul delegat de poporul Republicii Moldova, ca titular al suveranității naționale, deputaților în Parlament pentru exercitarea puterii legislative, ca parte componentă a puterii de stat, în baza și în conformitate cu prevederile constituționale și legale. Deputații în Parlament își exercită mandatul în mod direct, liber și efectiv, potrivit intimei lor convingeri, în interesele întregului popor [Hotărârea Curții Constituționale nr.8 din 19.06.2012 privind interpretarea articolelor 68 alin. (1), (2) și 69 alin. (2) din Constituție (Sesizarea nr.8b/2012). În: MO al RM nr. 131-134 din 29.06.2012. Art. 14].

Opinăm pentru oportunitatea depunerii jurământului de credință față de țară și popor de către deputați chiar la prima întrunire legală, moment în care începe mandatul parlamentar, pentru a ridica responsabilitatea și valoarea statutului de reprezentant al poporului. Constituția RM stabilește că, ” în exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului”. Jurământul de credință este depus de Președintele statului, de judecătorii Curții Constituționale, de membrii Guvernului și de mulți alți demnitari de stat numiți de Parlament, precum și de funcționari publici. Există și o practică internațională. În teza de obținere a titlului de doctor habilitat *Condiția depunerii jurământului în raporturile juridice de muncă atipice*, cercetătorul Nicolae Sadovei menționează importanța depunerii jurământului, natura juridică a actului de depunere a jurământului de către unele categorii de demnitari publici, dar nu se referă la deputați. În anexă propunem proiectul.

3.2.3. Încetarea mandatului parlamentar. Mandatul parlamentar încetează exact în perioada în care *de facto* începe noul mandat, iar *de jure* încetează la data întrunirii legale a Parlamentului nou-ales. Art. 63 alin. (3) din Constituție prevede că în această perioadă (de la alegeri până la întrunirea legală a noului Parlament) nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice. Explicația la această normă servește faptul începerii *de facto* a altui mandat.

Puterea are un alt caracter permanent și nu poate fi întreruptă nici pentru o clipă. În această perioadă vechiul parlament își păstrează prerogativele de guvernare, însă numai adoptând legi ordinare, conform Regulamentului Parlamentului art. 1 alin. (4) [130], iar autoritățile care exercită puterea jurisdicțională sunt în deplină capacitate de exercițiu al funcțiilor.

Art. 69 din Constituție fixează dispoziția prin care calitatea de deputat încetează în următoarele cazuri: la data întrunirii legale a Parlamentului nou-ales; în caz de demisie; în caz de ridicare a mandatului; în caz de incompatibilitate; în caz de deces.

Astfel, constatăm că procesul încetării mandatului parlamentar îmbracă două forme: încetarea colectivă și încetarea individuală.

Încetarea colectivă a mandatului intervine în două cazuri: încetare de drept și încetare forțată. Prima este prevăzută chiar de textul Constituției și se repetă cu regularitate o dată în 4 ani, când are loc succesiunea Parlamentului. În acest caz nu este nevoie de vreun act care ar atesta faptul încetării mandatului. Încetarea colectivă forțată a mandatului are loc în cazurile dizolvării Parlamentului de către Președintele republicii sau demisiei colective organizată chiar de Parlament.

Posibilitatea dizolvării Parlamentului este prevăzută de art. 85 din Constituție care formulează trei cazuri în care poate avea loc dizolvarea. Astfel, Parlamentul poate fi dizolvat dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.

Formulele „poate fi dizolvat” și „cel puțin două soluționări” nu au caracter imperativ, ci este o alternativă lăsată la discreția Președintelui republicii de a-l dizolva sau de a-i mai oferi câteva posibilități de investitură. Cert este faptul că Președintele nu poate începe procedura de dizolvare înainte de două desemnări la funcția de prim-ministru. Legea nu stabilește dacă este vorba de un candidat desemnat de două sau de mai multe ori sau de candidați diferiți [163, p. 91].

Parlamentul, de asemenea, poate fi dizolvat și în cazul blocării procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni. Prin blocare se înțelege criza parlamentară care confirmă că nicio fracțiune nu posedă o majoritate de voturi în stare să adopte acte legislative. Blocarea procedurii de adoptare a legilor trebuie înțeleasă la general – nu poate adopta nicio lege. În acest caz, dizolvarea va avea loc prin decretul șefului statului, iar încetarea mandatului va avea loc la data desfășurării noilor alegeri.

Al treilea caz de dizolvare a Parlamentului ține de imposibilitatea alegerii în mod repetat a Președintelui Republicii Moldova. În această situație, Președintele în exercițiu este obligat să

dizolve Parlamentul și să stabilească data alegerilor noului Parlament. Art. 85 din Constituție fixează prevederea conform căreia în cursul unui an Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată.

Alineatul (4) al aceluiași articol stabilește că Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele șase luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova, cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin. (5) și nici în timpul stării de urgență, de asediu sau de război.

Demisia colectivă a Parlamentului, deși nu este prevăzută de lege, poate avea loc în cazul în care Parlamentul va decide el însuși demisionarea și desfășurarea alegerilor anticipate. De exemplu: în noiembrie 1993 Parlamentul RM ales în 1990 s-a autodizolvat, stabilind alegeri anticipate pentru 27 februarie 1994.

Dizolvarea Parlamentului Republicii Moldova înainte de expirarea termenului de 4 ani este posibilă numai în condițiile prevăzute la art. 85 din Constituția Republicii Moldova. Restrângerea competențelor legislative, stabilite pentru Parlament prin art. 63 alin. (3) din Constituție, se impune din ziua expirării mandatului de 4 ani, menționează Curtea Constituțională în Hotărârea nr.31 din 10.11.97 cu privire la interpretarea art. 61 alin. (2) și (3), art. 63 alin. (1), (2) și (3), art. III din Titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova [95].

Încetarea individuală a mandatului: art. 69 alin.(2) din Constituție fixează mai multe cazuri de încetare a calității de deputat. Demisia este o manifestare de voință benevolă unilaterală a deputatului de a înceta exercitarea mandatului, în virtutea unor împrejurări pe care el le consideră obiective (starea sănătății, motive politice, religioase, familiale etc.). Important este faptul manifestării voinței unilaterale și benevole, exceptând orice presiune și intimidare față de el. Ridicarea (suspendarea) mandatului are loc contra voinței deputatului în cazul în care acesta a săvârșit infracțiuni și, conform legii, trebuie să i se aplice pedeapsă penală. În sensul acestui alineat, încetarea calității de deputat prin "ridicarea mandatului" poate avea loc în condițiile expres prevăzute de Constituție, de legile care reglementează organizarea și funcționarea Parlamentului și care definesc statutul deputatului.

Se suspendă mandatul în caz de incompatibilitate, în cazul în care deputatul este ales sau numit într-o funcție (ministru, judecător) incompatibilă cu calitatea de deputat pe motiv că art. 70 din Constituție interzice deputatului exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității științifice și didactice. Alegerea sau numirea în funcții înalte de stat trebuie să fie efectuată de către Parlament sau de către șeful statului. În cazul în care deputatul preferă benevol exercitarea unei funcții alese la discreția lui, chiar dacă ea este electivă, el trebuie să demisioneze, în acest caz avînd loc o încetare voluntară a mandatului [197, p.90]. Sub acest

aspect se observă o deosebire între demisionare și ridicarea mandatului pe motiv de incompatibilitate. Mandatul se suspendă și în caz de deces al deputatului.

Ion Murau în lucrarea sa, menționează că durata mandatului diferă de la stat la stat, în funcție de sistemele constituționale, cele două Camere ale Parlamentului nu sunt alese pe durate de timp egale. Astfel: în SUA, Camera Reprezentanților este aleasă pe o durată de 2 ani, în timp ce Senatul este ales pentru o durată de 6 ani (reînnoit la fiecare 2 ani); în Franța, Adunarea Națională este aleasă pentru o durată de 5 ani, în timp ce Senatul este ales pe o durată de 9 ani (reînnoit la fiecare 3 ani) [151, p. 436]. Reieșind din tabloul comparativ de mai sus, arătăm că durata de 4 ani a mandatului parlamentar la noi în țară este o durată optimă, deoarece există și două excepții în cazul prelungirii mandatului sau al dizolvării Parlamentului conform Constituției art. 63 alin. (1).

Profesorul universitar german Everhard Holtmann [288, p. 67] indică în articolul său *Viața după mandatul parlamentar. Un studiu despre foștii deputați* că „mandatul parlamentar reprezintă în sine o oportunitate clară de avansare profesională și de formare a unei cariere de viitor”.

3.2.4. Drepturile și îndatoririle parlamentarilor. Drepturile și îndatoririle parlamentarilor sunt prevăzute în special de Legea despre statutul deputatului în Parlament [128], acestea creînd condițiile necesare pentru ca deputații să-și desfășoare activitatea.

Astfel, art. 14 alin. (2) din Legea respectivă prevede că deputatul își exercită drepturile și își îndeplinește îndatoririle pe toată legislatura pentru care a fost ales.

Dacă ne referim la obligațiile (îndatoririle) deputatului, acestea sunt, în principal, următoarele:

- deputatul este obligat să respecte cu strictețe Constituția, legile, normele etice și morale;
- deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplu personal la consolidarea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligațiilor civice, la asigurarea drepturilor omului și la respectarea legislației;
- deputatul participă la examinarea colectivă și liberă a problemelor ce țin de competența Parlamentului, la dezbateră și adoptarea proiectelor puse pe ordinea de zi a ședinței Parlamentului. Participarea deputatului la ședințele Parlamentului și ale comisiei permanente din a cărei componență face parte este obligatorie.

Dintre drepturile parlamentarului, cu trimitere la art. 17 alin. (2) din Lege, specificăm:

- să aleagă și să fie ales în organele Parlamentului;
- să-și exprime părerea asupra componenței nominale a organelor formate de Parlament și asupra candidaturilor persoanelor oficiale în cadrul dezbaterilor pentru alegerea, numirea sau

confirmarea lor de către Parlament;

- să facă propuneri legislative în scris spre a fi examinate de Parlament;
- să facă propuneri și observații asupra ordinii de zi a ședinței, asupra esenței problemelor puse în discuție și modului lor de examinare;
- să dea dovadă de inițiativă și să facă propuneri vizînd examinarea la ședințele Parlamentului a dărilor de seamă sau a informațiilor prezentate de orice organ sau persoană oficială, aflată în subordinea sau sub controlul Parlamentului;
- să pună problema votului de încredere în Guvern, la persoanele oficiale alese, numite sau confirmate de Parlament, dacă propunerea este susținută de cel puțin $\frac{1}{4}$ din deputații aleși;
- să propună spre examinare Parlamentului probleme ce țin de controlul asupra modului în care organele de stat și cele obștești, întreprinderile, instituțiile și organizațiile execută legile și hotărârile Parlamentului;
- să participe la dezbateri, să facă interpelări, să adreseze întrebări raportorilor și președintelui ședinței, să ceară răspunsuri;
- să-și argumenteze propunerile, să se pronunțe în chestiuni de procedură, să prezinte note informative;
- să facă amendamente la proiectele de legi, de hotărâri și de acte normative.

De asemenea, deputatul care nu a luat cuvîntul în dezbateri este în drept să transmită președintelui ședinței textul cuvîntării, propunerile și observațiile sale asupra problemei examinate la ședința Parlamentului, textul cuvîntării deputatului fiind anexat la stenograma ședinței și, la solicitarea lui, publicat în organul de presă al Parlamentului.

Deputatul este în drept să ia cunoștință de textele stenogramelor ședințelor Parlamentului înainte de a fi publicate, să primească textele cuvîntărilor sale care nu urmează a fi publicate. Legea despre statutul deputatului în Parlament mai prevede și faptul că în exercitarea mandatului deputatul poate adresa întrebări, interpelări și petiții Președintelui Republicii Moldova, membrului Guvernului sau altor reprezentanți ai organelor centrale ale administrației de stat. Conform art.25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, lit. j) și h) [117] și Codului jurisdicției constituționale [118], subiecții cu drept de sesizare la Curtea Constituțională pot fi deputații și fracțiunea parlamentară. În multe cazuri deputații neafiliați sau din opoziție își exercită acest drept [53]. În comparație cu legislația Republicii Moldova, în care aș menționa că este o procedură mult mai democratică la acest subiect, în România sesizarea privind constituționalitatea regulamentelor Parlamentului în fața Curții Constituționale poate fi formulată de: unul dintre președinții celor două camere ale Parlamentului; un grup parlamentar;

un număr de cel puțin 50 de deputați; sau un număr de cel puțin 25 de senatori [54]. Observăm că pentru semnarea unei sesizări este dificil uneori a aduna cel puțin 50 de deputați semnatori. Modul de exercitare a drepturilor menționate este stabilit prin Legea sus-menționată și prin Regulamentul Parlamentului [180 p. 30].

O definiție asupra sarcinii deputaților parlamentari este concis expusă în articolul *O contribuție la teoria democratică și dezbateră constituțională* a autorului german Jochen Weichold [291, p. 158]: „deputații parlamentari, precum și fracțiunile parlamentare au ca sarcină de bază controlul asupra conducerii”.

Analizând toate drepturile și obligațiile deputaților conform legislației naționale, am susține teoria lansată de autorul englez Andrew Adonis care în lucrarea sa *Parlamentul de astăzi*, afirma că un deputat parlamentar “nu trebuie să lucreze din reflex, ci, din contra, să fie accesibil elementelor constitutive și adaptate regimului parlamentar și să fie receptiv la sentimentele alegătorilor” [203, p. 54].

3.3. Formele de protecție a mandatului parlamentar

3.3.1. Necesitatea protecției mandatului. Protecția mandatului parlamentar prezintă o însemnătate cu totul deosebită, ea constituind o garanție a îndeplinirii prerogativelor constituționale și, totodată, o condiție a funcționării instituțiilor statului de drept. După cum observă doi cunoscuți cercetători ai dreptului parlamentar, profesorii Pierre Avril și Jean Gicquel, "mandatul parlamentar este o funcțiune publică", în virtutea căreia "fiecare parlamentar reprezintă întreaga națiune, concurând la exercitarea suveranității naționale" [283, p. 29]. În acest context, înțelegerea corectă a dimensiunilor juridice ale imunității parlamentare impune cunoașterea exactă a semnificației acestui concept, a prevederilor consacrate în țările democratice, astfel încât protecția mandatului parlamentar să poată fi realizată în condițiile unei responsabilități sporite a celor care au fost aleși pentru a-și îndeplini – la adăpost de orice influențe sau imixtiuni, de interese personale – mandatul cu care au fost investiți.

Dr. Mihai Bălcescu constată că protejarea mandatului parlamentar se impune împotriva oricăror presiuni, indiferent de unde s-ar exercita, asupra parlamentului. Protejarea mandatului parlamentar se realizează prin consacrarea *incompatibilităților și imunităților parlamentare* [23, p. 302].

Instituția imunității parlamentare are o lungă tradiție și permanent discutabilă în plenurile parlamentelor europene [209, p. 10]. În epoca afirmării puterilor parlamentare, în opoziție cu regimurile absolutiste, parlamentele au elaborat reguli de natură să garanteze

imunitatea membrilor lor. Ca răspuns la atitudinea curajoasă a lui Thomas Haxey, care în 1397, după ce a propus o moțiune care denunța obiceiurile scandaloase de la curtea regelui Richard al II-lea, a fost arestat, Camera Comunelor a adoptat o atitudine hotărâtă pentru grațierea acestui membru al său, fără niciun fel de presiune din partea autorității regale. Art.9 din Declarația drepturilor (*Bill of Rights*) din 1689 prevede în mod expres că dezbaterile și actele membrilor Parlamentului vor fi protejate împotriva oricărui amestec sau presiuni din afară [214, p. 8].

În Franța, unde tradițiile de libertate erau la fel de puternice, protecția membrilor Parlamentului pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului lor a fost consacrată prin Decretul din 23 iunie 1789, inițiat de Mirabeau, urmat de instituirea, printr-un alt Decret din 26 iunie 1790, a unor măsuri menite să prevină incriminarea membrilor Adunărilor fără o autorizație prealabilă. Afirmând dreptul parlamentarilor care exprimau "voința poporului" de a rezista "puterii baionetelor", Mirabeau preconiza asigurarea operei înfăptuite de Parlament prin declararea inviolabilității persoanei deputaților care făceau parte din Statele generale. Constituția din 1791, document care conține pentru prima oară o prevedere referitoare la imunitatea parlamentară, înscrie principiul că "reprezentanții națiunii pot fi arestați pentru acte criminale dacă sunt surprinși în flagrant delict sau în virtutea unui mandat de arestare; corpul legislativ va fi încunoștințat de îndată, procedura neputînd fi continuată pînă cînd acesta nu va hotărî că învinuirile pot fi aduse [33, p. 151].

Cu trecerea timpului, imunitatea parlamentară s-a impus ca un element constitutiv al statutului parlamentarilor, fiind recunoscută astăzi în numeroase țări, mai ales europene, asupra cărora modelul francez, care reglementează distinct lipsa răspunderii juridice și inviolabilitatea, a avut o influență predominantă, așa cum se recunoaște într-un studiu elaborat de Parlamentul european [214, p.9].

În ceea ce privește conținutul său, potrivit punctului de vedere exprimat de specialiștii români care au studiat această instituție, "imunitatea parlamentară este acea trăsătură a mandatului parlamentar în temeiul căreia parlamentarul este protejat față de eventualele presiuni sau abuzuri ce s-ar comite împotriva persoanei sale și care îi asigură acestuia independența, libertatea și siguranța în exercitarea drepturilor și obligațiilor care-i revin potrivit Constituției și legilor [147, p. 329].

În literatura română de specialitate a fost subliniat faptul că protecția mandatului parlamentar rezultă din însuși rolul constituțional al Parlamentului, care exercită puterea suverană a poporului. O asemenea protecție este, prin urmare, imperios necesară pentru a asigura

independența parlamentarului contra oricăror presiuni, indiferent de ce natură ar fi acestea, și de a-i permite să-și exercite nestingherit atribuțiile. Constituția României precizează, de altfel, în art. 69: "În exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului" (alin. 1), specificând totodată că "orice mandat imperativ este nul" (alin. 2). Imunitatea parlamentară protejează, prin urmare, mandatul parlamentar în sine, motiv pentru care ea este considerată a avea un caracter obiectiv [43].

Necesitatea protecției mandatului parlamentar este pe larg reflectată și în actele consultative ale Comisiei de la Veneția. Astfel, Comisia, în Avizul pe marginea proiectului de revizuire a Constituției României (CDL-AD (2002) 12), adoptat la cea de-a 51-a reuniune plenară din 5-6 iulie 2002, s-a referit și la imunitatea parlamentară, menționând: "Imunitatea parlamentară ar putea avea un anumit sens în statele aflate în proces de tranziție spre democrație și avînd o experiență politică autoritară, lungă și recentă, unde nu poate fi exclusă ingerința puterii executive în funcționarea normală a Parlamentului și unde nu poate fi garantată în totalitate independența puterii judecătorești"[§33].

Totodată, Comisia de la Veneția [218] a conchis că "Imunitatea parlamentară continuă să fie o instituție care protejează independența membrilor față de celelalte puteri și libertatea lor de acțiune și de exprimare, cu toate că relația dintre caracteristicile diferitelor puteri a evoluat considerabil în democrațiile parlamentare. Aceasta protejează, de asemenea, parlamentarii de posibile abuzuri ale majorității"[§102]. Necesitatea protecției mandatului parlamentar este reflectată și în jurisprudența Curții Europene, care consemnează că "imunitatea acordată deputaților [...]. [are]. scopul de a le permite acestora să participe în mod constructiv la dezbaterile parlamentare și să-și reprezinte electorii în probleme de interes public, prin formularea liberă a argumentelor și a opiniilor lor, fără riscul de a fi urmăriți în fața unui tribunal sau a unei alte autorități". În același timp, Curtea a relevat că "imunitatea urmărește și un al doilea scop legitim, care este ordonarea relațiilor între puterile legislativă și judecătorească" (Decizia Comisiei EDO *Young v. Irlanda* din 17 ianuarie 1996, cererea nr. 25646/94, DR 84-B, p.122) [202]. În același sens, Curtea Europeană a statuat că "acordarea de către state a unei imunități mai mult sau mai puțin extinse parlamentarilor constituie o practică de lungă durată, care vizează să permită libera exprimare a reprezentanților poporului și să împiedice ca urmăririle partizane să aducă atingere funcției parlamentare" (Hotărîrea *Cordova v. Italia* (nr.2) din 30 ianuarie 2003, § 55) [201].

În aceeași ordine de idei, în Hotărîrea *Jerusalem v. Austria* din 27 februarie 2001,

Curtea Europeană a declarat că ”prețioasă pentru fiecare, libertatea de exprimare este deosebit de valoroasă pentru un ales al poporului; el își reprezintă electorii, semnalează preocupările lor și le apără interesele. Într-o democrație, Parlamentul sau organele comparabile reprezintă tribune indispensabile pentru dezbaterile politice. O ingerință în libertatea de exprimare exercitată în cadrul acestor organe nu ar putea fi justificată decât prin motive imperioase”[§36 și 40].

În context, profesorul universitar german dr. Ute Mager [293, p. 127], în lucrarea sa *Staatsrecht I*, subliniază că „mandatul liber nu oferă garantat deputaților libertatea de autodeterminare, ci independența în exercitarea unei misiuni încredințată acestuia de către biroul electoral”.

Această poziție este susținută și de savantul Marc van der Hulst care, în lucrarea sa *Mandatul parlamentar. Un studiu comparativ-global*, definește statutul deputatului ca “avantajele și responsabilitățile concepute pentru a proteja exercitarea liberă a mandatului lor și de a-i proteja împotriva presiunilor care ar putea submina independența lor” [208, p. 28].

3.3.2. Garanții legale ale mandatului parlamentar. Îmunitatea parlamentară este cunoscută sub două forme:

a) *lipsa răspunderii juridice* pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, iresponsabilitatea fiind considerată, în asemenea situații, o imunitate de fond;

b) *inviolabilitățile* - situații în care imunitatea este de fapt o imunitate de procedură și care se referă exclusiv la răspunderea penală și contravențională, protejând persoana parlamentarului împotriva unor urmăriri pentru acțiuni care ar fi străine mandatului, abuzive sau vexatorii [33, p.152].

În una dintre lucrările sale, prof. Ioan Muraru preciza că deținătorul suveranității naționale, poporul, o exercită prin reprezentare, iar parlamentarii, ca împuterniciți ai acestuia, trebuie să se bucure de o protecție juridică aparte. Ca atare, protecția mandatului parlamentar rezultă din însuși rolul Parlamentului în exercițiul puterii suverane. Realizarea eficientă a mandatului implică independența parlamentarului contra oricăror presiuni exterioare, de orice natură ar fi ele și de oriunde ar veni, o anumită libertate de comportament. Parlamentarul trebuie protejat îndeosebi contra: presiunii alegătorilor, presiunilor propriului partid care l-a propulsat, presiunilor Guvernului și a diferitelor interese private [147, p. 319].

Practic în toate statele, instituțiile reprezentative din lume, prin constituții și alte legi, reglementează forme de protecție a mandatului parlamentar. În sursele doctrinare ale cercetătorilor: Victor Popa, Ion Guceac, Alexandru Arseni, Teodor Cârnaț, Ioan Muraru, Victor

Duculescu la fel este tratată necesitatea protecției mandatului parlamentar.

În actualul sistem parlamentar, protecția specială a deputaților se realizează prin: regimul de incompatibilitate; imunitatea parlamentară; indemnizații [85, p.312]. (la care pot fi adăugate, prin regulament sau lege specială, și alte drepturi în vederea facilitării exercitării mandatului); transparența financiară [147, p. 336].

Prin **incompatibilități** trebuie să înțelegem situația prin care deputatului i se interzice să ocupe și alte funcții care nu sunt compatibile cu funcția de deputat. Altfel spus, este interzis cumulul de funcții. Articolul 70 din Constituție stabilește această restricție prevăzând calitatea de deputat incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite. Se justifică reglementarea nominalizată prin stabilirea unei protecții și independențe a reprezentantului poporului față de orice influențe de orice proveniență.

Dacă am admite că deputatul ar ocupa concomitent și unele funcții din domeniul public sau privat, Victor Popa consideră că ar interveni unele consecințe negative, precum:

- lipsa de la unele ședințe ale Parlamentului;
- timp insuficient pentru examinarea profundă a proiectelor de legi;
- activitate insuficientă în comisiile parlamentare;
- dependență materială de funcția cumulată;
- posibile tentative ale patronului sau ale altor persoane de a-i influența

comportamentul în anumite cazuri;

- posibile sarcini de a soluționa prin excepție sau prin influența mandatului unele probleme de interes particular sau corporativ.

Incompatibilitatea cu funcția de parlamentar este stabilită și în virtutea teoriei separației puterilor în stat. Cei care ocupă funcții în puterea legislativă nu pot ocupa funcții în alte ramuri ale puterii de stat (executivă și jurisdicțională), altfel ar avea loc o diminuare a marelui principiu scopul căruia este stabilirea unui echilibru între puteri [163, p. 97].

Profesorul Ion Guceac, prin instituirea incompatibilităților, explică:

- imposibilitatea exercitării concomitente a mai multe funcții;
- crearea condițiilor pentru ca parlamentarul să se poată concentra doar asupra activității parlamentare;
- evitarea cazurilor de corupție prin oferirea unor posturi avantajoase de către executiv în schimbul unei „protecții” parlamentare etc. [85, p. 315].

Așadar, deputatului îi este interzis să ocupe alte funcții care nu sunt compatibile cu funcția pe care o deține, pe când activitățile didactice și științifice sunt permise, ba chiar

preferabile, deoarece activitatea legislativă vizează interesele întregii societăți, ea presupune o profundă și temeinică examinare a măsurilor propuse și a consecințelor lor. Tocmai activitatea didactică și științifică contribuie la atingerea acestor deziderate. Această opinie este susținută de profesorul Alexandru Arseni [9, p.41]. Suntem absolut de acord că pentru ridicarea profesionalismului deputaților ar fi oportună cerința ca deputații să aibă studii superioare, iar cei cu titluri științifice și didactice – preferabile. Astfel, art.70 din Constituție a fost modificat prin Legea nr.1470-XV din 21.11.02 [131], care a introdus în textul Constituției, "cu excepția activității didactice și științifice".

În legislația națională, incompatibilitatea deputatului este reglementată de:

Art.3. din Legea nr. 39-XIII din 07.04.1994 [128]. – Mandatul de deputat este incompatibil cu:

a) funcția de Președinte al Republicii Moldova;

b) funcția de membru al Guvernului;

c) funcția de avocat parlamentar;

c¹) funcția de ales local;

d) exercitarea oricărei alte funcții remunerate, inclusiv a funcției acordate de un stat străin sau organizație internațională, cu excepția activității didactice și științifice desfășurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului.

Totodată, persoanele mandatate de Parlament cu misiuni temporare în organele centrale ale administrației de stat pot cumula exercitarea acestei misiuni cu mandatul de deputat pe o durată de cel mult 6 luni. Deputatul care se regăsește în unul dintre cazurile de incompatibilitate va demisiona, în termen de 30 de zile de la data validării mandatului, din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat. În cazul în care deputatul se află în unul dintre cazurile de incompatibilitate și nu a depus, în termenul stabilit, cererea de demisie din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat, după expirarea acestui termen este suspendat de drept din funcția incompatibilă. În decursul a 30 de zile de la validarea mandatului, deputatul trebuie să declare Biroului permanent orice activitate extraparlamentară pe care va continua să o desfășoare. Schimbările survenite în activitatea deputatului în timpul exercitării mandatului se aduc la cunoștința Biroului permanent în cel mult 10 zile de la data apariției lor [128].

Ioan Muraru destinge *imunitatea parlamentară* ca acea trăsătură a mandatului parlamentar în temeiul căreia parlamentarul este protejat față de eventualele presiuni sau abuzuri ce s-ar comite împotriva persoanei sale și care îi asigură acestuia independența, libertatea și siguranța în exercitarea drepturilor și obligațiilor care-i revin potrivit Constituției și legilor. Totodată, imunitatea

parlamentară este cunoscută, studiată și legiferată sub două forme, și anume: a) lipsa răspunderii juridice; b) inviolabilitatea parlamentarului [148, p. 329].

Însă, subliniază Ion Deleanu, „ideea rămîne discutabilă din moment ce imunitatea este un mijloc de protecție a parlamentului și ea, oricum, în condițiile stabilite, poate fi ridicată. Pe de altă parte, nici parlamentului nu i se poate refuza accesul liber la justiție și dreptul de a obține o hotărîre judecătorească într-o cauză care îl privește” [60, p. 245].

Unii autori, printre care profesorii Ion Guceac și Ion Deleanu [60, p. 237], utilizează noțiunea de *iresponsabilitate* în loc de ***lipsa răspunderii juridice***. Totuși, iresponsabilitatea parlamentarilor trebuie concepută într-un mod riguros, pentru a nu "acoperi" cu imunitate toate "abaterile de limbaj" comise în afara Parlamentului de membrii săi. Regula iresponsabilității se aplică doar actelor care țin nemijlocit de funcțiile parlamentare: propuneri, amendamente, interpelări și voturi exprimate în ședințe plenare și în comisii, raporturi depuse pe numele unei comisii, chestiuni, întrebări scrise și orale, acte săvîrșite în cadrul unei misiuni încredințate de către organele Parlamentului [85, p. 317].

Spre deosebire de iresponsabilitate, ***inviolabilitatea*** este o imunitate de procedură și se referă exclusiv la răspunderea penală și la cea contravențională, dacă implică trimiterea în judecată sau aplicarea unei sancțiuni privative de libertate. Este un aspect al imunității parlamentare, ea protejează mandatul, dar și parlamentarul împotriva urmăririlor penale sau contravenționale, pentru acțiuni străine mandatului, abuzive sau vexatorii.

La 4 iulie 2014 Parlamentul Republicii Moldova nu a reușit să adopte proiectul de modificare a Constituției care prevedea reducerea imunității deputaților. Proiectul prevedea că deputații vor putea fi trași la răspundere fără acordul prealabil al Parlamentului, așa cum stabilește în prezent Constituția. Deputații urmau să-și păstreze imunitatea doar pentru declarațiile politice. Proiectul a fost elaborat de 50 de parlamentari din coaliția pro-europeană la inițiativa PLDM.

Deputații comuniștii au invocat însă încălcarea procedurii, afirmînd că proiectul se bazează pe un aviz al Curții Constituționale emis cu doi ani înainte de înregistrarea documentului în Parlament. Proiectul de lege privind lipsirea de imunitate a deputaților nu a întrunit numărul necesar de voturi pentru a fi aprobat în lectura a doua. Pentru au votat 55 de parlamentari, iar contra 35. În prezent, imunitatea parlamentară poate fi ridicată la solicitarea Procuraturii Generale, cu votul majorității deputaților.

Imunitatea parlamentară reprezintă dreptul în baza căruia deputații nu pot fi reținuți, arestați, percheziționați, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă. Grație imunității, deputații

nu pot fi trimiși în judecată fără audiere și fără încuviințarea Parlamentului. Un deputat nu poate fi subiectul unui dosar decât dacă, prin votul majorității parlamentare la solicitarea Procuraturii Generale, este privat de imunitate. Reglementarea imunității parlamentare diferă de la stat la stat, dar necesitatea asigurării unui mandat liber în voința sa de exprimare, pentru opiniile politice sau votul său este un element indispensabil al statutului de deputat [176].

În general, inviolabilitatea parlamentară se referă numai la faptele străine exercitării mandatului. Ea are scopul să împiedice ca un parlamentar să fie privat de posibilitatea de a-și exercita funcția din cauza unor urmăriri represive și arbitrare, inspirate din motive politice. Așadar, inviolabilitatea nu suprimă represiunea, ci întârzie momentul urmăririi penale și judecătorești, pentru săvârșirea unei infracțiuni sau contravenții, în scopul de a nu abate un parlamentar de la exercitarea funcției sale. Ea este, deci, temporară, adică pe durata exercitării mandatului [148, p. 333].

În legislația națională este reglementată imunitatea parlamentară și răspunderea juridică. Constituția prevede, conform art. 70 alin. (3), că „Deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului după ascultarea sa”, iar art. 71 stipulează că „Deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului” [42].

Referitor la imunitate, Legea organică despre statutul deputatului în Parlament prevede că imunitatea parlamentară are drept scop protejarea deputatului în Parlament împotriva urmărilor judiciare și garantarea libertății lui de gândire și de acțiune.

Conform acestei imunități, deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică sub nicio formă pentru opiniile politice sau voturile exprimate în exercitarea mandatului. Procedura de ridicare a imunității este una complexă și demarează la crearea Procurorului General, adresată Președintelui Parlamentului. Președintele Parlamentului o aduce la cunoștința deputaților în ședință publică în cel mult 7 zile de la parvenirea acesteia și o trimite de îndată spre examinare Comisiei juridice pentru numiri și imunități care, în cel mult 15 zile, va constata existența unor motive temeinice pentru aprobarea cererii. Hotărîrea Comisiei este adoptată prin votul secret a cel puțin jumătate plus unu dintre membrii ei.

Odată cu cererea, Procurorul General va depune la Comisie toate documentele pe care aceasta le solicită. În caz de refuz, Comisia va face apel la Parlament. Raportul comisiei este supus examinării și aprobării în Parlament în cel mult 7 zile de la prezentarea acestuia. Parlamentul decide asupra cererii Procurorului General cu votul secret al majorității deputaților aleși. Acțiunea penală împotriva deputatului poate fi intentată numai de către Procurorul General.

În caz de infracțiune flagrantă, deputatul poate fi reținut la domiciliu pe o durată de 24 de ore numai cu încuviințarea prealabilă a Procurorului General. Acesta va informa neîntârziat Președintele Parlamentului asupra reținerii. Dacă Parlamentul consideră că nu există temei pentru reținere, dispune imediat revocarea acestei măsuri.

Pe toată durata mandatului său deputatul este considerat ca fiind în exercițiul funcțiunii, motiv pentru care orice agresiune împotriva sa este asimilată infracțiunii de ultraj și sancționată conform dispozițiilor prevăzute pentru aceasta. De protecție juridică similară beneficiază și membrii familiei – soț, soție, copii și părinți – în cazul în care agresiunea împotriva acestora urmărește nemijlocit exercitarea de presiuni asupra deputatului în legătură cu exercitarea mandatului său [128].

Curtea Constituțională, în baza art. 135 b), interpretînd art. 71 din Constituție, reține că *independența opiniilor deputatului* semnifică protecția juridico-constituțională a deputatului în exercitarea mandatului său; deputatul în Parlament nu poate fi persecutat, adică nu poate fi supus urmăririi judiciare sau administrative pentru voturile sau afirmațiile sale în Parlament sau în comisiile lui, precum și pentru documentele al căror autor este, pentru alte acțiuni compatibile cu statutul său de deputat în Parlament; deputatul în Parlament nu poartă răspundere juridică sub nicio formă (civilă, penală, administrativă sau disciplinară) pentru opinia sa, pentru votul exprimat, pentru alte acțiuni legate de îndeplinirea obligațiilor de deputat; independența opiniilor deputatului în Parlament, consacrată drept garanție juridică a activității sale de deputat, este absolută și perpetuă. Deputatul în Parlament nu poate fi tras la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în exercitarea mandatului de deputat nici după încetarea acestuia [96].

Curtea Constituțională în Hotărîrea nr. 2 din 20.01.2015 privind interpretarea articolului 1 alin.(3) combinat cu articolele 69 și 70 din Constituția Republicii Moldova (imunitatea și încetarea mandatului deputatului) (*Sesizarea nr.6b/2014*), concluzionează că, în cazul condamnării deputatului pentru infracțiuni săvîrșite cu intenție și/sau condamnării la închisoare (privațiune de libertate) prin hotărîre judecătorească definitivă și irevocabilă, inclusiv ale unui stat străin, mandatul acestuia nu poate fi ridicat, ci încetează de drept. În sensul articolului 70 alin.(3) din Constituție, imunitatea parlamentară nu are incidență asupra deputatului condamnat printr-o hotărîre judecătorească definitivă și irevocabilă, protecția inviolabilității fiind epuizată în momentul “trimiterii în judecată”. În sensul articolului 70 alin.(3) din Constituție, imunitatea parlamentară nu are incidență asupra deputatului în cadrul procedurii de recunoaștere de către

instanțele judecătorești naționale a unei hotărâri de condamnare definitive pronunțate de instanțele judecătorești ale unui stat străin [92].

În aceeași ordine de idei, ar fi oportun să ne referim și la inițiativa de revizuire a art. 70 și 71 din Constituție, la care Curtea Constituțională a emis un Aviz [18] pozitiv și o opinie separată a unui judecător. Inițiativa de revizuire a Constituției provenea de la 36 de deputați în Parlament și prevedea în general excluderea imunității și, ca urmare, posibilitatea reținerii, arestării, percheziționării și trimiterii în judecată a deputatului fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului.

Relevantă în acest sens este opinia concurentă a unui judecător, împărtășită de noi, care a susținut în principiu practica Curții Constituționale referitoare la avizele privind inițiativele de revizuire a Legii Supreme, dar am atenționat că în contextul politic actual, ținându-se cont de nivelul de cultură politică, gradul de democratizare a societății și starea justiției din țară, excluderea imunității parlamentare ar reprezenta nu doar o suprimare a unor garanții oferite de Constituție parlamentarului pentru exercitarea unei părți a suveranității naționale, dar, nemijlocit, o amenințare la adresa opoziției parlamentare și a pluralismului politic în general.

Indemnizația parlamentară, ca și celelalte drepturi ale parlamentarilor, are ca scop să pună pe cel ales la adăpost de nevoi și, eventual, de tentațiile de a fi corupt și a apărut în corelare cu sufragiul universal care a permis ca „cetățenii aparținând claselor celor mai puțin favorizate ale națiunii să poată fi aleși” [279, p. 756]. Ca și orice alt mijloc de protecție a mandatului parlamentar, acordarea indemnizației este o măsură de ordin public, la care nu se poate renunța. Deși indemnizația este un drept patrimonial, titularul acestui drept nu ar putea renunța la beneficiul lui, ca și la oricare alt drept subiectiv pentru a putea adopta astfel o atitudine sfidătoare față de ceilalți colegi ai săi din Parlament. Indemnizația chiar refuzată, se consemnează pe numele titularului [147, p. 335].

Ion Guceac, vorbind despre indemnizații, constată că exercitarea unui mandat parlamentar nu este o activitate neremunerată, iar recompensa acordată celor aleși este indispensabilă bunei reprezentări a parlamentelor și independenței membrilor lor. În istoria statului nostru deținătorii mandatelor parlamentare nu au beneficiat întotdeauna de indemnizații pentru activitatea desfășurată. Astfel, Constituția din 1978 prevedea că „în timpul sesiunilor Sovietului, precum și pentru exercitarea împlinirilor de deputat, în alte cazuri prevăzute de lege, deputatul este scutit de îndeplinirea îndatoririlor de producție sau de serviciu, menținându-i-se câștigul mediu la locul de muncă” [85, p. 312].

Indemnizațiile oferite parlamentarilor, luând forma unui salariu concret, ajung să

transforme mandatul parlamentar într-o „profesie”, ceea ce duce la formarea unui strat social deosebit al „profesioniștilor politici” [85, p. 313]. Susținem această opinie fiind siguri că doar un corp de deputați cu înalte calități profesionale și cu o susținere materială adecvată va menține statutul de independență și imparțialitate al deputaților. Conform Legii, pentru exercitarea eficientă a mandatului, deputatul în Parlament are dreptul:

a) la salariu lunar în modul, condițiile și mărimile prevăzute de Legea nr. 355-XVI din 23 decembrie 2005 cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar;

b) la diurne și alte plăți compensatorii, în mărimile stabilite de Biroul permanent, care nu se includ în salariul lunar și nu se iau în calcul la stabilirea cuantumului prestațiilor de asigurări sociale.

Totodată, deputatul care nu dispune de spațiu locativ în municipiul Chișinău se asigură cu apartament de serviciu pe durata mandatului. În cazul neasigurării cu apartament de serviciu, deputatului i se acordă o indemnizație lunară neimpozabilă pentru chirie. Deputatul de asemenea are dreptul la concediu anual plătit, la concediu pentru soluționarea problemelor personale și la concediu medical. Concediu anual plătit se acordă deputatului pe o durată de 36 de zile lucrătoare (luându-se drept bază săptămîna de muncă de 6 zile), de regulă, în timpul vacanței de Crăciun și al vacanței de vară.

Altă garanție este faptul că, în perioada de exercitare a mandatului de deputat, contractul de muncă se suspendă, iar după expirarea mandatului, deputatului i se garantează locul de muncă (serviciu) anterior; în lipsa acestuia (în caz de lichidare a unității, de reorganizare a ei, de reducere a statutului de personal etc.), i se acordă un loc de muncă (serviciu) echivalent la aceeași unitate sau la alta, cu consimțămîntul lui.

Durata de exercitare a mandatului de deputat se include în vechimea totală și neîntreruptă în muncă (serviciu), în vechimea în muncă la specialitatea precedentă. Cu persoana care urmează să suplinească funcția anterioară a deputatului se încheie un contract de muncă pe o durată determinată, care se realizează la revenirea acestuia. Astfel se va proceda și în cazul cînd funcția anterioară a deputatului este ocupată prin alegere sau concurs.

Sunt stabilite și garanții pentru Președintele Parlamentului care, în caz de expirare a mandatului, de demisie sau de imposibilitate definitivă de exercitare a atribuțiilor, beneficiază de:

- a) asistență medicală și tratament balneoclimateric gratuite;
- b) asigurare a securității în decursul unui an de zile;
- c) automobil în decursul unui an de zile;

d) înlesniri la plata pentru serviciile comunale;

e) pașaport diplomatic.

Conform Legii nr. 355, salariile deputaților au crescut cu 35% de la 1 ianuarie 2013. Salariul brut al unui deputat este de 10544 lei, ceea ce constituie, după impozitare, circa 8000 lei. Majorările survin după ce deputații au operat modificări la Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar. Astfel, salariile neimpozabile pe care le primesc deputații, în momentul de față, arată în felul următor:

Președintele Parlamentului - 11800 lei; vicepreședintele Parlamentului - 10800 lei; Președintele Comisiei permanente; membrul Biroului permanent - 10395 lei; vicepreședintele Comisiei permanente - 9855 lei; secretarul Comisiei permanente - 9720 lei; deputat - 9585 lei [143].

Transparența financiară este menționată de profesorul Ioan Muraru [147, p. 336], ca o prevenire a posibilității de a folosi în scopuri personale, de regulă materiale, demnitățile și, respectiv, funcțiile publice. Întrucât mandatul parlamentar trebuie exercitat doar în vederea garantării intereselor naționale, a eficientizării acțiunilor statului în rezolvarea problemelor majore ale societății, folosirea abuzivă și frauduloasă a demnităților deținute în scopul îmbogățirii personale ar contraveni grav regulilor mandatului reprezentativ.

Salariile deputaților în Parlament întotdeauna au trezit discuții, fapt ce a determinat parlamentarii să dezbată aceste probleme cu ușile închise, ceea ce este incorect, toate ședințele fiind declarate publice, cu excepția celor în care se discută probleme legate de securitatea statului și protecția cetățenilor.

Transparența financiară trebuie interpretată ca o protecție a Parlamentului împotriva unor deputați care ar putea interpreta greșit drepturile ce le revin în această calitate, ea trebuie văzută ca îndeplinind un dublu rol:

- protecția Parlamentului și a autorității statale în general împotriva unor parlamentari ce ar abuza de funcțiile lor, acționând prioritar sau numai pentru realizarea unor interese personale (adesea materiale);

- protecția parlamentarilor, combaterea calomniilor la adresa lor, în special a celor ce vin de la adversarii lor politici. Din punct de vedere juridic, aceasta se realizează prin declararea veniturilor parlamentarilor la începerea mandatului. Astfel, oricând există posibilitatea combaterii calomniilor la adresa parlamentarilor, dar și identificării cazurilor de încălcare a deontologiei parlamentare.

Transparența financiară presupune că:

- deputatul va depune, în condițiile legii, declarație cu privire la venituri și proprietate;
- la începutul fiecărei legislaturi, Comisia juridică, pentru numiri și imunități, împreună cu organele fiscale, organizează controlul declarațiilor deputaților despre veniturile lor, care se impozitează conform Codului fiscal, și, în termen de cel mult 2 luni de la data depunerii declarațiilor, întocmește un raport, care urmează să fie aprobat de Parlament cu votul majorității deputaților prezenți;
- declarațiile deputaților despre veniturile lor, care se impozitează conform Codului fiscal, depuse cu 3 luni înainte de expirarea mandatului, vor fi controlate, cu cel puțin o lună înainte de expirarea mandatului, de către Comisia juridică pentru numiri și imunități împreună cu organele fiscale și, ca rezultat al controlului, se va întocmi un raport, care urmează să fie aprobat de Parlament cu votul majorității deputaților prezenți”[128].

Autorii germani Braun, Jantsch, Klante [294, p.50], în lucrarea *Comentariu la Legea Federală privind statutul deputaților din landuri și Statele Europene* afirmă că una dintre obligațiile deputaților parlamentari, conform statutului, „decurge începînd cu ziua cînd a fost numit deputat și pînă la sfîrșitul mandatului, constă în păstrarea secretului de serviciu și interzicerea acceptării de recompense și cadouri”.

Înterzicerea acceptării de recompense și cadouri pentru deputați în legislația națională este reglementată de un Regulament, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 134 [90].

Mai pot fi adăugate și următoarele acte normative care reglementează transparența financiară: Legea privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății persoanelor cu funcții de demnitate publică, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și ale unor persoane cu funcție de conducere [134], Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică [127].

Conform art. 44 alin. (1) lit. e) din Codul electoral [132], pentru înregistrarea candidaților în alegerile parlamentare, Comisiei Electorale Centrale i se prezintă declarația candidatului privind averea imobiliară, depunerile bancare, hîrțiile de valoare, sumele primite ca moștenire și veniturile din ultimii 2 ani precedenți anului în care se efectuează alegerile, precum și sursele acestor venituri, inclusiv veniturile din fondurile de investiții, sub formă de dobîndă, din darea în arendă a proprietății etc.

În opinia noastră, ar putea fi și o *garanție a mandatului parlamentar* în cazul *traseismului politic*, cînd deputatul părăsește fracțiunea parlamentară și nu-și pierde mandatul. Este un fenomen discutabil, asupra căruia există două opinii: păstrarea mandatului – independența mandatului parlamentar (mandatul imperativ este nul) sau depunerea mandatului – alegătorul a

ales partidul. Acest fenomen există și în alte state, de aceea și reglementările legislative pentru acest fenomen diferă de la stat la stat.

Traseismul politic (în engleză *party switching*) este un fenomen politic care constă în schimbarea de către un politician a partidului politic care l-a propulsat într-o funcție. Din punct de vedere științific nu a fost cercetat în detaliu. Printre explicațiile găsite fenomenului este existența unui sistem de partide slab instituționalizat. Traseismul are mai multe implicații normative, teoretice și substanțiale. Fenomenul este răspândit în multe state, chiar în cele mai stabile sisteme de partide. De exemplu în Italia, de-a lungul mandatului legislativ 1996-2001, un sfert dintre membrii Camerei Inferioare a Parlamentului au schimbat partidul politic cel puțin o dată [74, p. 123].

În Republica Moldova traseismul politic din Parlament, care se produce foarte des, duce uneori la disfuncționalitate și instabilitate politică. În viziunea noastră, politicienii se transferă de la un partid la altul urmărind interese personale. Trecerea se face, de obicei, între partide cu doctrine diferite și atunci când partidul abandonat este în cădere electorală, de aici și concluzia că un traseist politic acționează din propriu interes material sau/și electoral. Deseori un traseist politic aduce diverse acuze fostului partid. În ultimii 11 ani, cel puțin 46 de deputați au renunțat la partidele pe ale căror liste au ajuns în Parlament, dar și-au continuat activitatea de aleși ai poporului. Fenomen a avut loc și la începutul activității Parlamentului de legislatură a XX-a, unde un deputat a părăsit fracțiunea parlamentară în primele zile după constituire. Considerăm că, în cazul în care deputatul nu împărtășește politica și valorile doctrinare ale partidului și părăsește fracțiunea parlamentară prin care a ajuns deputat, trebuie să-și depună mandatul parlamentar. Acest fenomen există și în alte țări, dar reglementările legislative diferă de la stat la stat.

3.4. Concluzii la capitolul 3

În acest capitol am realizat o analiză a diferitelor aspecte ale mandatului parlamentar, care includ trăsăturile juridice ale acestuia: generalitatea, independența, irevocabilitatea mandatului parlamentar și protecția constituțională, ca o necesitate a mandatului parlamentar. Toate aceste trăsături sunt tratate diferit, de la stat la stat, în funcție de regimul politic, de sistemul electoral, de structura de stat, de sistemul unicameral sau bicameral, de legislația fiecărui stat și, nu în ultimul rând, de savanții din domeniu. Generalizând și analizând aceste opinii, se poate menționa că toate au la bază teoria mandatului reprezentativ și imperativ nul, care necesită garanție constituțională.

Garanția constituțională include, în primul rând, imunitatea parlamentară, incompatibilitatea, indemnizațiile și irevocabilitatea mandatului parlamentar. Dobândirea mandatului parlamentar depinde de mai mulți factori, precum: sistemul constituțional, sistemul electoral, legislația electorală, legislația parlamentară. Există și la acest capitol diferite opinii și viziuni, de exemplu, ce sistem este mai optimal - cel al reprezentării proporționale sau sistemul mixt (50% alegerea de pe lista de partid +50% votul uninominal)? Pentru a răspunde la această întrebare, am expus opiniile pozitive și negative privind sistemele date și susținând poziția autorilor ce pledează pentru sistemul mixt, care ridică atât responsabilitatea față de alegător, cât și profesionalismul deputatului.

În viziunea noastră, în viitorul apropiat, din cauza problemelor critice demografice, migrației sporite a populației și asistenței financiare, va fi pusă în dezbatere problema alegerilor parlamentare, desfășurate într-o singură circumscriptie electorală. În opinia noastră, clauza privind 101 deputați pentru Republica Moldova ar putea fi revizuită, reieșind din interesul național, strictura de stat, regimul politic, modificarea sistemului electoral, situația demografică, migrația cetățenilor în alte state. Mai rațional ar fi dacă numărul de deputați ar fi coordonat cu numărul unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi și de nivelul al doilea și cu numărul cetățenilor cu drept de vot, care ar putea fi reglementat de Codul electoral și de Legea despre statutul deputatului în Parlament, reieșind din practica altor state.

Consemnăm oportună depunerea jurământului de credință față de țară și popor de către deputați chiar la prima întrunire legală, moment în care începe mandatul parlamentar, pentru a ridica responsabilitatea și valoarea statutului de reprezentant al poporului. Constituția RM stabilește că, ” în exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului”.

Imunitatea parlamentară a fost și este în centrul disputelor politice și ale societății civile, reieșind din cazuri concrete ale deputaților pe parcursul activității parlamentare. Ne-am pronunțat referitor la necesitatea garantării protecției constituționale. Dacă analizăm problema prin prisma dreptului fundamental constituțional, art.16 alin. (2): „Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială” și art. 2 alin. (1): „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”, concluzionăm că deputatul în Parlament nu poartă răspundere juridică sub nicio formă (civilă, penală, administrativă sau disciplinară) pentru opinia sa, pentru votul exprimat, pentru alte acțiuni legate de îndeplinirea obligațiilor de deputat.

În viziunea noastră, imunitatea parlamentară trebuie să se răsfrîngă doar pentru opiniile politice sau votul său exprimat, care este un element constitutiv indispensabil al statutului parlamentarilor în temeiul căreia deputatul este protejat față de eventualele presiuni sau abuzuri ce s-ar comite împotriva persoanei sale și care îi asigură acestuia independența, libertatea și siguranța în exercitarea drepturilor și obligațiilor care-i revin potrivit Constituției și legilor.

În opinia noastră, ar putea fi și o *garanție a mandatului parlamentar* în cazul *traseismului politic*, când deputatul părăsește fracțiunea parlamentară și nu-și pierde mandatul. Este un fenomen discutabil, asupra căruia există două opinii: păstrarea mandatului – independența mandatului parlamentar (mandatul imperativ este nul) sau depunerea mandatului – alegătorul a ales partidul. Acest fenomen există și în alte state, de aceea și reglementările legislative pentru acest fenomen diferă de la stat la stat.

În scopul asigurării reprezentării adecvate și responsabile a alegătorilor, considerăm necesară majorarea vârstei minime de la 25 de ani pentru beneficierea de dreptul de a fi ales în Parlament. Propunerea referitoare la censul de vîrstă de 25 ani față de cel de 18 ani necesar exercitării dreptului de vot se explică prin importanța autorităților publice electivă, prin responsabilitatea ce le revine celor desemnați, prin maturitatea și experiența candidaților, prin ideea unei reprezentări responsabile și eficiente care ar presupune un grad sporit de maturitate politică și civică.

4. PROFESIONALIZAREA ACTIVITĂȚII DEPUTAȚILOR ȘI EFICIENȚA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIEI REPREZENTATIVE

4.1. Mandatul parlamentar: cerințe profesionale indispensabile la etapa parlamentarismului contemporan

Sistemul electoral modern și parlamentarismul contemporan trebuie să îndeplinească anumite standarde juridice internaționale create în special după cel de al Doilea Război Mondial, când a început intens procesul de regîndire a valorilor drepturilor politice și civile de bază și a libertăților, care au devenit obiectul atenției organizațiilor internaționale și transformate dintr-un caz intern în cauză interstatală. Cele mai importante valori sunt reflectate în unele instrumente internaționale, cum ar fi: Declarația Universală a Drepturilor Omului [59], Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [155, p.30], Documentul de la Copenhaga Reuniunea asupra Dimensiunii Umane a CSCE [63, p. 285], Carta Europeană a Autonomiei Locale [32, p.14], etc.

Membrii Parlamentului inițiază, discută și dezbat, adoptă legi, ce au ca scop rezolvarea problemelor cu care se confruntă țara, de aceea cea mai mare parte a timpului deputații și-l petrec în ședințe.

În acest sens, sistemul parlamentar contemporan este o consecință a unui proces de profesionalizare, specializare și diferențiere a vieții politice și administrației publice. Dacă legile anterioare erau adoptate de voința monarhului sau aparatul birocratic, fapt ce ducea la decizii neinformate sau dominate de interes personal, egoist, odată cu apariția parlamentelor autorizate reprezentative această problemă și-a găsit soluția. Calitatea legilor și gradul lor de corelare cu beneficiul public a sporit în mod semnificativ.

Desigur, situația dată a dus la aceea că cerințele pe plan profesional și calitatea legislatorilor au crescut. În parlamente sunt aleși nu doar liderii populari, ci și oameni care au cunoștințele și experiența corespunzătoare. De exemplu, în Congresul SUA de legislatura – 98, convocarea a fost totalizată de 261 de juriști profesioniști, cinci înainte de a fi aleși în Congres au avut serviciu în poliție, doi au fost lideri de sindicat (din 535 de membri ai Congresului) [205, p. 122].

Termenul “profesionalizare”, datorită sensului general al conceptului, nu este întotdeauna lipsit de ambiguități și confuzii.

Profesionalizarea este definită ca fiind “un proces complex, multidimensional, de lungă durată și cu efecte diferite sub aspectul naturii lor. Acest proces presupune transformări profunde la nivelul organizării și ridicarea continuă a nivelului calificării profesionale; o înaltă specializare; respectarea legilor țării și a celorlalte acte normative”.

Referitor la fenomenul profesionalizării carierei, E. Păun consideră că este „un proces de formare a unui ansamblu de capacități și competențe într-un domeniu dat, pe baza asimilării unui set de cunoștințe (teoretice și practice), proces controlat deductiv de un model al profesiei respective”. O trăsătură distinctă a profesionalizării care poate fi desprinsă din această definiție constă în faptul că profesionalizarea presupune descrierea sau elaborarea „identității profesionale”, astfel încât să se contureze un set de cunoștințe și competențe structurate într-un „model profesional” (standarde profesionale), care poate fi asimilat sistematic, pe baze științifice [159, p. 27].

Care ar fi începutul profesionalizării? Schimbarea de atitudine individuală care să prefigureze schimbarea de mentalitate și să impună în final profesionalizarea clasei politice. Călin Georgescu recomandă ca „fiecare să-și pună întrebarea: cât sunt eu de eficient și cum pot să contribuie la creșterea calității vieții în țara asta?” Deoarece singurul lucru care ar trebui să ne preocupe „este ca noi, ca țară, astăzi să trăim mai bine decât ieri și mâine mai bine decât azi”.

Regula profesionalizării este foarte simplă: „Competențele reale nu se atribuie prin decret, ci se validează doar prin rezultatele muncii. Și tot prin muncă, rigoare și chibzuință vom reclădi țara de mâine. Prin muncă și prin adeziunea la repere morale ferme”. Se impune înlăturarea promovării maligne a incompetenței de astăzi și înlocuirea acesteia cu investiția în educație. Se impune de asemenea modernizarea accelerată a învățământului, științei, a cercetării aplicate, a sistemului de sănătate. Părăsirea orizontului mic legat de preocuparea față de ziua de mâine și concentrarea pe orizontul îndepărtat, investind astfel în educarea tinerilor pentru a-i salva de recurența orizontului limitat. În ultimă instanță, „gradul de civilizație al unui popor este măsurat după indicele său de profesionalizare” [29].

Profesionalizarea activității parlamentarilor este determinată de creșterea numărului de proiecte și inițiative legislative care parvin în legislativ.

În opinia noastră, activitatea parlamentară are un caracter complex, prevăzut în special de Legea despre statutul deputatului în Parlament, care prevede crearea condițiilor necesare pentru ca deputații să-și desfășoare activitatea. Deputatul participă la examinarea colectivă și liberă a problemelor ce țin de competența Parlamentului, la dezbaterile și adoptarea proiectelor puse pe ordinea de zi a ședinței Parlamentului, avînd dreptul la inițiative legislative, subiecți cu drept de

sesizare la Curtea Constituțională etc. În opinia noastră, activitatea sporită a deputatului este direct proporțională cu calitatea profesională a sa, reieșind din Raportul de monitorizare „Activitatea Parlamentului Republicii Moldova în anul 2011”, prezentat de Asociația pentru Democrație Participativă pe platforma ”E-democracy”, care plasează topul deputaților cu cele mai multe inițiative legislative înregistrate, absențe, neînregistrări ș.a. Sunt și alte date statistice care ne demonstrează această dependență [2].

Generalizînd opiniile citate, putem deduce că activitatea desfășurată în cadrul legislativului este una profesională, care necesită o serie de cunoștințe, capacități și competențe și care trebuie mereu perfecționate, cu scopul de a elabora acte legislative ce să corespundă tuturor rigorilor timpului și schimbărilor impuse.

Originea profesionalizării parlamentului se regăsește în Constituția Republicii Moldova, art. 70, în care se menționează: ”Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice” [42], precum și în Legea Republicii Moldova despre statutul deputatului în Parlament. Astfel, în art. 3 sunt stabilite incompatibilitățile mandatului de deputat cu funcția de Președinte al Republicii Moldova; funcția de membru al Guvernului; funcția de avocat parlamentar; funcția de ales local; exercitarea oricărei alte funcții remunerate, inclusiv a funcției acordate de un stat străin sau organizație internațională, cu excepția activității didactice și științifice desfășurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului [128].

Deputatul care se află în unul dintre cazurile de incompatibilitate menționate mai sus va demisiona, în termen de 30 de zile de la data validării mandatului, din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat. În cazul în care deputatul se află în unul dintre cazurile de incompatibilitate și nu a depus, în termenul de 30 de zile de la data validării mandatului, cererea de demisie din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat, după expirarea acestui termen este suspendat de drept din funcția incompatibilă [128].

Legislația Republicii Moldova reglementează incompatibilitățile și restricțiile impuse persoanelor care exercită funcții de demnitate publică, funcții publice sau alte funcții prevăzute în Legea cu privire la conflictul de interese, soluționarea conflictelor de interese, precum și modul de prezentare a declarației cu privire la conflictul de interese. Conform art. 9 alin. (2) din Legea cu privire la conflictul de interese” [116], ”Președintele Republicii Moldova, deputații în Parlament, membrii Guvernului și alți conducători ai organizațiilor publice vor anunța Comisia Națională de Integritate despre conflictele de interese specificate la alin.(1) în care se află” [115].

Termenul *profesionalizarea activității parlamentare* poate fi caracterizată sub trei

aspecte:

Primul, conform prevederilor constituționale, munca desfășurată în cadrul Parlamentului este unicul gen de activitate a deputatului.

Al doilea aspect al profesionalizării deținătorilor mandatelor de deputat vizează competența și specializarea deputaților în domeniul legiferării.

Al treilea aspect care implică profesionalizarea deținătorilor mandatelor de deputat rezultă din experiența acumulată pe parcursul exercitării mandatului precedent, și anume din deprinderile și abilitățile practice acumulate [224].

În mod ideal, acesta este parlamentarismul bazat pe tradiții democratice servind interesului național. Parlamentul tinde spre a fi un astfel de organism care ar reprezenta interesele diferitelor grupuri sociale și pături ale populației, este în căutarea rezultatului forțelor politice prin dezbateri și soluții potrivite pentru toți sau majoritatea membrilor societății și în interesele întregului popor. Mandatul liber este o astfel de instituție constituțională care oferă parlamentarilor dreptul să acționeze strict în interesul public, să efectueze în mod imparțial și eficient afacerile de stat, care nu sunt supuse presiunii din exterior, care realizează aceste lucruri în mod liber și pe propria lor răspundere.

Caracterul de mandat liber de deputat se manifestă prin interzicerea constituirii grupurilor parlamentare din legislativ pe motive nepolitice. Astfel, Regulamentul Adunării Naționale a Franței, în art. 23, dispune: ”Este interzisă constituirea, în Adunarea Națională, în modul prevăzut la art. 19 sau în orice altă formă, de grupuri de avocați, grupuri de interese speciale, locale sau profesionale și de conducere a membrilor, pentru a accepta un mandat obligatoriu” [284].

Reprezentatul școlii ruse S. A. Avakian dă răspuns la aceste întrebări: ”Protejarea intereselor unor grupuri... nu depinde de numărul de deputați aparținând acestui grup. Mai mult decât atât, aceștia pot fi reprezentați de deputații care aparțin unui anumit grup social. În primul rând, prin faptul că ei ar putea înțelege nevoile concetățenilor astfel încât să aibă capacitatea pentru a le asigura interesele și să acționeze în interesele păturilor sociale” [222, p. 660].

Alegerile oferă cetățenilor posibilitatea de a desemna la conducere persoanele cele mai demne de funcțiile parlamentare, ale căror forțe și promisiuni din programe se dovedesc a fi cele mai convingătoare. Dar, așa cum au remarcat autorii manualului *Dreptul constituțional al țărilor străine* [227, p. 139], „ar trebui să se aibă în vedere faptul că alegătorii nu au întotdeauna posibilitatea de a alege între bine și rău sau între bun și cel mai bun. Însă este și mai rar cazul când trebuie să facă o alegere între rău și cel mai rău.”

În acest sens, în fața legiuitorului este pusă o problemă foarte importantă: cum se poate realiza, prin intermediul normelor legale, alegerea în Parlament a persoanelor care exprimă cele mai relevante calități ale societății, care nu urmăresc realizarea intereselor personale, care sunt cele mai pregătite profesional pentru activitatea parlamentară? Desigur, legea electorală nu poate garanta pe deplin puritatea și integritatea celor aleși, dar poate contribui, într-o anumită măsură, la selectarea candidaților – celor mai reprezentativi și mai demni.

O soluție a acestei probleme ar fi, în primul rând, stabilirea unor restricții de vot pasiv, a așa-numitor *calificări*. Este foarte important din punctul de vedere al dreptului constituțional să fie păstrat echilibrul optim dintre segmentul de drepturi electorale ale cetățenilor și barierele legale rezonabile și justificate pentru blocarea accesului în Parlament a anumitor categorii de persoane.

Pe de altă parte, din moment ce scopul alegerilor este de a selecta reprezentanții parlamentari, adică oamenii care să gestioneze treburile țării, ar fi oportun ca să se stabilească unele cerințe minime față de candidați. În același timp, restricțiile de eligibilitate nu trebuie să afecteze libertatea de alegere a electoratului, să încalce egalitatea cetățenilor în sfera politică și acestea ar trebui să fie dictate de considerente de ordin practic, și nu de motive politice.

Este inadmisibil a stabili interdicții legale sau condiții de eligibilitate care să permită interpretări arbitrare. De exemplu, în ciuda faptului că la accederea în parlament a persoanelor străine de interesele naționale sau care nu ascund intenția lor de a folosi mandatul parlamentar de grup în beneficiile lor personale, este de dorit să se stabilească restricții în activitatea parlamentară pentru astfel de persoane. Este evident, pentru că astfel de interdicții ar trebui să se ocupe de incertitudinea și ambiguitatea conceptelor. În cazul în care barierele juridice directe sunt deplasate, se poate de gândit despre crearea unor instituții juridice, care împreună ar putea facilita în mod indirect sosirea în parlament într-adevăr a persoanelor demne.

Legislația Republicii Moldova reglementează incompatibilitățile și restricțiile impuse persoanelor care exercită funcții de demnitate publică, funcții publice sau alte funcții prevăzute de Legea cu privire la conflictul de interese, soluționarea conflictelor de interese, precum și modul de prezentare a declarației cu privire la conflictul de interese. Conform art. 9 alin. (2) din Legea cu privire la conflictul de interese, ”Președintele Republicii Moldova, deputații în Parlament, membrii Guvernului și alți conducători ai organizațiilor publice vor anunța Comisia Națională de Integritate despre conflictele de interese specificate la alin.(1) în care se află” [115].

Pentru implementarea acestei Legi și a Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății persoanelor care dețin o funcție de demnitate publică, a judecătorilor, procurorilor,

funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere [134] a fost instituită Comisia Națională de Integritate, care este o autoritate publică autonomă și independentă față de alte autorități publice, față de persoane fizice și juridice [115].

În majoritatea țărilor, cerințele care trebuie îndeplinite de către un membru-candidat în parlament sunt mult mai stricte decât cerințele față de alegători. Principala diferență se referă la vîrstă, cetățenie și comportament.

Factorul principal care limitează eligibilitatea este *vîrsta*, întrucît capacitatea de a guverna impune un anumit nivel de maturitate, de experiență acumulată într-o anumită perioadă de timp pentru a utiliza informațiile și cunoștințele despre lume, de abilități în rezolvarea problemelor de viață și capacitatea de a înțelege aceste probleme.

Pentru votul pasiv a fost stabilit o limită de vîrstă mai mare decât pentru votul activ. În cele mai multe țări este vorba de 25 de ani (în Belgia, SUA, Germania, Japonia, Italia, Liban, Olanda, Ghana, Pakistan), în Austria – 26 de ani, Iran, Libia, Turcia – 30 de ani. În țările cu parlament bicameral, pentru a fi aleși în Camera Superioară, este stabilit o vîrstă mai mare (în SUA, India și Japonia – 30, în Brazilia, Franța și Filipine – 35, în Belgia, Libia și Turcia – 40 de ani) [267, p. 190].

Legislația națională prevede anumite censuri de vîrstă pentru alegerea sau numirea unei funcții publice. De exemplu, conform art. 124 din Codului electoral:

„(1) Au dreptul de a fi aleși consilieri în consiliile locale cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vîrsta de 18 ani.

(2) Au dreptul de a fi aleși *primari* cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, *vîrsta de 25 de ani*” [132].

Pentru anumite genuri de activitate la fel sunt impuse anumite restricții de limită de vîrstă. Conform art. 20 alin. (1) din Legea privind activitatea particulară de detectiv și de pază, ”Se interzice încadrarea persoanei în activitatea particulară de detectiv dacă aceasta:

a) nu a împlinit *vîrsta de 21 de ani*”.

Art. 22 alin. (3) din Lege stipulează: ”Pot fi conducători ai organizațiilor particulare de pază, cu avizul Ministerului Afacerilor Interne, cetățenii Republicii Moldova domiciliați în țară care au împlinit *vîrsta de 21 de ani*, *posedă studii superioare*, certificat de absolvire a cursurilor de calificare, organizate de Ministerul Afacerilor Interne, nu se află la evidență la medicul narcolog sau psihiatru, nu încalcă sistematic ordinea publică și nu au fost condamnați pentru infracțiune săvîrșită cu intenție” [133].

Pentru a fi ales deputat în Parlament, ca reprezentat al poporului, sunt înaintate

următoarele condiții, conform Codului electoral, art. 75: „Candidați la funcția de deputat în Parlament pot fi persoanele cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, dețin cetățenia Republicii Moldova, au domiciliul în țară și întrunesc condițiile prevăzute de prezentul cod” [132].

În viziunea noastră, deputații pot fi doar persoane care au o anumită experiență și psihologic sunt pregătiți pentru responsabilitate în acțiunile lor.

Al doilea factor ce limitează eligibilitatea este **cetățenia**. Viitorul membru al Parlamentului trebuie să demonstreze apartinența la statul a cărui soartă o va ține în mâinile sale. În unele țări, candidatului i se cere să aibă cetățenia țării de mai mulți ani. De exemplu, un membru al Camerei Reprezentanților din SUA poate fi ales dacă este cetățean al Statelor Unite – de cel puțin șapte ani, și un senator – de cel puțin nouă ani [272, p.334].

Cerința de cetățenie este de multe ori completată cu cerința de rezidență, ceea ce sugerează că persoanelor le este recunoscut dreptul de vot numai dacă acestea locuiesc într-o zonă anumită, pe o anumită perioadă de timp. O astfel de situație există în Statele Unite, Noua Zeelandă, în cazul în care congresmanul are reședința în statul din partea căruia a fost ales.

În Republica Moldova există un teren de analiză și comentariu la noțiunea pluralitate de cetățenii (art.24) [112]. A fost o perioadă (2007-2009) când era impusă condiția cetățeniei exclusive a Republicii Moldova la o categorie de funcții publice, inclusiv a deputaților. Dar în urma procesului de la CtEDO [65] care la 18 noiembrie 2008 a pronunțat Hotărârea *Alexandru Tănase și Dorin Chirtoacă vs Republica Moldova* (cererea nr. 7/08) [100], și adoptării Legii nr. 127-XVIII din 23.12.2009 [111] aceste restricții au fost excluse. În majoritatea statelor este stipulată necesitatea deținerii cetățeniei statului, dar nu ca fiind o cetățenie exclusivă. Astăzi, odată cu introducerea noțiunii de cetățenie europeană, cetățenia statului își pierde calitatea de exclusivă. *Cetățenia europeană* a fost definită prin Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat în 1992, la Maastricht, și intrat în vigoare în 1993. Incluzând drepturi, obligații și participarea la viața politică, cetățenia europeană vizează consolidarea imaginii și a identității Uniunii Europene și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul de integrare europeană [36].

În unele țări mai există și alți factori ce limitează dreptul la alegere, de exemplu candidații în Parlament trebuie să treacă o anumită testare intelectuală, morală și financiară. Astfel, în conformitate cu Partea a 4-a din art. 14 din Constituția Republicii Federative a Braziliei (1988), nu pot fi aleși în Parlament cetățenii analfabeți [206]. Acest lucru este de înțeles, pentru că activitatea politică necesită un anumit grad de dezvoltare mintală, educație, fără de care cetățeanul devine pur și simplu un obiect de manipulare politică.

În alte țări, candidatul trebuie să aibă o reputație impecabilă sau să se distingă prin moralitate. În acest scop, sunt impuse așa-numitele calificări morale. În Islanda, unui candidat i se cere să aibă o reputație impecabilă și să dispună liber de proprietatea sa (de exemplu, nu se află sub tutelă), în Mexic – să nu fie consumator de droguri. În Țările de Jos, persoanele private de drepturile părintești își pierd drepturile de vot.

Pentru candidații în organismele reprezentative din Statele Unite ale Americii, Brazilia, Laos, Turcia și din alte țări, calificările legate de studii sunt necesități preponderente. În unele țări, candidații în parlament trebuie să treacă testul de aptitudini intelectuale, morale și chiar financiare. În Laos, de exemplu, membrii Adunării Naționale trebuie să dețină o diplomă universitară sau să dețină o funcție publică, sau să achite impozite destul de mari. În Turcia, senatorii trebuie să aibă o diplomă de studii superioare. În Iran, în Camera Superioară a deputațiilor poate fi ales doar de către persoanele care anterior au fost fie membri ai Camerei Inferioare a Parlamentului cel puțin trei termene, sau miniștri, ambasadori, președintele curții de apel, procuror general, profesori sau avocați (cu experiență de la 15 la 20 de ani), proprietarii care plătesc impozite în valoare de 500 de mii de riali iranieni [225, p. 197].

Conform art. 6 alin. (1) din Legea cu privire la statutul judecătorului, ”La funcția de judecător poate candida persoana cu o reputație ireproșabilă, care deține cetățenia Republicii Moldova, are domiciliul în țară și întrunește următoarele condiții:

- a) are capacitate de exercițiu;
- b) are diplomă de licențiat în drept sau echivalentul acesteia;
- c) a absolvit Institutul Național al Justiției sau are vechimea în muncă prevăzută;
- d) nu are antecedente penale;
- e) cunoaște limba de stat;
- f) corespunde cerințelor de ordin medical pentru exercitarea funcției” [126].

Dar există și alte funcții publice care impun cerințe mult mai rigide. În opinia noastră, dacă am compara cerințele față de un candidat la mandatul de deputat cu condițiile impuse unui candidat la funcția de judecător, ultimele sunt mai dure: să aibă o reputație ireproșabilă, studii superioare, să cunoască limba de stat, fără antecedente penale, corespunde cerințelor de ordin medical pentru exercitarea funcției. Totodată, opinăm că trebuie ridicat și censul de vîrstă – de la 25 de ani, reieșind din analiza comparativă a altor state.

Competența reprezintă o condiție esențială în opera de perfecționare a legislativului. Ea implică și formarea profesională în spiritul responsabilității pentru destinele societății. În practica socială responsabilitatea democratică presupune o pregătire profesională solidă, consolidarea

ordinii și disciplinei, dezvoltarea aptitudinilor de conducere a societății. Eficiența activității parlamentare este determinată de profesionalismul deținătorilor mandatelor de deputat – element decisiv în realizarea obiectivelor și sarcinilor autorității legislative. Orice parlament are nevoie de un corp profesional de membri, care să aibă o pregătire complexă și anumite abilități profesionale necesare pentru elaborarea și promovarea politicilor statale și a unor acte legislative de calitate.

4.2. Aspecte privind profesionalizarea activității deținătorilor de mandate parlamentare

Valoarea esențială a oricărui sistem constituțional o constituie resursele umane, de competența și profesionalismul cărora depinde eficiența actului de guvernare, calitatea prestării serviciilor publice, soluționarea problemelor social-economice și politice caracteristice etapei de dezvoltare la care se află actualmente Republica Moldova.

Autoarea austriacă Heidi Z'graggen, în lucrarea sa *Profesionalizarea parlamentului în comparație istorică și internațională* [390, p. 38]. afirma că: „Istoric, profesionalizarea politică este văzută ca o condiție absolut necesară dezvoltării sociale și diferențierii funcționale”.

Deși în prezent doctrina juridică operează în special cu noțiuni de profesionalizare a administrației publice, totuși putem constata că exigențele înaintate funcționarilor publici pot fi atribuite și deținătorilor de mandate parlamentare, deoarece, conform Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, **funcția de demnitate publică** este considerată funcția publică ce se ocupă prin mandat obținut direct în urma alegerilor organizate sau, indirect, prin numire în condițiile legii. Iar **funcția publică** reprezintă ansamblul atribuțiilor și obligațiilor stabilite în temeiul legii în scopul realizării prerogativelor de putere publică [136].

Cerințele societății înaintate față de deputați pot fi satisfăcute numai existând condiția unui personal înalt calificat, care își dezvoltă permanent abilitățile și competențele prin activități de dezvoltare profesională continuă. Pentru ca investițiile în instruire să aibă efect maxim asupra activității, procesul de dezvoltare profesională trebuie să se bazeze, în mod obligatoriu, pe identificarea și satisfacerea necesităților de instruire, pe evaluarea impactului instruirii asupra activității practice. Deci, activitatea parlamentară, ținând cont de argumentele invocate în subiectul precedent este una profesională, astfel ea presupune unele rigori privind exercitarea acestei activități parlamentare, care vizează în primul rând incompatibilitatea mandatului de deputat cu alte activități. Regulile privitoare la incompatibilități au ca scop protecția și independența celui ales. Ele implica o alegere, din partea celui în cauză, între mandatul

parlamentar și o funcție, publică sau privată, sau orice altă activitate incompatibilă cu mandatul.

Parlamentarii nu pot, în același timp, să dețină și o demnitate publică și să fie în serviciul pe care l-au avut anterior, după alegeri ei trebuie să demisioneze pe durata mandatului de deputat sau să suspende activitatea anterioară. Deputații nu pot exercita nici o altă activitate, cu excepția activității didactice și științifice [266].

Savantul rus S.A. Avakian s-a pronunțat asupra cumulării calității de deputat cu cea de membru al Guvernului. În acest sens autorul constată: ”O astfel de combinație de funcții ale parlamentului cu cele ale guvernului ridică o serie de factori de ordin etic și moral. De exemplu, ministrul-deputat nu a spus un cuvânt în timpul discuțiilor din Parlament, iar apoi comentează negativ în Guvern deciziile luate în Parlament. Sau pur și simplu a votat decizia Parlamentului. Sau invers: opinia sa cu privire la decizia Guvernului nu a fost expusă la reuniune, ci în Parlament. Colegii Guvernului și-ar exprima, de asemenea, nedumerirea. Parlamentul efectuează, de asemenea, funcții de control asupra activității Guvernului. Este posibil, în aceste situații, ca membrii săi în Parlament să determine prin voturile lor încrederea Guvernului (și, de fapt, un vot de încredere sau neîncredere adesea având un rol hotărâtor) ?” [222, p. 213].

Coroborarea funcțiilor de membru al Guvernului cu cea de deputat ar fi egală cu faptul că unele și aceleași persoane ar face legi și tot ele le-ar executa, fapt ce contravine principiului separării puterilor în stat. Această limitare vine să contracareze exercitarea simultană a funcțiilor care devine un obstacol în asumarea responsabilităților. De asemenea, incompatibilitatea este o garanție a aplicării în practică a principiului separării puterilor în stat și excluderii imixtiunii în activitatea deputaților din partea altor autorități sau funcționari publici.

În acest sens, după cum am mai spus, legislația Republicii Moldova, anume art. 70 din Constituția Republicii Moldova, stabilește incompatibilitatea calității de deputat cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității științifice și didactice [42]. Prin expresia ”funcție retribuită” se subînțelege ”plata unei sume de bani persoanei care a prestat o anumită muncă”. Dar în cazul în care deputatul ar primi pentru o altă funcție publică sau privată doar niște premii, este aceasta o remunerare? În cazul dat deputații ar putea rămâne într-o funcție publică sau privată cu condiția că va ridica salariu doar pentru funcția de deputat. Nu există nicio explicație cum putem împăca prevederile art. 70 cu cele ale art. 91 din Constituția Republicii Moldova. Primul stabilește interdicția exercitării oricărei alte funcții retribuite, iar al doilea permite președintelui Parlamentului, fiind și el deputat, interimatul funcției de Președinte al republicii. Credem că această funcție trebuie exercitată fără remunerare. Pe perioada interimatului, Președintele republicii trebuie să-și suspende temporar funcția de bază. În

legislație nu găsim un răspuns cert la acest capitol.

Unele sisteme constituționale tratează în mod categoric incompatibilitățile funcției de deputat, în sensul interzicerii oricărei cumulări, pe când alte țări admit exercitarea și a altor activități în paralel cu cea de deputat. Drept exemplu în acest sens este RFG, care stabilește un număr minim de limitări. Este interzis a cumula calitatea de deputat în Bundestag cu funcția de șef de stat, membru al Consiliului Federal și membru al Consiliului Constituțional Federal [287].

Constituția Republicii a V-a a stabilit un șir de incompatibilități: între funcția de parlamentar și ministru, consilier general, consilier regional, consilier de Paris, primar al unui oraș de peste 20000 de locuitori, adjunct de primar al unei comune de 100000 de locuitori sau mai mult, deputat european; de asemenea, nu pot să exercite funcții de conducere în întreprinderi naționale și stabilimente publice naționale și de o manieră generală, întreprinderi private care au o legătură cu exercitarea mandatului [195].

Parlamentul este singura instituție reprezentativă aleasă care, prin componența sa, reprezintă interesele întregii populații, autoritatea lui bazându-se pe liberul consimțământ al electoratului, exprimat prin alegeri periodice. Parlamentul republicii, fiind un parlament unicameral, promovează standarde europene democratice. În afară de spațiul sovietic, unicameralismul a fost promovat, în general, în statele unitare de mici dimensiuni. Din cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, în 15 parlamentele sunt unicamerale (Cipru, Danemarca, Estonia, Finlanda, Grecia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Portugalia, Suedia, Bulgaria, Slovacia și Croația). În prezent, evoluția parlamentarismului contemporan este de a deveni o instituție mai eficientă, mai puțin birocratică, cu un număr mai mic de deputați sau senatori, dar cu capacități profesionale înalte, spre configurarea unui parlament raționalizat. [257].

Acest lucru este demonstrat de Referendumul din România organizat la 22 noiembrie 2009 pentru trecerea la un Parlament unicameral (cu cel mult 300 de deputați) și la reducerea numărului de parlamentari (cu aproximativ 137 de senatori și 334 de deputați). La întrebarea "Sunteți de acord cu trecerea la un Parlament unicameral în România?" (72,31% au fost pentru răspunsul "DA", iar 83,31% dintre voturile valabil exprimate au răspuns "DA" la întrebarea "Sunteți de acord cu reducerea numărului de parlamentari la maximum 300 de persoane?". Prin urmare, majoritatea participanților au răspuns afirmativ la ambele întrebări) [89].

Dacă parlamentarismul se identifică cu democrația reprezentativă, un merit incontestabil îl are delegarea suveranității. Aceasta presupune atribuirea, la intervale relativ stabile, pe baza alegerilor periodice, libere și corecte, a unui mandat de reprezentare. Guvernanții astfel desemnați își exercită mandatul în numele și sub controlul guvernaților. Din acest punct de

vedere, democrația reprezentativă se diferențiază radical de cea directă. În timp ce democrația directă nu acceptă niciun intermediar între comunitate și guvernare, deciziile fiind luate de către cetățeni, democrația reprezentativă presupune exercițiul delegării. În această opoziție se găsește una dintre cauzele lipsei de suport public pentru instituția Parlamentului, dar și mai mult pentru parlamentari. Însă nici formele de democrație semidirectă, nici democrația participativă, nici noile forme de democrație electronică nu pot suplini funcțiile parlamentelor. Aceste forme de exprimare și exercițiu democratic sunt complementare democrației reprezentative, asigurând controlul și adaptarea parlamentelor la cererile mereu în schimbare ale grupurilor politice, sociale, culturale sau economice. Cu toate crizele și impedimentele, democrația parlamentară a asigurat mai bine de 200 de ani o dezvoltare continuă.

Două dintre caracteristicile ce asigură parlamentarismului specificul său sunt *interzicerea mandatului imperativ* și *imunitatea*. Mereu revendicat ca modalitate eficientă de control asupra aleșilor, mandatul imperativ presupune răspunderea directă și nemijlocită a reprezentanților în raport cu cei ce i-au delegat. În schimb, mandatul reprezentativ implică împuternicirea deplină a aleșilor care sunt astfel ocrotiți de eventuale manevre constrângătoare practicate de diversele grupuri de presiune. În acest sens, alesul unei circumscripții nu are obligații față de alegătorii săi, fiind titularul unui mandat de reprezentare a întregii națiuni. Principiul reprezentativității asigură, pe de o parte, caracterul indivizibil al suveranității, iar pe de alta, împiedică dictatura majorității. Tocmai pentru că democrațiile parlamentare sunt spații ale consensului, protecția minorităților de tot felul și a opoziției devine fundamentală.

În ceea ce privește imunitatea parlamentară, aceasta oferă o protecție relativă membrilor Parlamentului în fața eventualelor abuzuri ale puterii executive. Contrar stereotipului antiparlamentar curent, imunitatea nu presupune impunitate. Ea își are originea încă în Roma antică, unde tribunul, reprezentantul poporului, beneficia de o protecție specială pentru a-și putea exercita neîngrădit funcția. În conceptul imunității parlamentare sunt prezente două principii – independența, care protejează parlamentarul de punerea sa sub acuzare pentru acțiuni desfășurate în exercitarea mandatului, și inviolabilitatea, care privește activitățile sale extra - parlamentare. În acest ultim caz, un parlamentar poate fi reținut sau judecat doar cu acordul Camerei din care face parte.

Noțiunea de ”profesionalizare a activității parlamentare” poate fi caracterizată sub trei aspecte: activitatea parlamentară, ca unică formă de activitate a persoanei care a devenit deputat în Parlament, avînd o remunerare adecvată; profesionalismul, în sensul competenței și specializării continue a deputaților în Parlament; profesionalismul, ca o formă de asimilare a

deprinderilor practice, dobândite pe parcursul activității parlamentare (coeficientul realegerii, mandatul fiind de 4 ani). Am putea concluziona: cu cât este mai mare coeficientul realegerii, cu atât mai ridicată este profesionalizarea activității parlamentare.

Întrucât, conform prevederilor constituționale, munca desfășurată în cadrul parlamentului este unicul gen de activitate a deputatului, acesta ***are dreptul la salariu lunar***, la diurne și la alte plăți compensatorii, în mărimile stabilite de Biroul permanent, care nu se includ în salariul lunar și nu se iau în calcul la stabilirea cuantumului prestațiilor de asigurări sociale [128]. Deputații își desfășoară activitatea parlamentară permanent, obținând un salariu din bugetul autonom al Parlamentului, inclus în bugetul de stat. Conform Legii despre statutul deputatului în Parlament [128] și Legii cu privire la sistemul de salarizare [124] în sectorul bugetar sunt prevăzute indemnizații pentru activitatea depusă în serviciul poporului (în Parlament) [42].

Al doilea aspect al profesionalizării deținătorilor mandatelor de deputat vizează ***competența și specializarea deputaților*** în domeniul legiferării. Exercitarea funcției legislative care îi revine în exclusivitate parlamentului este irealizabilă în lipsa unei pregătiri profesionale a deputaților. Schimbările majore din societate, în sensul alinierii la valorile europene, impun exigențe sporite față de reprezentanții poporului, care să conducă la obținerea unor performanțe deosebite, răspunzând așteptărilor electoratului. Aceasta este o necesitate stringentă, dar și un proces deosebit de complex și de durată.

Fiind unicul organ legislativ, deputații trebuie să posede un minimum de cunoștințe în domeniul legiferării și al tehnicii legislative. După alegerile parlamentare întotdeauna există un grup de deputați noi care vin în Parlament, având puțină experiență și cunoștințe despre democrația parlamentară, practicile și procedurile existente. Unele instruirii se organizează de anumite partide politice, axându-se pe tehnicile de lucru în fracțiune și pe relațiile cu mass-media și electoratul, dar activitatea Parlamentului la general este deseori trecută cu vederea. De aceea așa-numita practică a „posibilității de aur” – programul de inițiere pentru deputații proaspăt aleși – este unanim acceptată de majoritatea Parlamentelor naționale. De obicei, astfel de programe sunt pregătite de Secretariatul Parlamentului sub supravegherea directă a Secretarului General și conțin atât partea teoretică, cum ar fi istoria parlamentarismului, studii comparative ale sistemelor parlamentare și structura și atribuțiile instituțiilor de stat, partea legală, cum ar fi informarea elementară cu privire la sistemul legislativ, principiile procedurii legislative, cât și partea practică despre funcționarea Parlamentului, drepturile și obligațiile deputaților și serviciile oferite de Secretariatul Parlamentului. În cadrul interviurilor cu deputații din Parlament s-a exprimat de mai multe ori necesitatea unor astfel de cursuri de inițiere [71, p. 22].

Cursurile pot fi suplinite cu o serie de seminare pe teme de științe politice, parlamentarism, probleme de politică economică și socială și chestiuni privind UE, care ar dura pe tot parcursul legislaturii. Se recomandă ca astfel de seminare să fie scurte – de 1-2 zile, cu excepția cazului când sunt organizate în timpul pauzelor dintre sesiunile parlamentare, iar beneficiari ar putea fi atât deputații, cât și angajații din Parlament [71, p. 26].

Suntem de părerea că este o necesitate obiectivă instruirea deputaților, punându-se accentul pe studiul unor tematici din discipline fundamentale, cum ar fi dreptul constituțional, dreptul parlamentar, politologia, arta oratorică, cursuri de IT ș.a. Această experiență, credem, ar trebui să fie obligatorie pentru fiecare deputat care a dobândit mandatul pentru prima dată. Instruirea sau trainingurile reprezintă o practică larg răspândită în cadrul instituțiilor publice și autorităților administrative. Pentru a implementa această inovație, este nevoie de planuri proprii de formare profesională a parlamentarilor.

Profesionalizarea activității parlamentare urmărește scopul ca deputații să obțină o pregătire specială, iar drept urmare să se înarmeze cu un set de cunoștințe speciale și abilități practice aplicabile în domeniul activității legislative.

Această problemă este susținută și de savantul Marc van der Hulst în lucrarea sa *Mandatul parlamentar. Un studiu comparativ-global* [208, p. 134], unde menționează că, în cazul când în parlament vin deputați noi, care nu au experiență în domeniul politico-parlamentar, aceștia trebuie să beneficieze de cursuri speciale, menite să le ajute să se integreze mai ușor în parlament. Unele programe de formare sau de inducție sunt exploatate de către partidele politice sau comisiile parlamentare și tind să se concentreze asupra problemelor politice. Altele sunt conduse de Serviciile Administrative ale Parlamentului. Ele acoperă, de obicei, subiecte precum istoria parlamentului, ordinea de zi a partidului, aspecte ale dreptului constituțional și administrativ, drepturile și obligațiile parlamentarilor, funcționarea Serviciilor Administrative ale Parlamentului etc. În cazuri rare, un organ special din parlament este însărcinat cu organizarea seminarelor de formare (Institutul de Cercetare și Formare în Adunarea Națională a Republicii Coreea și Oficiul de procedură în Australia). În SUA, universitățile sunt asociate cu programul de informare [208, p. 106].

Aceeași poziție este susținută și de autorul polonez Wojciech Sawicki care, în lucrarea sa *Programe de inducție pentru noii deputați* ”afirmă că, înainte de a-și începe activitatea, un deputat “ar trebui să învețe principiile pe care se bazează activitatea parlamentară, ce drepturi și obligații au și, în plus, ar trebui să cunoască cum și în ce domenii ar trebui să fie ajutați de către serviciile parlamentare” [219, p. 95].

Dacă ne referim la Parlamentul de legislatura a XX-a ales pe 30.11.2014 și validat de Curtea Constituțională la 09.12.2014, constatăm că un număr de 42 de deputați din noul Parlament nu au mai ocupat niciodată această funcție, de aceea acești deputații au primit câte un Ghid al deputatului, completat cu pct. 10.5.4 ”Pentru dezvoltarea unor competențe fundamentale în utilizarea calculatorului și prelucrarea informației, deputații interesați beneficiază de cursuri de instruire în domeniul IT, care se organizează, în caz de necesitate, de Secretariatul Parlamentului”.

Asupra profesionalizării Bundestagului s-au pronunțat doctrinarii germani G. Kayn și V. Tsee în lucrarea *Öffentliches Recht Deutschland*: ”Deputatul desfășoară, cu precădere, activități în Bundestag și în circumscripția electorală. Membrul Parlamentului contribuie și la dezvoltarea relațiilor internaționale. Activitatea parlamentară devine inevitabil o profesie pentru deputat. Parlamentul nu mai poate fi format pur și simplu din oameni respectabili, care percep mandatul ca pe o funcție publică onorabilă, dar sunt inevitabile astfel și unele măsuri de profesionalizare a deputaților” [240, p. 163]. Profesionalizarea activităților parlamentare se practică și în alte țări din Europa de Est și Centrală.

Un alt moment care poate să contribuie la ridicarea eficienței activității parlamentare, credem, îl constituie introducerea institutului asistenților de deputat, care îi vor asigura cu informație mai calitativă, de care aceștia au nevoie pentru a fi bine informați și a lua decizii bazate pe cunoștințe. Asistenții vor prelua activitățile de suport tehnic în munca de birou și în cadrul întâlnirilor cu alegătorii. Luînd în considerare limitele bugetare ale Parlamentului, pentru început fiecare deputat poate beneficia de serviciile unui asistent cu regim de lucru incomplet, fiind recomandabilă examinarea posibilității de stagiere, cu implicarea celor mai buni studenți de la universități sau de la alte instituții de învățămînt superior [71, p. 26]. Această inițiativă se regăsește în norma introdusă în Legea despre statutul deputatului în Parlament, art. 25 alin. (2): ”Deputatul poate fi ajutat în activitatea sa de un asistent remunerat și de asistenți voluntari”.

Este binevenită introducerea în Legea prevederii că pentru facilitarea lucrului deputaților în teritoriu au fost organizate Oficiile teritoriale de informare ale Parlamentului din cadrul Secretariatului Parlamentului care asigură asistența necesară desfășurării lucrului acestora cu cetățenii [129]. Acest fapt este prevăzut și în Regulamentul de organizare și funcționare a Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova [168].

Al treilea aspect care vizează profesionalizarea deținătorilor mandatelor de deputat – ***valorificarea experienței acumulate pe parcursul exercitării mandatului precedent, consolidarea și aprofundarea deprinderilor și abilităților practice dobîndite.*** În cazul în care în

Parlament se perindă un anumit număr de deputați, care au deja experiență de activitate parlamentară, putem afirma cu certitudine că activitatea parlamentară, în acest sens, s-a profesionalizat. De exemplu, în România, trei deputați (Kerekes Karoly, Marton Arpad și Bogdan Niculescu-Duvăz) au devenit deputați începând cu anul 1990, adică se află la al șaptelea mandat de parlamentar: Kerekes Karoly este deputat UDMR de Mureș, Marton Arpad reprezintă județul Covasna, iar Bogdan Niculescu-Duvăz este, la moment, deputat PSD de Argeș [31]. În Parlamentul Republicii Moldova avem astfel de deputați care au peste 6 mandate. Experiența acestor deputați se resimte în luările lor de cuvânt, mesajele sau alocuțiunile din plenul Parlamentului.

Politicianul german Friedrich Burmeister, în lucrarea sa *Wer war wer in der DDR? / Cine era, cine în RDG?* [295], menționează că procesul de profesionalizare a deputaților din parlamentul german cuprinde mai multe aspecte:

- dedicarea pe deplin meseriei;
- instruirea profesională cât mai înaltă, dând dovadă de calități individuale remarcabile, dobândite prin experiență și muncă în domeniul politic;
- capacitatea de a ocupa cele mai importante poziții și de a suprima cât mai obiectiv concurența din partea altor partide politice;
- respectarea unui cod de conduită specific activității politice, conform unor reguli și norme stabilite anterior;
- formarea unui spirit de echipă printre deputații unui partid și a simțului apartenenței la grup;
- dorința de formare și dezvoltare personală și profesională, obținând posibilitatea formării unei cariere avansate.

Analizând procesul de profesionalizare a deputaților din parlamentul german, concluzionăm că unele aspecte deja au fost identificate și analizate, altele sunt incluse în Regulamentul Parlamentului sau Codul de conduită, iar spiritul de echipă se aplică prin principiul colegialității al dreptului parlamentar. În Parlamentul RM a fost înregistrat proiectul de lege privind Codul de etică și conduită a deputatului în Parlament propus de un grup de deputați la 6 iunie 2013. Guvernul, prin Hotărârea nr. 642 din 23.08.2013, a aprobat Avizului la proiectul de lege privind Codul de etică și conduită a deputatului în Parlament, dar 11.03.2015 acesta a fost retras [97].

În viziunea noastră, noțiunea de *profesionalizare a activității parlamentare* ar putea fi caracterizată sub trei aspecte:

Primul, conform prevederilor constituționale, munca desfășurată în cadrul parlamentului este unicul gen de activitate a deputatului, fiind remunerat conform legislației naționale.

Al doilea aspect vizează competența și specializarea continuă a deputaților în domeniul legislativ.

Al treilea aspect reprezintă valorificarea, experienței acumulate pe parcursul exercitării mandatelor precedente.

4.3 Funcționalitatea și eficiența activității parlamentare în lumea contemporană

Parlamentele sunt o expresie a democrației reprezentative, de aceea *funcționalitatea* lor depinde în principal de măsura în care ele reprezintă voința corpului electoral și factual, de capacitatea lor de a influența realitatea conform voinței și intereselor celor pe care-i reprezintă [7, p.169].

La nivel mondial s-a constatat o anumită scădere a ponderii alegătorilor efectivi în raport cu populația majoră (cu drept de vot) și au fost exprimate preocupări cu privire la faptul că această tendință este de natură să submineze legitimitatea democratică a instituțiilor reprezentative, în primul rând a parlamentelor. Totuși, scăderea la nivel mondial – circa 5% în 4 decenii, deși preocupantă, este mai puțin semnificativă decât diferențele statornicite în timp între participarea la procesul electoral în diferitele state sau la nivelul unor grupuri sociale distincte în interiorul aceleiași societăți.

Astfel, statele Europei apusene se caracterizează în general prin rate de participare de peste 70%, fruntașe fiind Malta cu 93% participare la alegerile parlamentare din 2008, Luxemburg cu 90% în 2009 și Belgia cu 89% în 2010, dar în aceste țări votul este obligatoriu, apoi Danemarca, Suedia, Austria și Italia, toate cu peste 80% prezență la ultimele alegeri parlamentare; la polul opus se plasează Franța, Regatul Unit și Portugalia, cu valori în jur de 60% sau chiar sub acest prag. În țările postcomuniste din Europa centrală și răsăriteană, după un prim val de entuziasm inspirat de restabilirea democrației reprezentative, participarea la vot în ultimii ani a scăzut sensibil, majoritatea acestor țări având la cele mai recente alegeri parlamentare rate de participare de 40-60% din corpul electoral [168, p. 91].

Nu intenționăm să facem aici o analiză a cauzelor declinului participării cetățenilor la alegerile parlamentare. Vom observa însă că acesta a fost influențat de percepția multora dintre cetățenii care n-au mai votat, considerînd că votul lor oricum nu contează. Faptul acesta demonstrează că parlamentele acestor țări nu pot deocamdată să distingă problemele efectiv

importante pentru electori. Or această percepție ridică problema dacă principală instituție reprezentativă, Parlamentul, poate exercita suveranitatea ca sumă a puterii cetățenilor.

Alt factor ce limitează capacitatea parlamentelor de a ”face distincția” își are originea în procesele complexe de globalizare ce caracterizează lumea contemporană. A devenit aproape un truism afirmația că în lumea actuală, caracterizată de întrepătrunderea crescândă a economiilor și comunicațiilor, de circulația sporită a oamenilor, ideilor și capitalurilor, multe dintre problemele fundamentale fie ele economice, ecologice sau ținând de securitate nu mai pot fi controlate și/sau soluționate la nivel național, ci necesită forme de acțiune ce transcend granițele dintre state. Desigur, exegeții globalizării ne avertizează că nici în perioadele anterioare, în pofida iluziei că statele erau deplin suverane, marjele de libertate și de reacție eficientă ale factorilor de decizie la nivel național nu erau atât de largi pe cât se afirma; dincolo de această importantă observație, se cuvine totuși să observăm că în lumea actuală se accentuează fenomenele de guvernare multistratificată, care fac ca statele (și parlamentele - am adăuga noi) să fie ”recontextualizate, repoziționate și, într-o anumită măsură, transformate de procesele regionale și globale” [73, p. 156].

Alte condiționări ale *funcționalității* parlamentelor, ca instituții principale ale democrației reprezentative, țin de schimbările survenite la nivelul mijloacelor de comunicare, formelor de interacțiune dintre oameni și instituții, precum și al comportamentelor umane asociate cu acestea. Acum două decenii, observînd primele efecte ale pluralizării mijloacelor mass-media, politologul John Keane avertiza: „Reorganizarea actuală din mass-media va schimba progresiv și ireversibil viitorul societăților noastre mai mult decît o va face toată „dereglementarea” la un loc” [73, p. 157].

Într-o analiză a implicațiilor societății informaționale asupra funcționării democrației reprezentative, politologul Paul Friessen observa că dezvoltarea noilor rețele informaționale orizontalizate și deteritorializate conduce, pe de o parte, la virtualizarea unei părți importante a realității și la schimbarea raportului real-virtual și, pe de altă parte, la modificări în mecanismele decizionale și în implementarea diverselor politici. În acest context, are loc o relocaționare a politicii, care pune sub semnul întrebării principiile de funcționare ale democrației reprezentative tradiționale [210, p. 179].

Orice discuție referitoare la eficiența activității parlamentare trebuie să pornească de la definirea componentelor esențiale ale acestei activități. Desigur, principală menire a parlamentului este legiferarea – de altfel, teoria politică folosește denumirea generică de legislativ pentru instituțiile parlamentare dar activitatea parlamentului nu se reduce la dezbateră

și adoptarea legilor. La fel de importante sunt și: rolul parlamentului de exponent al suveranității naționale și principal for de sintetizare a voinței politice prin mecanismul democrației reprezentative; asigurarea bunei funcționări a sistemului de separare a puterilor prin exercitarea controlului parlamentar asupra activității celorlalte autorități publice; funcțiile de informare, de clarificare a opțiunilor politice, de numire a conducătorilor unor instituții publice și de asigurare a componentei parlamentare a relațiilor externe ale statului.

Având în vedere complexitatea crescândă a activităților Parlamentului, considerăm că măsurarea *eficienței* prin numărul actelor legislative adoptate este desigur importantă, dar totodată aceasta este o formă imperfectă de evaluare a activității instituției, cu atât mai mult cu cât legile adoptate sunt foarte diverse ca volum, complexitate și însemnătate socială. De aceea, orice statistică ce pune bugetul și legile ample ce reglementează domenii importante ale vieții economice și sociale laolaltă cu legile de ratificare a unor tratate internaționale și cu altele care reglementează într-un singur articol câte un aspect punctual al realității este înșelătoare, cu atât mai mult cu cât legile „ușoare” din categoria a doua sunt mai numeroase decât primele [2].

Mult mai importantă este deci o *evaluare calitativă a eficienței activității* de legiferare. Care au fost legile importante adoptate? Cât de rapid a fost procesul legislativ? Care este calitatea efectivă a reglementării? Aceasta din urmă ar trebui evaluată atât prin comparație cu legile similare din alte țări, cât și prin confruntare cu realitățile specifice ale fiecărei țări, inclusiv luând în considerare intervalul de timp scurs pînă în momentul cînd au fost solicitate și/sau adoptate modificări ale respectivei legi.

Desigur, o asemenea evaluare calitativă este mai greu de operaționalizat statistic și de ferit de abordările subiective. Ea ridică totodată și problema competenței specifice a parlamentarilor și profesionalizarea acestora.

Așteptarea ca aleșii să fie egal de competenți în toate problemele supuse legiferării este ireală, și ar contrazice principiul dreptului oricărui cetățean, independent de nivelul său de pregătire profesională, de a fi ales. Tocmai pentru a soluționa aceste probleme o parte esențială din activitatea parlamentului se desfășoară în cadrul comisiilor de specialitate care permite gruparea și valorificarea competențelor disponibile.

Un alt fapt ce contribuie la ridicarea *calității activității parlamentare* este sprijinirea acesteia printr-un corp semnificativ de funcționari, parte făcînd parte din staff-ul tehnico-administrativ al parlamentului (Secretariatul parlamentului), parte atrași pentru diversele componente ale acestei activități. Dincolo însă de aceste elemente de suport, o problemă deschisă este aceea dacă amendarea proiectelor de lege în cadrul procesului de legiferare este un factor de

creștere a calității finale a legilor sau, dimpotrivă, o sursă de necorelări și eventuale contradicții viitoare. La această problemă nu poate fi dat un răspuns univoc, întrucât fiecare caz trebuie să fie evaluat aparte. Pe de altă parte, în mod evident guvernul, care este și inițiatorul celor mai multe dintre proiectele de legi intrate în dezbateră parlamentului, are deseori tendința de a considera că parlamentul trebuie să fie doar un fel de birou notarial de înregistrare, fără modificări, a propunerilor venite de la guvern și că activitatea parlamentară trebuie raționalizată tocmai în direcția adoptării fără amendamente a acestor propuneri. Or o asemenea tendință vine în contradicție cu rolul parlamentului de contrapondere față de executiv în cadrul separării puterilor în stat.

Un alt aspect al acestei probleme privește raporturile dintre Parlament cu celelalte autorități publice, cu Executivul și cu justiția. Acest rol se exercită, pe de o parte, prin caracterul fondator pe care îl are susținerea politică de către Parlament a activității Guvernului, și, pe de altă parte, printr-o multitudine de activități subsumabile controlului parlamentar asupra celorlalte autorități publice. O componentă lesne măsurabilă a eficienței activității de control a parlamentului este procedura întrebărilor și interpelărilor adresate guvernului, unora dintre miniștri sau altor exponenți ai unor componente instituționale ale Executivului. Aceste întrebări și interpelări, variabile în funcție de specificul fiecărui sistem parlamentar, au roluri multiple. Ele sunt o parte a controlului parlamentar, au o funcție de informare și totodată reflectă rolul parlamentului și al parlamentarilor, inclusiv al celor din opoziție, la fixarea agendei dezbaterii publice [72, p. 135].

În fine, dar nu în cele din urmă, un aspect mai greu măsurabil, dar important pentru calitatea sistemului democratic, este contribuția dezbaterilor din parlament la clarificarea opțiunilor politice majore pe termen scurt și în perspectivă, la formarea voinței politice și la maturizarea democratică a societății în contextul parlamentarismului contemporan.

Eficiența activității parlamentului și a parlamentarilor mai este deseori evaluată și în funcție de capacitatea lor de a promova interesele specifice ale alegătorilor din diversele circumscripții. Deosebit de important mai ales în sistemele electorale care leagă direct pe parlamentari de alegătorii din circumscripții mici (pentru care se folosește deseori termenul englez *constituencies*) și mai puțin pregnant în sistemele de reprezentare proporțională care au la bază candidatura pe liste, acest criteriu se referă la realități aflate deseori la limita principiilor generale ale activității parlamentare.

Astfel, în multe sisteme parlamentare se insistă pe faptul că parlamentarii sunt reprezentanți ai națiunii în ansamblul său și că loialitatea față de națiune ca întreg prevalează

asupra legăturilor cu grupuri de interese restrânse. Pe de altă parte, practica politică arată că abilitatea parlamentarilor de a proteja interesele specifice ale alegătorilor lor este esențială nu numai pentru șansele lor la realegere viitoare, ci și pentru realizarea unei apropieri între cetățenii-alegători și principala instituție a democrației reprezentative și, astfel, pentru consolidarea legitimității de ansamblu a sistemului politic parlamentar.

În viziunea noastră, din punctul de vedere al evaluării de ansamblu a *eficienței activității parlamentare*, felul în care parlamentarii promovează interesele specifice ale alegătorilor din circumscripțiile lor trebuie judecat prin subordonare față de criteriul asigurării unui echilibru care să garanteze respectarea interesului național. De aceea eficiența de ansamblu a activității parlamentului este strâns legată de instituirea și, mai ales, de aplicarea unui set de reguli care să prevină tentațiile populiste și abuzurile în direcționarea resurselor, asigurând exercitarea rezonabilă a mandatului, care este parte constitutivă a reprezentării suveranității naționale.

În secolul al XXI-lea viitorul este deschis în ceea ce privește funcționarea instituțiilor de tip parlamentar. Este posibil ca ele să devină tot mai marginale în procesul politic sau, dimpotrivă, este posibil ca ele să se adapteze la provocările ce le stau în față, să se reinventeze și să-și reafirme rolul de prim factor al democrației reprezentative.

Pentru ca o asemenea adaptare să fie încununată de succes, este necesar ca Parlamentul să-și consolideze capacitatea de a reprezenta cu adevărat și în întreaga sa complexitate corpul cetățenesc, națiunea suverană. Desigur, consolidarea reprezentativității parlamentului depinde mult de sistemul electoral, care, la rândul său, este o parte a arhitecturii constituționale a fiecărui stat. În acest sens, se conturează două filozofii distincte. Una consideră că reprezentativitatea parlamentului depinde de legătura dintre parlamentari și electoratul din circumscripția teritorială în care au candidat și au fost aleși; potrivit unei asemenea linii de gândire, soluția cea mai bună ar fi alegerea directă în fiecare circumscripție a unui parlamentar, fie în sistem majoritar simplu (ca în Statele Unite sau în Marea Britanie), fie în sistemul cu două tururi de scrutin (ca în Franța).

Observația care s-ar putea aduce unui asemenea sistem este că largi segmente ale societății, ale căror opinii nu sunt majoritare la nivelul unor comunități compacte, dar care sunt semnificative la nivelul de ansamblu al societății, rămân nereprezentate, iar mulți cetățeni ajung să considere că votul lor nu mai are efect politic real, ceea ce subminează tocmai legitimitatea de ansamblu a parlamentului. De aceea o altă linie de gândire consideră că parlamentul trebuie să reprezinte cât mai multe dintre curențele de idei din cadrul societății și că pentru a se asigura această reprezentativitate sunt mai utile sistemele proporționale de repartizare a mandatelor.

Obiecția majoră care se aduce unor asemenea sisteme este aceea că ele diluează legătura parlamentarilor cu alegătorii, de aceea în unele sisteme politice, cum este cel al alegerilor pentru Bundestag din Germania, s-a instituit un sistem mixt, în care o jumătate dintre deputați sunt aleși prin scrutin majoritar în circumscripții directe, iar cealaltă jumătate primește mandate pe baza unor liste de partid, astfel încât structura parlamentului să reflecte fidel ponderea voturilor primite de partidele care au câștigat cel puțin 5% din voturi.

„Obiectivul este acum complicarea democrației pentru a o desăvârși, mai mult decât pentru a despărți puterile. A complica nu înseamnă a slăbi, a condamna la neputință, ci a constrânge permanent la explicații, la darea de seamă, la evaluare și la control. A complica înseamnă de asemenea a ne despărți de ideea unei democrații simple și imediate. Interesele puterii și ale societății se leagă în acest fel: pentru a fi puternică, o putere trebuie să fie cât mai democratică” [73, p. 166].

Pentru aceasta, esențială este consolidarea unei culturi a dialogului și a compromisului politic. Desigur, și în această privință este nevoie de echilibru, adică de evitarea situațiilor în care diverse curente minoritare blochează realizarea unor compromisuri politice rezonabile. Pentru a se evita asemenea situații de boicot sau blocaj, se pot institui mecanisme și reguli care să împiedice tergiversarea și să impulsioneze negocierea unor soluții larg acceptabile.

Pentru calitatea procesului democratic în general și a activității parlamentului în particular este foarte important ca probleme de abordare politic - să fie clar expuse, împreună cu eventualele constrângeri tehnice pe care le implică adoptarea uneia sau a alteia dintre variante. O asemenea expunere clară este vitală atât pentru calitatea procesului decizional, cât și pentru consolidarea legitimității instituției parlamentului și a sistemului democrației reprezentative în general [6, p. 60].

Responsabilitatea pentru aceasta revine atât mass-media, cât și actorilor politici. Chiar dacă uneori se pot obține avantaje pe termen scurt promovând confuzia dintre planul tehnic-obiectiv și cel politic-subiectiv al diverselor decizii, pe termen mai lung parlamentul ca instituție, parlamentarii ca exponenți ai competiției democratice și societatea în ansamblul său câștigă dacă nivelul de înțelegere al cetățenilor în legătură cu marja de opțiune a deciziei politice este mai ridicat. Pentru aceasta este important ca, evitând să se afunde în derizoriul unor probleme mărunte, de nivel cotidian, Parlamentul să se concentreze pe dezbateră vizibilă a unora dintre problemele și opțiunile fundamentale, care influențează viața societății în ansamblul său.

Pe de altă parte, este important ca Parlamentul să-și asume ferm rolul de garant al echilibrului puterilor și depozitar al suveranității naționale. Istoriceste, acest rol s-a conturat prin

afirmarea funcției Parlamentului de a proteja pe cetățeanul obișnuit împotriva exceselor diverselor instituții ale statului, ca și împotriva unor grupuri de interese care-l pot copleși. Parlamentul a realizat această protecție prin afirmarea principiului universalismului legii și în general al normelor de drept, ceea ce a însemnat combaterea privilegiilor și a tentațiilor de personalizare a legii. Aceste principii și direcții de acțiune trebuie menținute și consolidate și în contextul parlamentarismului contemporan.

Dincolo însă de ele, parlamentul are nevoie și de asumarea unei abordări strategice a relației sale cu celelalte autorități publice [112]. În această privință, punctul nevralgic nu este raportul cu justiția, căreia parlamentul este suficient să-i apere independența funcțională, prevenind totodată tendința sa de a se ridica deasupra legii, ci relația cu Guvernul.

Desigur, după cum separarea puterilor în stat nu poate și nu trebuie să fie absolută, tot așa este elementar faptul că pentru funcționalitatea unei societăți democratice este bine ca legislativul să coopereze cu executivul în asigurarea unei bune guvernări și în realizarea obiectivelor asumate de corpul cetățesc.

O asemenea cooperare loială nu înseamnă însă subordonare. Astfel, parlamentul este bine să susțină politic diversele componente ale puterii executive – de regulă guvernul instituit democratic [42, art. 98]. și președintele țării ales în limitele normelor constituționale [42, art. 78]. , este firesc să le confere legitimitate și să le ajute prin adoptarea legislației necesare bunei funcționări a statului. Pe de altă parte, o asemenea susținere loială nu exclude necesitatea unei examinări atente a politicilor și măsurilor propuse de Guvern. În raport cu executivul care, de regulă, reprezintă doar o parte a societății (majoritatea), parlamentul reprezintă teoretic un spectru politic mai larg [157] și are deci posibilitatea de a aduce în analiza și definirea politicilor publice o pluralitate de puncte de vedere, care pot contribui la îmbunătățirea calitativă a actelor normative și politicilor publice asumate, la includerea unei perspective pe termen mediu și lung și la creșterea gradului de acceptare socială a acestora.

4.3. Concluzii la capitolul 4

Rolul Parlamentului în lumea contemporană, în cadrul sistemului de separare a puterilor este determinat nu numai de competențele și structura lui, dar, de și de statutul deputaților și mandatul parlamentar. Pentru o democrație parlamentară reprezentativă, alături de principiile separării puterilor, alegerile libere, generale și directe sunt instituțiile fundamentale care garantează deputaților o situație specială, independența lor și lipsa de răspundere în fața alegătorilor.

Exercitarea funcției legislative care îi revine în exclusivitate parlamentului este irealizabilă în lipsa unei pregătiri profesionale a deputaților. Schimbările majore din societate, în sensul alinierii la valorile europene, impun exigențe sporite față de reprezentanții poporului, care să conducă la obținerea unor performanțe deosebite, răspunzând așteptărilor electoratului. Aceasta este o necesitate stringentă, dar și un proces deosebit de complex și de durată. Termenul “profesionalizare”, datorită sensului general al conceptului, nu este întotdeauna lipsit de ambiguități și confuzii.

În ciuda adoptării Constituției Republicii Moldova în 1994, o transformare profundă în organizarea organului legislativ al țării, în special punerea în aplicare a unor astfel de activități ca profesionalizarea activității parlamentarilor, este încă departe de a fi rezolvată.

Profesionalizarea activității parlamentarilor nu are parte de o reglementare juridică legislativă sau de alt gen. Cadrul constituțional care reglementează acest principiu trebuie să fie mai detaliat în reglementări speciale.

Termenul *profesionalizarea activității parlamentare* poate fi caracterizat sub trei aspecte: munca desfășurată în cadrul parlamentului, ca unicul gen de activitate a deputatului, de aceea ea trebuie remunerată adecvat; al doilea aspect al profesionalizării deținătorilor mandatelor de deputat vizează competența și specializare continuă a deputaților în domeniul legislativ și al treilea aspect reprezintă valorificarea experienței acumulate pe parcursul exercitării mandatelor precedente, adică aplicarea și dezvoltarea continuă a deprinderilor și abilităților practice dobândite.

Profesionalizarea activității parlamentare presupune că deputații trebuie să beneficieze de un program instructiv special pentru a obține un set de cunoștințe și abilități practice în domeniul activității legislative.

În opinia noastră, pentru ridicarea eficienței activității parlamentare, este o necesitate obiectivă formarea continuă a deputaților, accentul fiind pus pe studiul unor tematici speciale din

disciplinele fundamentale, precum: dreptul constituțional, dreptul parlamentar, tehnica legislativă, politologia, arta oratorică, cursuri de instruire în domeniul IT ș.a. Această experiență, credem, ar trebui să fie obligatorie pentru acei care obțin pentru prima dată mandatul de deputat. Atestările reprezintă o practică larg răspândită în cadrul instituțiilor publice și autorităților administrative pentru funcționarii publici. Pentru a implementa această inovație, este nevoie de planuri proprii de dezvoltare profesională a parlamentarilor și de a stabili tematici concrete necesare de documentare și informare a deputaților.

Un alt moment care poate să contribuie la ridicarea competenței deputaților, credem, îl constituie introducerea instituției asistenților de deputat, care să-l asigure cu informație recentă și elocventă, cu literatură specială pentru a lua decizii bazate pe cunoștințe.

Dar cum se poate ca, prin intermediul normelor legale în parlament să fie alese persoanele ce promovează idealurile societății, care fac abstracție de interesele personale, care sunt pregătite profesional pentru activitatea parlamentară? Desigur, legea electorală nu poate garanta puritatea și integritatea celor aleși, dar poate contribui, într-o anumită măsură, la selectarea candidaților – pe cei mai reprezentativi și mai demni.

O soluție a acestei probleme ar fi stabilirea unor restricții de vot pasiv – așa-numitele *calificări*. Este foarte important din punctul de vedere al dreptului constituțional să fie păstrat un echilibru optim între segmentul de drepturi electorale ale cetățenilor și ridicarea unor bariere legale rezonabile și justificate pentru blocarea accesului în Parlament a anumitor categorii de persoane. Dar pentru aceasta, practica internațională ne demonstrează anumite aspecte privind profesionalizarea statutului deputatului. În opinia noastră, ar putea fi impuse anumite cerințe candidatului la funcția de deputat: cetățenie de cel puțin 5-7 ani, cu o reputație ireproșabilă, studii superioare, cunoașterea limbii de stat, fără antecedente penale, corespunde cerințelor de ordin medical pentru exercitarea funcției. Totodată, este evidentă necesitatea ridicării censului de vîrstă – de la 25 de ani, reîșind din analiza comparativă a altor țări.

Valoarea supremă a oricărui sistem constituțional o constituie resursele umane, de competență și profesionalismul cărora depinde eficiența actului de guvernare, calitatea prestării serviciilor publice, soluționarea problemelor social-economice și politice caracteristice etapei de dezvoltare la care se află actualmente Republica Moldova.

În *viziunea noastră eficiența activității deputaților și funcționalității parlamentului* mai este deseori evaluată și în funcție de capacitatea lor de a promova interesele poporului și politicii externe a statului, care în mare măsură depinde de aptitudinile specifice profesionale ale aleșilor.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Republica Moldova, avînd un trecut și un istoric zbuciumat determinat de diferite evenimente politice și regimuri autoritare, în scurta perioadă de timp ce s-a scurs de la proclamarea de independență și suveranitate și pînă la momentul actual, nu a reușit să construiască un parlamentarism contemporan perfect, pentru formarea căruia țările parlamentare europene au avut nevoie de secole.

Problema statutului de deputat este complexă și vizează probleme colaterale: caracterul mandatului de deputat, dobîndirea mandatului și condițiile înaintate față de candidat, responsabilitatea deputatului, relațiile sale cu electoratul, drepturile și obligațiile deputatului în organul puterii de stat, incompatibilitatea mandatului de deputat cu exercitarea altor funcții și genuri de activitate, condițiile de profesionalizare a deputaților ș.a. Cercetarea acestor probleme și reflectarea lor sistematică în legislație influențează direct evoluția procesului democratic al sistemului reprezentativ, asupra filozofiei de funcționare și dezvoltare a acestuia. Acești factori determină necesitatea de a analiza și de a da o apreciere teoretică statutului deputatului și profesionalizării activității sale în contextul parlamentarismului contemporan.

Rezultatele cercetărilor efectuate ne permit să expunem cîteva **concluzii generale**:

1. Proclamarea statului de drept, suveranitatea poporului, supremația Constituției, pluralismul politic, asigurarea separării puterilor în stat, o repartizare strictă a funcțiilor legislative și executive în condițiile unui organ reprezentativ legislativ suprem, răspunderea executivului în fața legislativului, garantarea drepturilor și libertăților omului, controlul constituționalității legilor, responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat – toate aceste elemente în ansamblu asigură etapa *parlamentarismului contemporan* care poate fi atribuit și Republicii Moldova.

2. „*Parlamentul*” și „*parlamentarismul*” sunt noțiuni interdependente, legate una de alta, însă nu echivalente. *Parlamentarismul presupune un sistem deosebit de guvernare a societății, căruia îi este proprie divizarea activității legislative și executive, cu condiția rolului important al parlamentului. Parlamentarismul nu poate exista fără parlament, baza lui o constituie anume un parlament puternic și plenipotențiar.* Însă parlamentarismul constituie, totodată, calitatea superioară a parlamentului care poate fi pierdută de acesta. Parlamentul poate exista fără elementele de bază ale parlamentarismului, fapt caracteristic pentru regimurile autoritare.

3. *Parlamentul* - instituție politico – juridică reprezentativă a statului, învestită cu putere legislativă supremă, organizarea și atribuțiile acestuia fiind reglementate de Legea Fundamentală

și norme de drept în domeniu, alcătuit din una sau două camere, membrii săi (deputați, senatori) aleși de către popor printr-un sufragiu direct. Sistemele parlamentare diferă între ele, dar principiul care le apropie pe toate este că parlamentul este suveran.

4. Parlamentarismul contemporan impune anumite cerințe și calități profesionale membrilor Parlamentului – ca organ reprezentativ suprem al suveranității naționale.

5. *Mandatul de deputat* este reprezentativ și general la nivel național, dobândit în urma unui sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat, care nu poate fi revocat înainte de expirarea mandatului, înzestrat cu anumite competențe și garanții pentru participarea efectivă la libera exercitare a funcțiilor parlamentului, ca autoritate reprezentativă a poporului. Se poate afirma că mandatul parlamentar este nucleul legitim al statutului deputatului.

6. *Statutul deputatului* este o totalitate de drepturi, îndatoriri, garanții și responsabilități reglementate de norme constituționale, legislative și regulamentare pentru exercitarea mandatului în activitatea sa parlamentară.

7. Termenul ”profesionalizarea activității parlamentare” poate fi caracterizat sub trei aspecte: activitatea parlamentară, ca unică formă de activitate a persoanei care a devenit deputat în Parlament, avînd o remunerare adecvată; profesionalismul, în sensul competenței și specializării continue a deputaților în Parlament; profesionalismul, ca o formă de asimilare a deprinderilor practice, dobîndite pe parcursul activității parlamentare (coeficientul realegerii, mandatul fiind de 4 ani). Am putea concluziona: că cu cît este mai mare coeficientul realegerii, cu atît este mai ridicată profesionalizarea activității parlamentare.

8. Pentru a asigura realizarea de către organul reprezentativ-legislativ al statului a rolului său adecvat în societate, trebuie ca activitatea parlamentarilor să fie profesională. Prin activitate profesională de deputat se are în vedere îndeplinirea de către acesta a atribuțiilor sale prevăzute de legislația cu privire la statutul deputatului, sub formă de activitate permanentă, retribuită, incompatibilă cu o altă activitate retribuită, cu excepția activității didactice, științifice, de creație, care presupune cunoștințe speciale complexe și deprinderi practice, obținute în urma unei instruirii speciale, îndeosebi pentru deputații de primul mandat.

9. În opinia noastră, activitatea eficientă și funcțională a activității parlamentare este direct proporțională cu calitatea profesională a corpului legislativ a deputaților.

10. Problemele privind elaborarea unui model modern al statutului de deputat și al activității profesionale de deputat, a principiilor și premiselor acestora sunt polivalente. Activitatea profesională de deputat, ca parte indispensabilă a stabilității parlamentarismului modern, urmează a se dezvolta în baza unor transformări politico-juridice, economico-financiare și

organizatorice complexe și coordonate.

Recomandări:

1. A opera modificări în Codul electoral, art. 75:

Candidați la funcția de deputat în Parlament pot fi persoanele cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, *vîrsta de 25 de ani, dețin cetățenia Republicii Moldova de cel puțin 5 ani, au domiciliul în țară de cel puțin 5 ani, cunosc limba de stat* și întrunesc condițiile prevăzute de prezentul cod.

2. A opera modificări și completări la Legea despre statutul deputatului în Parlament nr. 39-XIII din 07.04.1994:

– Completări la art. 2 alin. (4): Deputații intră în exercitarea mandatului din momentul alegerii cu condiția validării lui ulterioare și depunerii jurământului.

– Includerea art.2¹. Jurământul

Dupa constituirea legala a Parlamentului, fiecare deputat depune în fața Președintelui Republicii Moldova, judecătorilor Curții Constituționale și a Plenului, întrunit în ședința solemnă, jurământul de credință față de țară și popor:

”Jur credință patriei mele Republica Moldova; Jur să respect Constituția și legile țării; Jur să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a statului; Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și fidelitate mandatul încredințat de popor. Așa să mă ajute Dumnezeu”.

2) Jurământul de credință se poate depune și fără formula religioasă, care se înlocuiește cu formula: ”Jur pe onoare și conștiință”.

(3) Jurământul scris se rostește solemn, se semnează de fiecare deputat și se încredințează spre păstrare președintelui Parlamentului.

(4) Refuzul de a depune jurământul de credință atrage de drept invalidarea mandatului. Supleanții de pe listele oficiale de aleși și care sunt chemați să ocupe locurile vacante, în condițiile legii electorale, vor depune jurământul de credință după validarea mandatului, potrivit aceleiași proceduri și cu aceleași consecințe juridice.

– Completări la art. 16 alin. (1) – *”Participarea la lucrările Parlamentului, la examinarea colectivă a problemelor ce țin de competența Parlamentului, la dezbaterea și adoptarea proiectelor puse pe ordinea de zi a ședinței Parlamentului reprezintă pentru deputați o obligație legală, morală și regulamentară”.*

3. În opinia noastră, condițiile de eligibilitate înaintate candidaților deputați trebuie să

fie: o reputație ireproșabilă, studii superioare, cunoașterea limbii de stat, lipsa antecedentelor penale, apt din punct de vedere fizic și psihic. Aceste calități ar putea fi introduse în Legea despre statutul deputatului în Parlament pentru valorificarea statutului de ”reprezentant al poporului”.

4. Suntem de părerea că este o necesitate obiectivă instruirea și documentarea deputaților, punându-se accentul pe studiul unor tematici specifice din disciplinele fundamentale, cum ar fi dreptul constituțional, dreptul parlamentar, tehnica legislativă, politologia, arta oratorică, cursuri de instruire în domeniul IT ș.a. Credem că această experiență, trebuie să fie obligatorie pentru fiecare deputat, în special pentru acei care obțin pentru prima dată mandatul de deputat și introducerea unor astfel de reglementări în Ghidul deputatului.

5. Adoptarea Codul de etică și conduită a deputatului în Parlament, scopul proiectului este stabilirea la nivel legislativ a normelor de conduită profesională a membrilor legislativului în exercitarea funcției de demnitate publică și îndeplinirea atribuțiilor parlamentare, precum și pentru responsabilizarea în vederea consolidării încrederii societății. Studiul problemei și practica internațională ne demonstrează necesitatea elaborării și adoptării unui astfel de cod de etică și conduită a deputatului.

BIBLIOGRAFIA

Surse bibliografice în limba română:

1. Almaş D. Căderea Bastiliei: Revoluția franceză din Franța (1789-1794). București: Editura Tineretului, 1959. 719 p.
2. Activitatea Parlamentului Republicii Moldova în anul 2011 <http://www.e-democracy.md/files/raport-monitorizare-parlament-2011.pdf> (vizitat 10.05.2014)
3. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2011. 112 p.
4. Aristotel. Politica. https://archive.org/stream/Aristotel-Politica_05_/Aristotel-Politica_05_djvu.txt (vizitat 27.11.2014).
5. Aramă E. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Reclama, 2003. 202 p.
6. Arseni A. Drept parlamentar. Chișinău: CEP USM, 2015. 324 p.
7. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. II. Chișinău: CEP USM, 2014. 467 p.
8. Arseni A. Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane. Autoreferatul tezei de doctor habilitat în drept. Chișinău 2014, 50 p.
9. Arseni A. Suveranitatea națională de la construcție teoretică la realizare practică. Chișinău: CEP USM, 2013. 188 p.
10. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol. I. Chișinău: CEP USM, 2005. 502 p.
11. Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. Dreptul constituțional comparat. Chișinău: CE USM, 2003. 295 p.
12. Arseni A. Configurația politică a parlamentului ca organ reprezentativ al poporului. În: Revista națională de drept, 2013, nr. 6, p. 9-17.
13. Arseni A., Costachi Gh. Mandatul parlamentar - împuternicire politico-juridică întru realizare suveranității naționale prin reprezentare. În: Revista națională de drept, 2013, nr. 4, p. 15-21.
14. Arseni A. Structura politico-juridică a parlamentului și rolul ei în organizarea activității organelor etatice. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr.8 (154), p.15-23.
15. Autoritatea electorală permanentă <http://www.roaep.ro/ro/section.php?id=93> (vizitat 28.02.2014).
16. Avizul Curții Constituționale cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova nr. 5 din 24.12.2010. În: MO al RM nr. 257-258 din 27.12.2010. Art. 31.
17. Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 26.12.2000 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: MO al RM nr. 163-165 din 29.12.2000. Art. 49.
18. Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.11.2011 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova (Sesizarea nr.24c/2011). În: MO al RM nr. 216-221 din 09.12.2011. Art. 35.
19. Avizul Curții Constituționale nr.2 din 12.06.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: MO al RM nr. 103 din 16.06.2009. Art. 12.
20. Avizul Curții Constituționale nr.4 din 21.09.2010 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: MO al RM nr. 179-181 din 24.09.2010. Art. 22.
21. Balmuș V., Lungeanu N. Delegarea: Dimensiuni legale și doctrinale. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe a Moldovei, 2009. 376 p.
22. Bantuș I. Protecția mandatului parlamentar - mecanism inerent în realizarea suveranității naționale. Chișinău, 2002. 219 p.
23. Bădescu M. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001. 335 p.

24. Bălcescu N. Opere. Vol.I. București: Editura Academiei Române, 1953. 164 p.
25. Bogdan I. Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI publicate. București: 1959. p. 235.
26. Boldur A. Contribuții la istoria românilor. Chișinău: 1937. 239 p.
27. Bordei L. Principiile democrației pluraliste în activitatea parlamentară. Chișinău: ULIM, 2010. 139 p.
28. Brătianu Gh. Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române. București: Editura Enciclopedică, 1995. 136 p.
29. Brătianu Ion C. Orice rău își are bunul său, atârnă numai de înțelepciunea omului să știe a profita (1821-1891). <http://lupuldaciblogg.wordpress.com/2014/04/02/calin-georgescu-creierele-trebuie-puse-la-lucru-proiect-de-tara/> (vizitat 20.06.2014).
30. Buzescu Al. Domnia în Țările Române până la 1866. București: Tiparul „Cartea Românească”, 1943. 280 p.
31. Care sunt cei mai longevivi deputați analiză: <http://www.mediafax.ro/politic/analiza-care-sunt-cei-mai-longevivi-deputati-11260139> (vizitat 10.03.2014).
32. Carta Europeană a Autonomiei Locale din 15.10.85. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1253-XIII din 16.07.97. În: Tratatate internaționale, vol. 14. 1999.
33. Călinoiu C., Duculescu V. Drept Parlamentar. București: Lumina Lex, 2009. 511 p.
34. Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: USM, 2004. 248 p.
35. Cârnaț T. Drept constituțional. Ed. a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău: USM, 2010. 513 p.
36. Cetățenia europeană a fost definită prin Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat în 1992, la Maastricht, și intrat în vigoare în 1993. Incluzînd drepturi, obligații și participarea la viața politică, cetățenia europeană vizează consolidarea imaginii și a identității Uniunii Europene și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul de integrare europeană http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_9.pdf (vizitat 20.05.2014)
37. Cihodaru C. Sfatul domnesc și sfatul de obște în Moldova (secolele XV-XVIII). În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol". 1964, nr. 5, p. 23
38. Codul Civil. Cartea a treia - Obligațiile (art.512-1431) adoptat prin Legea nr.1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22.06. 2002. Art. 661.
39. Cobăneanu S., Agachi S. Dreptul constituțional al țărilor străine. Chișinău: Reclama, 2004. 279 p.
40. Cojocar G. Sfatul Țării. Itinerar. Chișinău: Civitas, 1998. 176 p.
41. Constituția Republicii Moldova – COMENTARIU. Chișinău: ARC. 2012. 576 p.
42. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.
43. Constituția României <http://www.constitutiaromaniei.ro/> (vizitat 11.12.2013).
44. Constituția României http://www.dreptonline.ro/legislatie/constitutia_romaniei.php (vizitat 28.02.2014).
45. Costachi Gh. Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 672 p.
46. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 327 p.
47. Costachi Gh. Spre o statalitate democratică și de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 212 p.
48. Costachi Gh. Statul de drept: între teorie și realitate. Chișinău, 2000. 244 p.
49. Costachi Gh. ș.a. Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 538 p.
50. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 344 p.

51. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Ediția a II-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 644 p.
52. Costachi Gh., Negru Vl. Reflecții asupra naturii reprezentative a parlamentului și a statutului său de unică autoritate legislativă din cadrul statului. În: Legea și viața, 2011, nr. 3, p. 4-6.
53. Curtea Constituțională a Republicii Moldova <http://constcourt.md/> (vizitat 10.11.2013)
54. Curtea Constituțională a României <http://www.ccr.ro/> (vizitat 11.12.2013).
55. Cușmir M. Sisteme constituționale europene (concepțe și practică juridico-politică). Chișinău, 2008. 260 p.
56. Decizia Curții Constituționale nr.10 din 18.11.2014 de inadmisibilitate a sesizării nr.55b/2014 pentru interpretarea articolelor 1 alin.(3), 60 alin.(1) și 68 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova (compatibilitatea membrilor Guvernului demis prin moțiune de cenzură de a deține respectiva calitate ulterior sau de a fi aleși în calitate de deputat). În: MO al RM nr. 358-363 din 04.12.2014. Art. 45.
57. Decizia Curții Constituționale nr.4 din 14.05.2013 de respingere a sesizării nr.18a/2013 privind controlul constituționalității Legii nr.108 din 3 mai 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul electoral și Legea despre statutul deputaților în Parlament). În: MO al RM nr. 116-118 din 24.05.2013. Art. 11
58. Declarația de suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148-XII din 23.06.90. În: Veștile, 1990, nr.8/192.
59. Declarația Universală a Dreptului Omului. <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php> (vizitat 21.12.2013).
60. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat II. București: Europa Nova, 1996. 480 p.
61. Deleanu Ion. Drept constituțional și instituții politice. Vol. 2. Iași: Chemarea, 1993. 252 p.
62. Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX). București: Universul Enciclopedic, 1996. 404 p.
63. Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a C.S.C.E. adoptat la 29.06.90. Aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.707-XII din 10.09.91. În: Tratatate Internationale. vol. I, 1998. 285 p.
64. Dorneanu V., Popescu S. Consiliul Legislativ. Tradiții și modernitate 1926-2001. București: Lumina Lex, 2000. 525 p.
65. Dosarul CEDO din 18.11.2008 <http://lhr.md/news/116.html> (10.03.2014) (vizitat 10.03.2014).
66. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, vol. 2. București: Lumina Lex, 1998. 416 p.
67. Drăganu T. Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până în 1916. Cluj-Napoca: Dacia, 1991. 326 p.
68. Duculescu V., Călinoiu C., Duculescu G. Constituția României – comentată și adnotată. București: Lumina Lex, 1997. 479 p.
69. Duculescu V., Călinoiu C., Duculescu G. Drept constituțional comparat. Tratat, vol. 1, 2. Ediția a IV-a. București: Lumina Lex, 2009. 850 p.
70. Duculescu V., Călinoiu C., Duculescu G. Dreptul constituțional comparat. București: Lumina Lex, 1999. 647 p.
71. Dudina A., Sprindzucs M. Analiza funcțională a administrației Parlamentului Republicii Moldova. Chișinău, mai, 2006, p. 22-26.
72. Enache M. Controlul parlamentar. Iași: Polirom, 1998. 260 p.
73. Enache M. Democrația parlamentară. București: Universul Juridic, 2012. 275 p.
74. Enache M. Proceduri parlamentare. București: Universul Juridic, 2013. 202 p.
75. Frunțașu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei: 1812-2002. Chișinău: Cartier, 2002. 592 p.

76. Gabriel Andriescu, ș.a. Comentarii la Constituția României. București, 2010, 232 p.
77. Georgescu V. Istoria românilor de la origini până în zilele noastre. București: Humanitas, 1992, 364 p.
78. Georgescu V., Herlea Al. Adunările de stări în istoria dreptului românesc. București: Editura Academiei, 1980. 190 p.
79. Gherghe R. Rolul modernizator al regulamentelor organice în plan instituțional în țara Românească și Moldova. În: Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale, nr. 3/2009, p.77-110.
80. Giovanni S. Ingineria constituțională comparată. Iași: Institutul European. 2008. 326 p.
81. Goodin R. E., Klingemann H.D. Manual de știință politică. Iași: Polirom, 2005. 736 p.
82. Grigoraș N. Instituții feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului XVIII. București: Editura Academiei, 1971. 345 p.
83. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 416 p.
84. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I. Chișinău: Reclama, 2001. 257 p.
85. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 496 p.
86. Guceac I. Drept electoral. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 268 p.
87. Guceac I. Evoluția constituționalismului și a organizării de stat în Republica Moldova, Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 257 p.
88. Hlipcă Petru. Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în România și Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ). Chișinău, 2010, 197 p.
89. Hotărîrea-nr-37-2009-referitoare-la-respectarea-procedurii-pentru-organizarea-si-desfasurarea-referendumului-national-din-data-de-22-noiembrie-2009-si-la-confirmarea-rezultatelor-acestui-a <http://lege5.ro/Gratuit/geztcmbрге/> (vizitat la 22.05.2014).
90. Hotărîrea Guvernului nr. 134 din 22.02.2013, publicată în MO al RM nr. 42-47 din 01.03.2013.
91. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 29 din 09.12.2014 privind confirmarea rezultatelor alegerilor pentru Parlamentul Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014 și validarea mandatelor deputaților aleși (Sesizarea nr.61e/2014). În: MO al RM nr. 1-10 din 16.01.2015. Art. 1.
92. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 2 din 20.01.2015 pentru interpretarea articolului 1 alin.(3) combinat cu articolele 69 și 70 din Constituția Republicii Moldova (imunitatea și încetarea mandatului deputatului) (Sesizarea nr.6b/2014). În MO al RM nr. 33-38 din 13.02.2015. Art. 3.
93. Hotărîrea Curții Constituționale cu privire la validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a nr. 31 din 24.12.2010. În: MO al RM nr. 257-258 din 27.12.2010. Art. 32.
94. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 17 din 05.04.2001 cu privire la validarea rezultatelor alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova. În: MO al RM nr.42 din 06.04.2001. Art.15.
95. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 31 din 10.11.97 cu privire la interpretarea art. 61 alin. (2) și (3), art. 63 alin. (1), (2) și (3), art. III din Titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova. În: MO al RM nr. 77-78 din 27.11.1997. Art. 33.
96. Hotărîrea Curții Constituționale nr.8 din 16.02.99 pentru interpretarea art.71 din Constituția Republicii Moldova. În: MO al RM nr. 22-23 din 04.03.1999. Art.14.
97. Hotărîrea Guvernului nr. 642 din 23.08.2013 pentru aprobarea Avizului la proiectul de lege privind Codul de etică și conduită a deputatului în Parlament. În: MO al RM nr. 191-197 din 06.09.2013. Art. 744.

98. Hotărîrea Parlamentului nr. 3 din 23.01.2015 pentru alegerea Președintelui Parlamentului. În: MO al RM nr. 22-28 din 30.01.2015. Art. 14.
99. Hotărîrea Parlamentului nr. 373 din 29.12.2005 pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă. În: MO al RM nr. 5-8 din 13.01.2006. Art. 55.
100. Hotărîrea Tănase A. și Chirtoacă D. contra Moldovei (cererea nr. 7/08) <http://lhr.md/news/116.html> (10.03.2014).
101. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2005. 638 p.
102. Ionescu C. Drept Constituțional comparat. București: C.H. Beck, 2008. 436 p.
103. Ionescu C. Drept Constituțional și instituții politice. Ediția a 2-a. București: All Beck, 2004. 508 p.
104. Ionescu C. Drept Constituțional și instituții politice. Vol. II. București: Lumina Lex, 2001. 589 p.
105. Ionescu C. Tratat de drept constituțional contemporan. București: C.H. Beck, 2008. 944 p.
106. Ionescu Cristian. Constituția României – comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudența Curții Constituționale. București: Universul Juridic, 2010. 396 p.
107. Ionescu Cristian. Drept constituțional comparat. București: C. H. Beck, 2008. 436 p.
108. Iorga N. Istoria poporului românesc. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. 780 p.
109. Ispas Gabriel-Liviu. Parlamentarismul în societatea internațională. București: Institutul European, 2011. 260 p.
110. Istrati C. Condica lui Mavrocordat. Vol. III. Iași, 2008, p. 511-531.
111. Legea nr. 127-XVIII din 23.12.2009. În: MO al RM nr. 197-200 din 31.12.2009.
112. Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239 din 13.11.2008. În: MO al RM nr. 215-217 din 05.12.2008. Art. 798.
113. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000. În: MO al RM nr. 98-101 din 10.08.2000. Art. 709
114. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03.04.2014. În: MO al RM nr. 110-114 din 09.05.2014. Art. 278.
115. Legea cu privire la Comisia Națională de Integritate nr. 180 din 19.12.2011. În: MO al RM nr. 1-6 din 06.01.2012. Art. 2.
116. Legea cu privire la conflictul de interese nr. 16 din 15.02.2008 În: MO al RM nr. 94-96 din 30.05.2008. Art. 351.
117. Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317-XIII din 13.12.1994 În: MO al RM nr. 8 art. 86 din 07.02.1995.
118. Legea nr. 502-XIII din 16.06.95 pentru adoptarea Codului jurisdicției constituționale În: MO al RM nr. 53-54 art. 597 din 28.09.1995.
119. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr. 947 din 19.07.96. În: MO al RM nr. 64 din 03.10.1996. Art. 641.
120. Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 789 din 26.03.96. În: MO al RM nr. 32-33 din 30.05.1996. Art. 323.
121. Legea cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova nr. 5 din 05.07.2000. În: MO al RM nr. 88-90 din 28.07.2000. Art. 661.
122. Legea cu privire la Procuratură nr. 294 din 25.12.2008. În: MO al RM nr. 55-56 17.03.2009. Art. 155.
123. Legea cu privire la schimbarea denumirii statului R.S.S. Moldova în Republica Moldova nr. 589-XII din 23.05.91. În: Monitor nr. 7-8-9-10 din 23.05.1991. Art. 64.

124. Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar nr. 355 din 23.12.2005. În: MO al RM nr. 35-38 din 03.03.2006. Art. 148.
125. Legea cu privire la statutul deputaților poporului în Republica Moldova nr. 404-XII din 11.12.90. În: Veștile nr.12 din 1990. Art. 316.
126. Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.95. În: MO al RM nr. 59-60 26.10.1995. Art. 664.
127. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr.199 din 16.07.2010. În: MO al RM nr.194-196 din 05.10.2010. Art. 637.
128. Legea despre statutul deputatului în Parlament nr.39 din 07.04.94. Republicat: MO al RM nr.59-61 din 15.04.2005. Art. 201.
129. Legea nr. 84 din /29.05.2014 pentru completarea Legii nr.39-XIII din 7 aprilie 1994 despre statutul deputatului în Parlament. În: MO al RM nr. 167-168 din 24.06.2014. Art. 367.
130. Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului Nr. 797 din 02.04.96. În: MO al RM nr. 81-82 din 19.12.1996. Art. 765.
131. Legea pentru completarea articolului 70 din Constituția Republicii Moldova nr. 1470/21.11.2002. În: MO al RM nr. 169 din 12.12.2002. Art. 1292.
132. Legea nr. 1381- XIII din 21.11.1997, privind adoptarea Codului electoral. În: MO al RM nr. 81 din 08.12.1997. Art. 667.
133. Legea privind activitatea particulară de detectiv și de pază nr. 283 din 04.07.2003. În: MO al RM nr. 200-203 din 19.09.2003. Art.769.
134. Legea privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății persoanelor cu funcții de demnitate publică, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere nr. 1264 din 19.07.2002. În: MO al RM nr. 124-125 din 05.09.2002. Art. 991.
135. Legea privind declarația de independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991. În: Monitor 11-12 din 30.12.1991. Art.103.
136. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158 din 04.07.2008. În: MO al RM nr. 230-232 din 23.12.2008. Art. 840.
137. Legea-nr-96-2006-Statutul-deputaților-și-al-senatorilor-republicată-la-25-iulie-2013html http://www.avocatnet.ro/content/articles/id_33945 (vizitat 10.01.2014).
138. Lijphart Arend. Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și sase de țări. Iași: Polirom, 2006. 320 p.
139. Macavei M. Avantaje și dezavantaje ale scrutinului uninominal, http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/reviste_drept/annales_10_2007/macavei_ro.pdf (vizitat 28.02.2014).
140. Marc Van der Hulit. Mandatul parlamentar. Un studiu comparativ la nivel mondial. Geneva: Uniunii Interparlamentare, 2000. p.5.
141. Mișin S. Caracteristica constituțională a parlamentarismului din Republica Moldova: studiu juridico – comparativ. Chișinău: 2013 <http://www.cnaa.md/thesis/24611/>(vizitat 01.03.2014).
142. Mișin V. Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде. Problemele separării ramurilor puterii în stat în perioada de tranziție. Chișinău, 2003. 188 p.
143. Modestia-deputatilor-moldoveni-se-multumesc-cu-salariile-de-circa-10-000-de-lei-67726.html <http://unimedia.info/stiri/video> (vizitat 2.03.2014).
144. Montesquieu, Charles Louis de Secondat de. Despre spiritul legilor, Vol. I. București: Editura Științifică, 1964.
145. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria, 1812-1993. Chișinău: AIVA, 1995. 560 p.
146. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Actami, 1998. 480 p.

147. Muraru I., Constantinescu M. Drept parlamentar românesc. București: C.H. Beck, 2005. 440 p.
148. Muraru I., Constantinescu M. Drept parlamentar. București: Gramar, 1994. 256 p.
149. Muraru I., Tanasescu E. S. (Coordonatori). Constituția României. Comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2008. 1528 p.
150. Muraru I., Tănăsescu S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a XIII-a. Vol. II. București: C.H. Beck, 2009. 290 p.
151. Muraru I., Tănăsescu S., Drept constituțional și instituții politice. Ediția a XI-a. Vol. II. București: Lumina Lex, 2002. 664 p.
152. Negulescu P. Curs de drept constituțional român. Editat de Alex. Th. Doicescu. Tipografiile române unite. București, 1927.
153. Negulescu P. Studiu juridico-politic asupra Regulamentelor Organice, Revista de drept public, 1943, nr. 3-4, p. 26.
154. Negulescu P., Alexianu G. Tratat de drept public, Tom I. București: Casa Școalelor, 1942. 236 p.
155. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. vol. 1. În: Tratatate Internationale, 1998.
156. Panaitescu P. Marea adunare a țării, instituție a orânduirii feudale în Țările Române. În: Studii. Revistă de istorie, 1957, nr. 3.
157. Parlamentul Republicii Moldova <http://www.parlament.md> (vizitat 20.03.2013).
158. Pasat V. RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953) <http://saptamina.md/pub/2012/04/2-rss-moldoveneasca-in-epoca-stalinista-1940-1953.html> (vizitat la 12.05.2014).
159. Păun Emil, Potolea Dan. Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative. București: Polirom, 2002. 271 p.
160. Pâslariuc V. Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea. Chișinău: Pontos, 2005. 254 p.
161. Pleșu Tiberiu. Locul parlamentului național în arhitectura instituționalizată a Uniunii Europene. În: Legea și viața, 2012. nr. 9, p. 18-23.
162. Popa V. Drept public. Chișinău: ULIM, 1998. 460 p.
163. Popa V. Dreptul parlamentar. Chișinău: ULIM, 1999. 232 p.
164. Popa V. Instituirea regimului reprezentativ în Republica Moldova, în Studii juridice universitare, nr. 3-4 <http://studiijuridice.md/revista-nr-3-4-2009/> (vizitat la 11.05.2014).
165. Popa V. Repere constituționale pentru depășirea crizei politice în Republica Moldova: argumente teoretice și soluții practice. Chișinău: IDIS "Viitorul", 2009. 29 p.
166. Popovschi V. Biroul de organizare a Sfatului Țării. 27 octombrie – 21 noiembrie 1917. Studiu și documente. Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. Chișinău: Pontos, 2013. 224 p.
167. Preda M. Alegerea, organizarea și funcționarea Parlamentului. București: Universul Juridic, 2004. 190 p.
168. Preda C., Soare S., Regimul, partidele și sistemul politic din România. București: Nemira, 2008. 291 p.
169. Rezachevici C. Cronologia critica a Domnilor din Tara Romaneasca si Moldova în anii 1324-1881. București: Editura Enciclopedica, 2001. 864 p.
170. Romus Dima. Sub Cupola Parlamentului – controverse și perle verbale. București: Mavios-Clio, 2000. 211 p.
171. Rotaru M. Istoria dreptului Românesc. Chișinău: Ed. ASEM, 2008. 331p.
172. Șevcenco R. Statutul internațional al moldovei de est. 1940-1991 <http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/10/statutul-international-al-Moldovei-de.html> (vizitat la 12.05.2014)
173. Rusu I. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001. 543 p.
174. Rusu I. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a IV-a, revăzută și adăugată. București: Lumina Lex, 2004. 559 p.

175. Rusu V. Rolul decisiv al parlamentului în promovarea vectorului european. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, categoria B, nr.2, iunie 2015, p.
176. Rusu V. Imunitatea parlamentară ca un element indispensabil al mandatului deputatului. În: Revista Institutului Național al Justiției, categoria C, nr.1, Chișinău, aprilie 2015, p. 58.
177. Rusu V. Evoluția instituției organului reprezentativ în Republica Moldova. În: Analele științifice ale USEM, Chișinău 2012, ediția I, p. 63-71.
178. Rusu V. Influența formelor de guvernământ asupra separării puterilor în Republica Moldova. În: Analele științifice ale USEM, Chișinău 2012, ediția I, p.58-63.
179. Rusu V. Note de curs. Drept Constituțional. Chișinău: Vizual Design, 2014. 142 p.
180. Rusu V. Note de curs. Drept parlamentar. Chișinău: Vizual Design, 2014. 80 p.
181. Rusu V. Parlamentul bicameral vs de unicameral într – un stat unitar. În: Teorii și practici ale guvernării democratice la conferința internațională din 23-24 octombrie, Chișinău, ISAM, p. 47-53.
182. Rusu V. Parlamentul Republicii Moldova - de la etapa incipientă la un parlamentarism contemporan. În: Promovarea drepturilor omului și securității umanitare prin prisma integrării europene (Parteneriatul Estic) la conferința științifică internațională, Chișinău 2013, p.139-147.
183. Rusu V. Poziția parlamentului în cadrul sistemului separației puterilor. În: Analele științifice ale USEM, Chișinău 2012, ediția I, p.72-75.
184. Sandache Cristian. Istoria statului și dreptului românesc Suport de curs, http://www.umk.ro/images/documente/drept/suporturi_curs/isdr_dr_an1.pdf (vizitat 01.09.2014).
185. Smochină A. Perspectivele dezvoltării parlamentarismului în contextul Constituției Republicii Moldova. În : Justiția Constituțională. Ediție Specială, 2004, nr.2, p.10-12.
186. Stan V. Scurtă istorie a Senatului, studiu, Centrul de studii parlamentare, informare și documentare. The Senate. A fundamental institution of the modern Romanian state. În: Autonomous Regie "Monitorul Oficial", Bucharest, 2000. 260 p.
187. Stavilă V. De la Basarabia românească la Basarabia sovietică. Chișinău, 2000. 152 p.
188. Stoicescu N. Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII). București: Editura Academiei, 1968. 368 p.
189. Șerban Papacostea. Marele Hrisov a lui Constantin Mavrocordat din 1741 și reformele din Țara Românească și Moldova. In: Studii de istorie românească. Brăila, 2009, p. 311-322.
190. Șișcanu E. Regimul totalitar bolșevic în R.S.S. Moldovenească (1940-1952). Chișinău: Civitas, 1997. 100 p.
191. Șișcanu I. RASS Moldovenească – o replică a Careliei sovietice executată de Kremlin (1924). În: Recuperarea adevărului istoric – o sarcină mereu actuală (studii de istorie contemporană), Chișinău, 2014, p.38-39.
192. Șotropa Ș. Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. București: Editura Academiei Republicii Române, 1976. 180 p.
193. Ștefan cel Mare și Sfânt (1504-2004). Portret în istorie. Sf. Mănăstire Putna, 2005, 460 p.
194. Trevelyan G.M. Istoria ilustrată a Angliei. București: Editura științifică, 1975 840 p.
195. Țurcan S. Reglementarea constituțională a participării autorităților executive la etapele parlamentare ale procesului legislativ, Analele Științifice ULIM, seria Drept, 2005, vol. 5, p. 53-60
196. Varga A. Constituționalitatea procesului legislativ. București: Hamangiu, 2007. 60 p.
197. Vrabie G. Drept constituțional și instituții politice contemporane. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 413 p.
198. Vrabie G. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Iași: Cugetarea, 1999. 345 p.

199. Xenopol A. D. Istoria partidelor politice în România, Vol. I. București: Albert Baer, 1910. 626 p.
200. Xenopol A. D. Istoria românilor din Dacia Traiană. Vol. XI. București: Cartea Românească, 1925. 282 p.
201. Hotărîrea Cordova v. Italia (nr.2) din 30 ianuarie 2003
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356802> (vizitat 10.09.2014).
202. Decizia Comisiei EDO Young v. Irlanda din 17 ianuarie 1996, cererea nr. 25646/94, DR 84-B, p.122 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=341149> (vizitat 10.09.2014).

În limba engleză:

203. Andrew Adonis, "Parliament today", Manchester University, 1993, 200p.
<http://books.google.md/books?id=iXu7AAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (vizitat 10.09.2014).
204. Baker Thomas E. Constitutional Theory in a Nutshell. 13 Wm. & Mary Bill Rts. J. 57 (2004), <http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1245&context=wmborj> (vizitat 11.09.2014).
205. Congressional Quarterly Weekly Report (CQWR), 1983, January 29, p. 222.
206. Constitution of the federative republic of Brazil paragraph 4. http://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/constituicao_ingles_3ed.pdf (vizitat 7.03.2014).
207. European Centre for Parliamentary <http://www.ecprd.org>- (vizitat 10.12.2013).
208. Marc van der Hulst. The parliamentary mandate. A global comparative study. Geneva: Inter-Parliamentary Union, 2000. 154 p. http://www.ipu.org/PDF/publications/mandate_e.pdf (vizitat 11.09.2014).
209. Non-labile? Inviolable? Untouchable? The challenge of parliamentary immunities an overview, office for promotion of parliamentary democracy, © European Parliament – OPPD, 2012, 62 p.
210. Paul H. A. Frissen. Representative democracy and information society - A postmodern perspective, Information Polity, 7, 2002, 345 p.
211. Respectfully Quoted. A Dictionary of Quos, Library of Congress. Washington, 1989, pag. 153.
212. Robert Andrews, The Concise Columbia Dictionary of Quotations, Columbia University Press, New York, 989, pag. 189.
213. Rose R. Elections and Electoral Systems. Electoral Systems and Their Political Consequences. London: Cambridge University Press, 1983. 356 p.
214. Rules on Parliamentary Immunity in the European Parliament and the Member States of the European Union, Dick Toornstra ECPRD c/o European Parliament B – 1047 Brussels, Belgium 2001. 67 p.
215. Rusu V. Future of National Sovereignty of the Republic of Moldova in the Perspective of European Integration - the 7th edition on the international conference EUROPEAN INTEGRATION REALITIES AND PERSPECTIVES, România, Galați, Universitatea Danubius, mai 2012.
216. Rusu V. The concept and content of sovereignty. Conferința internațională „Integrarea europeană - realități și perspective” 15-16 mai 2009, din Galați, România, Universitatea Danubius.
217. UK parliament <http://www.parliament.uk/> (vizitat 20.01.2014).
218. Venice Commission <http://www.venice.coe.int> (vizitat 10.03.2014).

219. Wojciech Sawicki. Induction Programmes for New Members. Constitutional and Parliamentary Information ASGP, 1994, No. 167, pp. 95-128. <http://www.asgp.co/sites/default/files/documents/okhnealgpjggsotusvlbxnescoyhar.pdf> (vizitat 12.11.2014).
220. Bill of Rights [1688]. <http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2> (vizitat 10.01.2014).
221. United States House of Representatives <http://www.house.gov/> (vizitat 10.01.2014).

În limba rusă:

222. Авакьян С. А. Конституционное право России. Том 2. Москва, 2010. 927 с.
223. Авакьян С. А. Институты непосредственной демократии в системе местного самоуправления // Конституционные и законодательные основы местного самоуправления в Российской Федерации: Сб. Научных трудов, /Под ред. А.В. Иванченко. М., 2004. с. 26.
224. Алейник А. А. Проблемы статуса и профессионализации деятельности депутатов в современный период. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1996. 100 с.
225. Арановский К.В. Государственное право зарубежных стран: учеб. пособие. М., 2000. 297 с.
226. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации, М.: Норма, 2002. 800 с.
227. Баглай. М. В. Конституционное право зарубежных стран. 6-е издание, измененное и дополненное. Москва. 2007. 498 с.
228. Бархатова Е.Ю. Комментарий к Конституции Российской Федерации. – М."Проспект", 2010 г. 253 с.
229. Васильев В.И. Депутат подотчетен избирателям// Российская Федерация, 1994, N. 1
230. Жогорку кенеш (парламент) кыргызской республики <http://www.kyrgyzstan.sk.uz/politic/par.htm> (vizitat 10.04.2014).
231. Закон Азербайджанской Республики о статусе депутата национального собрания азербайджанской республики <http://www.meclis.gov.az/?/ru/content/95> (vizitat 10.06.2014).
232. Закон о выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации <http://www.rg.ru/2014/02/26/gosduma-dok.html#comments> (vizitat 1.03.2014)
233. Закон о национальном собрании Республики Беларусь <http://house.gov.by/> (vizitat 11.03.2014).
234. Закон о парламенте Республики Казахстан и статусе депутатов <http://www.parlam.kz/ru/status> (vizitat 18.03.2014).
235. Закон о статусе депутата палаты представителей, члена совета республики национального собрания Республики Беларусь <http://house.gov.by/> (vizitat 10.03.2014).
236. Закон Республики Армения, регламент национального собрания <http://www.parliament.am/parliament.php?id=bylaw&lang=rus>, (vizitat 11.06.2014).
237. Закон Украины о регламенте Верховной Рады Украины (Ведомости Верховной Рады Украины), <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/27398.pdf> (vizitat 10.03.2014).
238. Закон Украины о статусе народного депутата Украины (Ведомости Верховной Рады Украины (вврукраины), 1993, <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/27399.pdf> (vizitat 10.03.2014).

239. Захаров И.В. Правовой статус депутата представительного органа местного самоуправления (проблемы теории и практики). Екатеринбург, 2001. с. 120
240. Кляйн Г., Цее В. Бундестаг // Государственное право Германии. Сокращенный перевод немецкого семитомного издания. Т. 1 / Отв. ред. Б.Н. Топорнин. - М.: Изд-во ИГиП РАН, 1994. 200 с.
241. Козлова Е.И., Кутафин О. Е. Конституционное право России. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2003. 585 с.
242. Комментарий к Конституции Российской Федерации (под общ. ред. В. Д. Карповича). 2-ое изд., доп. и перераб. Москва: ООО "Новая правовая культура", 2002. 959 с.
243. Комментарий к Конституции Российской Федерации (под общ. ред. Л.В. Лазарева). Москва: ООО "Новая правовая культура", 2009. 845 с.
244. Конституционный закон Республики Таджикистан о маджлиси оли республики таджикистан (в редакции закона от 17.05.2004 г. N.40) [http://www.majlisimilli.tj/ru/\(vizitat 21.03.2014\)](http://www.majlisimilli.tj/ru/(vizitat%2021.03.2014)).
245. Конституционный Суд РФ <http://www.ksrf.ru/ru/Info/Pages/default.aspx-> (vizitat 10.01.2014).
246. Конституция Азербайджанской Республики [http://www.meclis.gov.az/?/ ru/ topcontent /67](http://www.meclis.gov.az/?/ru/topcontent/67) (vizitat 10.06.2014).
247. Конституция Кыргызской Республики_ [http://www.kyrgyzstan .sk.uz/politic/ pravo / Pravo. htm](http://www.kyrgyzstan.sk.uz/politic/pravo/Pravo.htm) (vizitat 20.03.2014).
248. Конституция Республики Армения [http://www.parliament.am/parliament.php?id= constitution&lang=rus#4](http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=rus#4) (vizitat 11.06.2014).
249. Конституция Республики Беларусь <http://house.gov.by/> (vizitat 10.06.2014).
250. Конституция Республики Казахстан <http://www.parlam.kz/ru/constitution>, (vizitat 13.03.2014).
251. Конституция Республики Таджикистан [http://parlament.tj/ru//index.php?Option=com _entrticle](http://parlament.tj/ru//index.php?Option=com_entrticle) (vizitat 17.03.2014).
252. Конституция Российской Федерации <http://council.gov.ru/about/constitution> (vizitat 11.03.2014).
253. Конституция Российской Федерации: доктринальный комментарий (постатейный) (под ред. Ю.А. Дмитриева). Москва: Деловой двор, 2009. 289 с.
254. Конституция РФ http://constitution.garant.ru/rf/chapter/5/#block_5000 (vizitat 10.01.2014).
255. Конституция Украины (ведомости верховной рады украины (ввр украины), 1996, № 30, ст. 141) <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/29523.pdf> (vizitat 14.03.2014).
256. Любимов А.П. Парламентское право России. Учебник: теория, мировой опыт, российская практика. Москва: Изд-во Эксмо, 2006. 656 с.
257. Маклаков В.В. Парламенты стран – членов Европейского союза: Справочник. Москва: ИНИОН РАН, 1994. 136 с.
258. Межпарламентская Ассамблея государств — участников Содружества Независимых Государств <http://www.iacis.ru/about/index.php> (vizitat 1.03.2014).
259. Миронов О.О. Истоки российского парламентаризма//Представительная власть. 1996. № 4-5. 100 с.
260. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. 16-е изд., перераб. и доп. Москва: Юстицинформ, 2010. 560 с.
261. Ковшуро Ю.Д. Правовой статус депутата законодательного (представительного) органа государственной власти субъекта Российской Федерации. Монография Брянск: Изд-во БфОРАГС, 2004. 140 с.

262. Нудненко Л. А. Конституционно-правовой статус депутата законодательного органа государственной власти в Российской Федерации. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004 г. 476 с.
263. Правовые системы мира. Москва: Издательство Норма, 2001. 832 с.
264. Регламент парламента Республики Казахстан <http://www.parlam.kz/ru/regulation> (vizitat 19.03.2014).
265. Русу В. Сравнительно – правовой анализ функции современного парламента. În: International Scientific Journal Law And Politology, nr. 27, Chişinău, septembrie 2014, p. 30
266. Русу В. Проблемы статуса и профессионализации деятельности депутатов в современный период – Conferința internațională cu genericul ”Reglementarea a juridică a cooperării între Ucraina și Moldova cu Uniunea Europeană”, Ucraina - Truscaveț, Moldova - Chişinău 2014. p.169-174.
267. Страшун Б.А. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Бек, 2000. 784 с.
268. Старостенко А.М. Теоретические и правовые основы формирования правосознания депутатов. В: Теория и практика государственного и муниципального управления: политико-правовые, социальные и экономические факторы развития / Под общ. ред. А.А. Мерцапова. Орёл, 2003. 360 с.
269. Степанова И.М., Хабриевой Т.Я. Парламентское право России: Учебное пособие. Москва: Юристъ, 1999. 392 с.
270. Федеральный закон о порядке формирования совета федерации федерального собрания российской федерации <http://council.gov.ru/about/status/> (vizitat 18.03.2014).
271. Федеральный закон Российской Федерации от 22 февраля 2014 г. N 20-ФЗ "О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации" <http://www.rg.ru/2014/02/26/gosduma-dok.html> (vizitat 1.03.2014).
272. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Юристъ, 1997. 568 с.

În limba franceză:

273. Borella, François. Les partis politiques dans l'Europe des Neuf. Paris: Seuil, 1979. 242 p.
274. Charles Debbasch. Droit constitutionnel et institutions politiques. 4ème Édition. Paris : Économica, 2001. p. 1033.
275. Constitution de la République française <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> (vizitat 10.01.2014).
276. Conseil-constitutionnel francais <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/le-conseil-constitutionnel/le-conseil-constitutionnel.96564.html> (vizitat 10.02.2015)
277. Duguit L. Manuel de Droit constitutionnel. Paris: Pantheon-Assas, 2007. 605 p.
278. Duhamel O. Droit constitutionnel et politique. Paris: Seuil, 2009. 916 p.
279. Gicquel, Jean. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Montchrestien, 1987. 872 p.
280. Jean-Louis Quermonne - Dominique Chagnollaude, Le gouvernement de la France sous la Vème République, Paris : Fayard, 1996. <http://www.fayard.fr/le-gouvernement-de-la-france-sous-la-ve-republique-9782213594958> (vizitat 12.01.2014).
281. Prélôt M., Boulois J., Institutions politiques et droit constitutionnel, Paris: Dalloz, 1990. 926 p.
282. Pactet, Pierre. Institutions politiques. Droit constitutionnel. 18e édition. Paris: Armand Colin, 1999. 616 p.
283. Pierre Avril, Jean Gicquel, Droit parlementaire, ed., Paris: Montchrestien, 2010. 463 p.

284. RÈGLEMENT DE L'ASSEMBLÉE NATIONALE. <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/reglement.asp> (vizitat 10.01.2014).
285. Règlement du Sénat. <http://www.senat.fr/reglement/reglement.html> (vizitat 11.01.2014).

În limba germană:

286. Der Deutsche Bundestag Im Reichstags Gebäude, Berlin 2007, 326 Seiten
287. Des Deutschen Bundestages <http://www.bundestag.de/bundestag/plenum> (vizitat 10.01.2014).
288. Everhard Holtmann. Leben nach dem Mandat. Eine Studie zu ehemaligen Abgeordneten. Heft 35, Jena, 2009, 82 s.
289. Hans-Peter Schneider, Wolfgang Zeh. Parlamentsrecht und Parlamentspraxis in der Bundesrepublik Deutschland”, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1989, 1924 s. <http://epub.ub.uni-muenchen.de/10463/1/10463.pdf> (vizitat 05.09.2014).
290. Heidi Z’graggen. Professionalisierung von Parlamenten im historischen und internationalen Vergleich. Haupt-Bern, 2009, 207 s. http://books.google.md/books?id=nN7c_gmk3o0C&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q=entwicklung&f=false (vizitat 10.10.2014).
291. Jochen Weichold Der Autor war zur behandelten Problematik als Sachverständiger für den Landtag von Sachsen-Anhalt tätig. Der Text ist erschienen in: UTOPIE kreativ, Berlin, Heft 112 (Februar 2000), s. 158-166. <http://www.rosalux.de/publication/13814/ministeramt-und-parlamentsmandat.html> (vizitat 10.10.2014).
292. Stefan Marschal. Das politische System Deutschlands, UVK Konstanz 2007, 300 s.
293. Ute Mager, Ingo von Münch. Staatsrecht I: Deutsches Staatsorganisationsrecht unter Berücksichtigung der Europa rechtlichen Bezüge (Studienbucher Rechtswissenschaft). Stuttgart, 2009, 464 s.
294. Werner Braun, Monika Jantsch, Elisabeth Klante. Abgeordnetengesetz: des Bundes unter Einschluss des Europaabgeordnetengesetz und der Abgeordnetengesetze der Länder: Kommentar. De Gruyter Recht, Berlin, 2002, 570 s.
295. Friedrich Burmeister, „Wer war wer in DDR?” , Berlin, 2010, p. 22 <https://bundestagswahlen.wordpress.com/2012/03/29/war-die-cdu-der-ddr-die-hauptpartei-der-meisten-stasi-im/> (vizitat 10.10.2014)

ANEXE

Anexa 1

Pentru modificarea și completarea Legii nr.1381– XIII din 21.11.97 Codul electoral

Proiect

PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA

LEGE

pentru modificarea și completarea Legii nr.1381– XIII din 21.11.97 Codul electoral

Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Articol unic – Articolul 75 din Legea nr.1381 – XIII din 21.11.97 Codul electoral (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 81/667 din 08.12.1997), cu modificările ulterioare, se modifică după cum urmează:

Articolul 75. Candidații la funcția de deputat în Parlament

Candidați la funcția de deputat în Parlament pot fi persoanele cu drept de vot care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 ani, dețin cetățenia Republicii Moldova de cel puțin 5 ani, au domiciliul în țară de cel puțin 5 ani, cunosc limba de stat și întrunesc condițiile prevăzute de prezentul cod.

Președintele Parlamentului

Anexa 2

Pentru modificarea și completarea Legii despre statutul deputatului în Parlament nr. 39-XIII din 07.04.1994

Proiect

PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA

LEGE

Pentru modificarea și completarea Legii despre statutul deputatului în Parlament nr. 39-XIII din 07.04.1994 (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 4/78 din 30.04.1994),

Parlamentul Republicii Moldova adoptă prezenta lege.

Articol unic – din Legea despre statutul deputatului în Parlament nr. 39-XIII din 07.04.1994, cu modificările ulterioare, se modifică după cum urmează:

Alineiatul (4) art.2 se completează cu următorul cuprins – (4) Deputații intră în exercitarea mandatului din momentul alegerii cu condiția validării lui ulterioare *și depunerii jurământului*.

1. Se completează cu art.2¹. Jurământul cu următorul cuprins:

Art.2¹ Jurământul

(1) După constituirea legala a Parlamentului, fiecare deputat depune în fața Președintelui Republicii Moldova, judecătorilor Curții Constituționale și a Plenului, întrunit în ședința solemnă, jurământul de credință față de țară și popor: ”Jur credință patriei mele Republicii Moldova; Jur să respect Constituția și legile țării; Jur să apăr democrația, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, suveranitatea, independența, unitatea și integritatea teritorială a statului; Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și fidelitate mandatul încredințat de popor. Așa să mă ajute Dumnezeu”.

(2) Jurământul de credință se poate depune și fără formula religioasă, care se înlocuiește cu formula: ”Jur pe onoare și conștiință”

(3) Jurământul scris se rostește solemn, se semnează de fiecare deputat și se încredințează spre păstrare președintelui Parlamentului.

(4) Refuzul de a depune jurământul de credință atrage de drept invalidarea mandatului. Supleanții de pe listele oficiale de aleși și care sunt chemați să ocupe locurile vacante, în condițiile legii electorale, vor depune jurământul de credință după validarea mandatului, potrivit aceleiași proceduri și cu aceleași consecințe juridice.

2. Alineatul (1) art.16 se completează cu următorul cuprins:

Art.16. – (1) *Participarea la lucrările Parlamentului*, la examinarea colectivă a problemelor ce țin de competența Parlamentului, la dezbaterile și adoptarea proiectelor puse la ordinea de zi a ședinței Parlamentului *reprezintă pentru deputați o obligație legală, morală și regulamentară*.

Președintele Parlamentului

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Victor RUSU, declar pe răspundere personală că materialele din teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice.

Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Victor RUSU

Semnătura: _____

Data: __/____ 2015

CV-ul AUTORULUI

Numele, prenumele: VICTOR RUSU

Data și locul nașterii: 05.03.1967, s. Arionești, r-nul Dondușeni, RM

Cetățenia: Republica Moldova

Starea civilă: căsătorit

STUDII

2008/2012	Universitatea de Stat din Moldova (USM), or. Chișinău Studii doctorat
2000/2001	Universitatea de Stat din Moldova (USM), or. Chișinău Magistru în drept
1995/2000	Universitatea de Stat din Moldova (USM), or. Chișinău Licențiat în drept
1987/1992	Universitatea de Stat din Moldova (USM), or. Chișinău Facultatea de matematică și cibernetică Specialitatea – matematica aplicată (informatica)

EXPERIȚĂ

PROFESIONALĂ

ianuarie 2015	Parlamentul Republicii Moldova – șef DGIA
iulie 2014	Parlamentul Republicii Moldova – consilierul Președintelui Parlamentului
septembrie 2008	Universitatea de Studii Europene din Moldova – lector superior
ianuarie 2003	Curtea Constituțională a Republicii Moldova Șef al Secretariatului (aparaturii)
februarie 2000	Curtea Constituțională a Republicii Moldova Șef al secției de documentare și informatică
aprilie 1998	Curtea Constituțională a Republicii Moldova Consultant principal
1996 - 1998	S. R. L. "Sarbinel" – șef de direcție informațională
1992 – 1995	ÎSP „BIT-LEX” – director

Grad de calificare al funcționarului public - consilier de stat de clasa I

DOMENII DE INTERES ȘTIINȚIFIC

drept constituțional, drept constituțional comparat, drept parlamentar, drept electoral, jurisdicția constituțională, instituția ombudsmanului

PARTICIPĂRI LA FORURI ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

1. "Atelier practic cu privire la rolul parlamentelor naționale în procesul de integrare europeană", Palatul Republicii, Sala de Conferință, et. 2, Chișinău, 27 mai 2015
2. Program de inițiere a deputaților nou-aleși în Parlament, Palatul Republicii, Sala de Conferință, et. 2, Chișinău, 31 martie 2015.
3. Conferința științifică națională, cu participare internațională, cu genericul: „Stabilitate, creștere economică și prosperitate în spațiul european”, Chișinău, Universitatea de Studii Europene din Moldova, 26-27 martie 2015. "Parlamentul Republicii Moldova în contextul promovării spațiului european".
4. "Parlamentul Republicii Moldova – de la etapa incipientă la un parlamentarism contemporan" – Conferința științifică internațională "Promovarea drepturilor omului și securității umanitare prin prima integrării europene (parteneriatul estic)", Chișinău 2013, p.139-147, 0.53 c.a.

5. *Future of national sovereignty of the republic of Moldova in the perspective of European integration- the 7th edition on the international conference european integration realities and perspectives*, ISSN 2067-9211, România, Galați, Universitatea Danubius, mai 2012, 0.45 c.a.
6. *Parlamentul bicameral vs de unicameral într-un stat unitar*, Conferința internațională „Teorii și practici ale guvernării democratice”, ISAM Chișinău, 2011, ISBN 978-9975-106-74-0, 23-24 octombrie 2010, 0.55 c.a.
7. *The concept and content of sovereignty* - Conferința internațională „Integrarea europeană – realități și perspective”, ISBN 978-606-533-013-9, 15-16 mai 2009, Galați, România, Universitatea Danubius, 0.59 c.a.
8. *”Protecția și garantarea drepturilor omului prin prisma sistemului european”* Conferința științifică dedicată aviesării a 60 ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, Chișinău, 2008.

LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE ȘI ȘTIINȚIFICO-METODICE PUBLICATE

1. *Rolul decisiv al parlamentului în promovarea vectorului european*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, categoria B, ISSN 1857-1999, nr. 2, iunie 2015, p. , 0.66 c.a.
2. *Imunitatea parlamentară ca un element indispensabil al mandatului deputatului*. În: Revista Institutului Național al Justiției, categoria C, ISSN 1857-2405, nr.1, Chișinău, aprilie 2015, p. 58, 0.22 c.a.
3. *Проблемы статуса и профессионализации деятельности депутатов в современный период*. În: International Scientific Journal Law And Politology, categoria B, ISSN 1987-5533, nr. 28, Chișinău, decembrie 2014, p. 24, 0.47 c.a.
4. *Сравнительно-правовой анализ функции современного парламента*. În: International Scientific Journal Law And Politology, categoria B, ISSN 1987-5533, nr. 27, Chișinău, septembrie 2014, p. 30, 0.32 c.a.
5. *Evoluția instituției organului reprezentativ în Republica Moldova*. Analele științifice ale USEM, ISSN 2435-1114, Chișinău, 2012, ediția I, p.63-71, 0.52 c.a.
6. *Influența formelor de guvernământ asupra separării puterilor în Republica Moldova*. analele științifice ale USEM, ISSN 2435-1114, Chișinău, 2012, ediția I, p.58-63, 0.37 c.a.
7. *Poziția parlamentului în cadrul sistemului separației puterilor*. În: Analele științifice ale USEM, ISSN 2435-1114, Chișinău, 2012, ediția I, p.72-75, 0.25 c.a.
8. *Защита и гарантирование прав человека в свете Европейской системы*. Российская академия Юридических Наук, Научные Труды, 2009, Выпуск 9, Том 1, с. 574-579.
9. *Evoluția instituției de control al constituționalității legilor în Republica Moldova*. În: Justiția constituțională, Chisinau, 2008, p. 18.
10. *Ridicarea excepției de neconstituționalitate - unul din principiile legalității*. În: Jurisdicția constituțională a altor state, nr. 2, or. Erevan, 06.2007, p. 35.
11. Victor RUSU, Drept constituțional, note de curs, ISBN 978-9975-4166-2-7, 50 ex., Chișinău: Vizual Design, 2014. 142 p., 5.81 c.a.
12. Victor RUSU, Drept parlamentar, note de curs, ISBN 978-9975-4166-3-4, 50 ex., Chișinău: Vizual Design, 2014. 137 p., 3.4 c.a
13. Victor RUSU, Drept constituțional comparat, note de curs, Chișinău, 2013, www.usem.md
14. Victor RUSU, Jurisdicția constituțională, note de curs, Chișinău, 2013, www.usem.md
15. Victor RUSU, Instituția ombudsmanului, note de curs, Chișinău, 2013, www.usem.md
16. Victor RUSU, Drept electoral, note de curs, Chișinău, 2013, www.usem.md

LIMBI STRĂINE

Română - limba maternă; Franceza – A2; Engleza – B1; Rusă – C2.

DATE DE CONTACT : Tel: +37379605001; email: victor_rusu@mail.md